

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

**KENDİ ADINA VE HESABINA BAĞIMSIZ ÇALIŞANLARIN İŞ
KAZASI VE MESLEK HASTALIĞI SİGORTASINDAN
YARARLANMA ETKİNLİĞİ: BURSA ÖRNEĞİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Melek PALDEMİR

BURSA 2023

T. C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI**

**KENDİ ADINA VE HESABINA BAĞIMSIZ ÇALIŞANLARIN İŞ
KAZASI VE MESLEK HASTALIĞI SİGORTASINDAN
YARARLANMA ETKİNLİĞİ: BURSA ÖRNEĞİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

Melek PALDEMİR

Danışmanı

Prof. Dr. Yusuf ALPER

BURSA-2023

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Melek PALDEMİR
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitüsü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim/Ana sanat Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Bilim/Sanat Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : ix + 110
Mezuniyet Tarihi : 14/04/2023
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Yusuf Alper

KENDİ ADINA VE HESABINA BAĞIMSIZ ÇALIŞANLARIN İŞ KAZASI VE MESLEK HASTALIĞI SİGORTASINDAN YARARLANMA ETKİNLİĞİ: BURSA ÖRNEĞİ

5510 sayılı Kanunun 2008 yılında yürürlüğe girmesi ile birlikte kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar kısa vadeli sigorta kapsamına alınmışlardır. Kanunun 4. maddesinin birinci fıkrasının b bendine (4/1-b) göre kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar; ticari kazanç veya serbest meslek kazancı nedeniyle gelir vergisi mükellefi olanlar, esnaf ve sanatkârlar, şirket ortakları ve tarımsal faaliyette bulunanlardan oluşmaktadır. 2021 yılında yayınlanan SGK istatistikleri verilerine göre yaklaşık 3 milyon 4/1-b kapsamındaki sigortalı için sadece 555 iş kazası bildirimi yapıldığı görülmektedir. Yayınlanan bu istatistikler incelendiğinde iş kazası bildiriminin yapılmadığı dolayısıyla iş kazası veya meslek hastalığına maruz kalması halinde elde edilen haklardan da yararlanılmadığı görülmektedir. Bu çalışmada kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlarının iş kazası bildirimlerinin neden düşük sayıda olduğu incelenmiştir. Kendi adına ve hesabına çalışanlar arasında belirli çalışan grupları seçilmiş ve saha araştırması yapılmıştır. Yapılan saha araştırmaları, incelenen istatistikler sonrası sigortalıların neden iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından sağlanan haklardan yeterince yararlan(a)madıkları ve iş kazası bildirimlerinin niçin düşük olduğuna ilişkin tanılar ortaya konulmuştur. Sonuç olarak sigortalıların iş kazası bildirimlerinin az olmasında; kanunla sağlanan hakları hakkında bilgi sahibi olmamaları, bürokratik işlemlerin karmaşıklığı ve uzunluğu, resmî kurumlara karşı çekince, ceza kaygısı ve işyeri kavramının belirsizliği gibi sebepler ortaya koyulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Kendi Adına ve Hesabına Bağımsız Çalışanlar, İş Kazası, Meslek Hastalığı, İş Kazası Bildirimleri, İşyeri, 5510 Sayılı Kanun

ABSTRACT

Name and Surname : Melek PALDEMİR
University : Bursa Uludag University
Institution :Social Science Institution
Field : Labor Economics and Industrial Relations
Branch : Labor Economics and Industrial Relations
Degree Awarded : Master
Page Number : ix +110
Degree Date :14/04/2023
Supervisor/s :Prof. Dr. Yusuf ALPER

THE EFFICENCY OF UTULIZATION OF INSURANCE OF OCCUPATIONAL ACCIDENTS AND PROFESSIONAL DISEASES FOR THE SELF EMPLOYED: THE CASE OF BURSA

Self-employed workers are covered by short-term insurance with the entry into force of Law No. 5510 in 2008. In accordance with the Social Security and General Health Insurance Law No. 5510 (Article 4/1-b) self employed workers consist those who are income taxpayers due to business or self employment earnings, tradesmen and craftsmen, those engaged in agricultural activities. When the SGK statistics published in 2021 are examined, it is seen that only 555 work accident repors were made out off an about 3 million insured. When these published statistics are examined, it is seen that no occupational accident notification was made. Fort his reason, it is seen that the rights obtained in case of exposure to work accident or occupational disease are not used. In this study, it has been examined why self-employed work accident reports are low. Certain groups were selected among the self-employed and field research was conducted. After the interviews wtih the institutions, the statistics examined, the work accident notification forms filled by the insured, diagnoses have been made about why the insured can not benefit from work accident and occupational disease insurance and the law rate of work accident notification. As a result, in he low number of accupational accident notifications of the insured; reasons such as lack of knowledge about their rights, complexity and length of bureaucratic procedures, reservations aganist official institutions, criminal anxiety and the breadth of the word of workplace have been put forward.

Keywords: Self-employed, Work accident, Occupational disease, Work accident notifications, Workplaces, Law Number 5510

ÖNSÖZ

Tez çalışmamın gerçekleşmesinde, engin ve değerli bilgilerini benimle paylaşan, uzun süren bu süreç boyunca tüm desteğini hissettiren, her zaman yanımda olup yol gösteren sayın hocam Prof. Dr. Yusuf ALPER'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim hayatım boyunca beni her daim destekleyen aileme, bu zorlu ve uzun süreçte her zaman yanımda olan arkadaşlarıma, yüksek lisansa başlamaya teşvik eden ve her türlü desteği, yardımı esirgemeyen abime teşekkür ederim.

Bursa, 2023

Melek PALDEMİR

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLO LİSTESİ	vii
ŞEKİL LİSTESİ	viii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KENDİ ADINA VE HESABINA BAĞIMSIZ ÇALIŞANLARIN TANIMI, ÖZELLİKLERİ VE SOSYAL GÜVENLİKLERİ

1. KENDİ ADINA VE HESABINA BAĞIMSIZ ÇALIŞAN TANIMI.....	4
1.1. KENDİ ADINA VE HESABINA BAĞIMSIZ ÇALIŞANLARIN İŞGÜCÜ İÇİNDEKİ YERİ	7
1.2. KENDİ ADINA VE HESABINA BAĞIMSIZ ÇALIŞANLARIN	9
ÖZELLİKLERİ	9
1.3. SOSYAL GÜVENLİK MEVZUATI BAKIMINDAN KENDİ ADINA VE HESABINA BAĞIMSIZ ÇALIŞANLAR.....	11
2. KENDİ ADINA VE HESABINA BAĞIMSIZ ÇALIŞANLARIN İŞ KAZASI VE MESLEK HASTALIĞI SİGORTASI HAKLARI	15
2.1. İŞ KAZASI TANIMI	15
2.1.1. Kendi Adına ve Hesabına Bağımsız Olarak Çalışan Sigortalı Bakımından İş Kazası.....	16
2.1.2. İş Kazası Unsurları	19

2.1.3. Kendi Adına ve Hesabına Bağımsız Çalışan Sigortalı Bakımından İş Kazasının Bildirimi ve Süresi	22
2.1.4. İş Kazasının Soruşturulması.....	23
2.2. MESLEK HASTALIĞI.....	24
2.2.1. Meslek Hastalığı Unsurları.....	25
2.2.2. Meslek Hastalığının Kuruma Bildirimi ve Soruşturulması.....	28
2.3. İŞ KAZASI VE MESLEK HASTALIĞI SİĞORTASINDAN SAĞLANAN HAKLAR	29
2.3.1. Sigortalıya Sağlanan Parasal Haklar	30
2.3.2. Hak Sahiplerine Yapılan Parasal Haklar	36
2.3.3. İş Kazası ve Meslek Hastalığı Nedeniyle Yapılacak Sağlık Yardımları.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

KENDİ ADINA VE HESABINA BAĞIMSIZ ÇALIŞANLARIN İŞ KAZASI VE MESLEK HASTALIĞI SİĞORTASINDAN YARARLANMASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

1. İŞ KAZASININ BİLDİRİMİ İLE İLGİLİ PROBLEMLER	48
1.1. İŞ KAZASININ BİLDİRİLMESİ	51
1.1.1. Sigortalının Kendisi Tarafından Bildirilmesi	52
1.1.2. Sigortalının Ölümü Halinde Hak Sahipleri Tarafından Bildirilmesi.....	58
2. BİLGİ EKSİKLİĞİNDEN KAYNAKLANAN PROBLEMLER	64
3. İŞYERİ KAVRAMINDAN KAYNAKLANAN PROBLEMLER	66
4. PRİM BORCUNDAN KAYNAKLANAN PROBLEMLER.....	68
5. DİĞER PROBLEMLER	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KENDİ ADINA VE HESABINA BAĞIMSIZ ÇALIŞANLARIN İŞ KAZASI VE MESLEK HASTALIĞI SİGORTASINDAN YARARLANMA ETKİNLİĞİ

1.	AMAÇ VE YÖNTEM	72
1.1.	ARAŞTIRMANIN AMACI	72
1.2.	ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE VERİ TOPLAMA	72
1.3.	ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ VE SINIRLILIKLARI	74
1.4.	EVREN VE ÖRNEKLEM	76
2.	KATILIMCILARIN SOSYAL VE DEMOGRAFİK BİLGİLERİ	76
	ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLAR	80
	SONUÇ	100
	KAYNAKÇA	105
	EKLER	109

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: 2022 Yılı İşgücü İstatistikleri (Bin kişi)	8
Tablo 2: Hastalık, Belirti ve Yükümlülük Süreleri	27
Tablo 3: Hak Sahiplerinin Yararlanma Koşulları	39
Tablo 4: Hak Sahiplerinin Gelir ve Aylıklarının Birleşmesi	42
Tablo 5: İş Kazası veya Meslek Hastalığı Sonucu Ölen Sigortalıya Cenaze Ödeneği Verilmesi Koşulları	44
Tablo 6: Yıllara Göre İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sayıları	50
Tablo 7: 2021 İş Kazası Sayıları	64
Tablo 8: Meslek Gruplarına Göre İş Kazası Sayıları	65
Tablo 9: Çalıştıkları Ortama Göre İş Kazası Sayıları	67
Tablo 10: Katılımcılara İlişkin Sosyal ve Demografik Bilgiler	77
Tablo 11: Katılımcıların Faaliyet Alanlarına Göre Cinsiyetleri (Kişi Sayısı)	78
Tablo 12: Katılımcıların Yaş Aralığı	78
Tablo 13: Katılımcıların Öğrenim Durumu	79
Tablo 14: İş Kazası Geçirip Geçirmediklerine İlişkin Cevaplar	87
Tablo 15: Katılımcıların Sürekli İşgücü Kaybı Yaşanması Halinde Ömür Boyu Gelir Bağlanmasına Karşı Cevapları	92
Tablo 16: Yatarak Tedavilerde Günlük İş Göremezlik Ödeneğinin Verilmesine Katılımcıların Cevapları.....	93
Tablo 17: Malul Derece Sakatlanma Halinde Hem Malullük Aylığı Hem de İş Göremezlik Gelirinin Bağlanmasına Katılımcıların Cevapları.....	94
Tablo 18: Ölüm Halinde Eş ve Çocuklarınıza Aylık Bağlanmasına Katılımcıların Cevapları	94
Tablo 19: Bütün Sağlık Hizmetlerinden Katkı Ödemeksizin Faydalanmasına Katılımcıların Cevapları.....	95

Tablo 20: Katılımcıların Sigortalılık Haklarına İlişkin Genel Sayıları.....96

Tablo 21: Katılımcıların Sigortalılık Hakları Konusunda Eğitime Verdikleri Cevaplar 98

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Kendi Adına ve Hesabına Bağımsız Çalışanın İş Kazasına Maruz Kalması

Halinde İş Kazası Bildirim Süreci..... 56

Şekil 2: Hak Sahiplerinin İş Kazası Bildirim Süreci.....62

KISALTMALAR

ÇGK	Çalışma Gücü Kaybı
ÇGKY	Çalışma Gücü Kaybı Yönetmeliği
İKMH	İş Kazası ve Meslek Hastalığı
İMEP	İstihdam için Mesleki Eğitim Programı
KAHBÇ	Kendi Adına ve Hesabına Bağımsız Çalışan
KHÇ	Kendi Hesabına Çalışan
KVS	Kısa Vadeli Sigorta
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SSİY	Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği
SSYK	Sosyal Sigorta Yönetim Kurulu
SSYSK	Sosyal Sigorta Yüksek Sağlık Kurulu

GİRİŞ

5510 sayılı Kanunun 4/1-b maddesine göre kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar; ticari kazanç veya serbest meslek kazancı nedeniyle gerçek veya basit usulde gelir vergisi mükellefi olanlar, esnaf ve sanatkâr siciline kayıt olanlar, şirket ortakları ve tarımsal faaliyette bulunanlar olarak belirtilmiştir. 2021 yılı SGK verilerine göre sigortalı olanlar içinde kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar toplam sigortalıların %12,7'sini oluşturmaktadırlar ve geriye kalan %12,8'ini kamu idarelerinde çalışanlar, %74,3'ünü de hizmet akdiyle çalışanlar oluşturmaktadır. Heterojen bir yapıya sahip olup geniş meslek grubunu barındıran kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar, norm ve standart birliği sağlanması amacıyla 1.10.2008 tarihi itibarıyla 5510 sayılı Kanunla iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamına alınmışlardır.

Bu çalışmada; 2008 yılından 2021 yılına kadar 14 yıl geçtiği halde kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların niçin kısa vadeli sigorta kollarına bağlı olan iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından sağlanan haklardan yeterince yararlanamadıklarının sebepleri araştırılmaktadır. Nitekim SGK 2021 yılı istatistiki verilerine göre 18,4 milyon hizmet akdiyle çalışan(4/1-a) sigortalı için 511.084 iş kazası bildirimi yapılmıştır. Hizmet akdiyle çalışan sigortalılar için Kuruma bildirilen iş kazası/sigortalı sayısı oranı %2,77'dir. Halbuki yine 2021 yılında 3,1 milyon kendi adına ve hesabına çalışan (4/1-b'li) sigortalı için sadece 555 iş kazası bildirimi yapılmıştır ve bildirilen iş kazası oranı sadece %0,017(binde 17)'dir. Hizmet akdiyle çalışan sigortalının iş kazası bildirim oranı ile kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan sigortalının iş kazası bildirim oranının arasında 163 kat fark bulunmaktadır. Bu çalışmada bu farkın sebepleri üzerine yoğunlaşmıştır.

İş kazası ve meslek hastalığı, en kolay şartlarda ve en yüksek standartlarda sosyal güvence sağlayan sigorta koludur. Ancak kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların 2008 yılında 5510 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden bugüne geçen 14 yıllık sürede bu sigorta kolundan sağlanan haklardan olması gerektiği kadar yararlanamadıkları ortaya çıkmıştır. Nitekim kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlarla ilgili ilk iş kazası bildirimi Kanunun yürürlük tarihinden 9 yıl sonra yani 2017 yılında SGK istatistiklerinde görülmüştür. 2021 yılında iş kazası ve meslek hastalığından yararlanan kendi adına ve

hesabına bağımsız çalışanlardan sadece 555 iş kazası bildirimi geldiği dikkate alındığında neden iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından doğan haklardan faydalanamadıkları bu çalışmanın temel konusudur.

Yukarıda belirtilen amaç doğrultusunda tez 3 bölüm olarak hazırlanmıştır. Birinci bölümde kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların tanımlarına, işgücü içerisindeki yerine, özelliklerine ve sosyal güvenlik düzenlemelerine yer verilmiştir. İkinci bölümde iş kazası bildirim sürecine ve iş kazası bildiriminin düşük olmasının sebeplerine değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise saha çalışması yapılmıştır.

Birinci bölümde kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların; Kanunlarda belirtilen ve ILO, OECD, EUROSTAT gibi uluslararası kuruluşlarda genel kabul gören tanımlarına yer verilmiştir. Heterojen bir yapıya sahip olan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların iş gücü ve toplam sigortalılar içerisindeki yeri, özellikleri, sosyal güvenlik hakları, iş kazasının ve meslek hastalığının tanımı ve sağlanan haklar üzerinde durulmuştur. Bu bölümde kendi adına ve hesabına çalışanların hizmet akdiyle çalışanlardan ayrılan özelliklerine değinilmiş ve aynı sosyal sigorta kanunu kapsamında olmalarına rağmen hangi haklardan yararlandıkları veya yararlanamadıkları incelenmiştir.

Tezin ikinci bölümünde kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların iş kazası bildirimlerinin düşük olmasının nedenleri, iş kazası bildiriminin nasıl yapıldığı, sürecin nasıl ilerlediği, bildirim yaparken karşılaşılan zorluklar ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların iş kazası bildirim süreçlerinin daha anlaşılabilir olması adına sigortalının kendisi tarafından ve hak sahipleri tarafından bildirim olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir ve grafiklerle desteklenmiştir. İş kazası bildirim sürecinde yaşanan güçlüklerle bildirim sayısının düşüklüğü arasındaki ilişki ele alınmıştır. Nitekim bu problemler:

- İş kazasının bildirimi ile ilgili problemler,
- Bilgi eksikliğinden kaynaklanan problemler,
- İşyeri kavramından kaynaklanan problemler,
- Primlerin borcundan kaynaklanan problemler,

- Diğer problemler

olarak 5 başlık altında ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, bir saha araştırması yapılarak kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlara, 5510 sayılı Kanun kapsamında kendilerine sağlanan iş kazası ve meslek hastalıkları hakları hakkında bilgi sahibi olup olmadıkları ve fiilen iş kazasına maruz kalıp kalmadıklarına ilişkin sorular sorulmuştur. Bursa ilinde seçilen iki sektörde kendi adına ve hesabına çalışanlar ile yüz yüze yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanarak görüşülmüştür. İş kazası riski yüksek olan oto tamir ve kaporta sektörü ile iş kazası riski daha az olan lokanta sektörü ulaşabildiğimiz meslek grupları olmuştur. Katılımcılara Esnaf ve Sanatkârlar Odası'nın yönlendirmesiyle kartopu örneklem yöntemi kullanılarak ulaşılmıştır ve yönlendirme ile hedef kitle genişletilmiştir. Gerekli izinler alınarak katılımcıların ses kaydı alınmıştır. Bu çalışmada iş kazası üzerinde durulmuş olup çok daha az sayıda görülen meslek hastalığı kapsam dışı bırakılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KENDİ ADINA VE HESABINA BAĞIMSIZ ÇALIŞANLARIN TANIMI ÖZELLİKLERİ VE SOSYAL GÜVENLİKLERİ

1. KENDİ ADINA VE HESABINA BAĞIMSIZ ÇALIŞAN TANIMI

Kendi adına ve hesabına çalışma şekli, diğer istihdam şekillerine göre daha zor tanımlanan bir istihdam şeklidir. Heterojen bir yapıya sahip olan bu istihdam şeklinin tanımlanmasındaki zorluk, bu grubun ihtiyaçlarının belirlenmesinde, haklarının sağlanmasındaki zorlukları da beraberinde getirmektedir.

Kendi hesabına çalışma terimi için; ulusal yazında kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar, esnaf ve sanatkâr, serbest meslek erbabı, bağımlı kendi hesabına çalışma, tacir, tüccar gibi farklı kavramlarda kullanılmaktadır (Şenel & Kumaş, 2019:362).

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 1993 yılı 15. Uluslararası Çalışma İstatistikleri Konferansı'nda (ICSE93) yapılan kendi hesabına çalışma (KHÇ) tanımı uluslararası temel tanım olarak kabul edilmiştir. ICSE'ye göre istihdam statüleri altıya ayrılmaktadır. Bunlar; işçi, işveren, kendi hesabına çalışan, üretici kooperatif üyeleri, ücretsiz aile yardımcıları ve sınıflandırılmayan statüdeki işçilerdir. ICSE'de tanımlanan bu istihdam statüleri temelde ücretli istihdam ve kendi hesabına çalışma olarak ikiye ayrılmaktadır. Ücretli istihdam işleri, çalışanların görevlerinin yazılı bir sözleşme ile belirlendiği, genellikle ücret ve maaş ödenen işlerdir. Kendi hesabına çalışılan işler ise ücretin kara bağlı olduğu işlerdir (ILO, 2020).

Kendi hesabına çalışma ICSE93 sınıflamasına göre işverenler, kendi hesabına çalışanlar, üretici kooperatif üyeleri, ücretsiz aile yardımcıları olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır. Kendi hesabına çalışanlar, kendi hesabına bir ya da daha fazla ortakla çalışan herhangi ücretli veya yevmiyeli çalışmayan daha çok ücretsiz aile işçisi çalıştıran kişilerdir (ILO, 2013). Ücretsiz aile işçileri, aynı ailede yaşayan ve aralarında akrabalık ilişkisi bulunan kişiler tarafından yapılan piyasa odaklı kendi hesabına çalışılan işi yapan

kişilerdir. Üretici kooperatifin her üyesi, mal ve hizmet üreten kooperatifte, üretim ve satış organizasyonunun belirlenmesinde diğer üyelerle eşit şartlarda yer alır (ILO,2020).

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), KHÇ’yi “*Serbest meslek işi ile uğraşan bir veya daha fazla ortak ile çalışan referans dönemi içerisinde süreklilik arz edecek şekilde herhangi bir çalışanı bulunmayan kişiler*” olarak tanımlamıştır Eurostat, KHÇ’yi kendi işinde mesleki uygulamalarında veya çiftliğinde kar elde etmek amacıyla çalışan ve başka kimseyi istihdam etmeyenler olarak tanımlamaktadır (Şenel & Kumaş 2019: 363).

TÜİK’e göre “*Kendi hesabına çalışanlar, bir veya daha fazla ortakla kendi hesaplarına çalışanlardır. Kendi hesabına çalışılan işler, ücretlerin doğrudan üretilen kendi tüketimleri karın bir parçası olarak kabul edilen mal ve hizmetlerden elde edilen kara veya potansiyel kara bağlı işlerdir. Referans dönemi süresince süreklilik esasına göre işlerinde kendileri için ‘ücretli çalışan’ bulundurmayan çalışanlardır.*” Kendi hesabına çalışanlar, sahibi oldukları işyerlerinde süreklilik esasına dayanmadan ücretli çalışan istihdam edebilirler. Genellikle ücretsiz aile işçisinin çalıştığı bu grupta, aynı aile veya hane halkı üyelerinin dışında ücretli çalışanlar da istihdam edebilir. (TÜİK, 2022).

7.6.2005 tarih ve 5362 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Meslek Kuruluşları Kanunu, kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan ifadesini esnaf ve sanatkar olarak tanımlamıştır.“ *Esnaf ve sanatkar: İster gezici ister sabit bir mekânda bulunsun, Esnaf ve Sanatkar ile Tacir ve Sanayiciyi Belirleme Koordinasyon Kurulunca belirlenen esnaf ve sanatkar meslek kollarına dahil olup, ekonomik faaliyetini sermayesi ile birlikte bedenî çalışmasına dayandıran ve kazancı tacir veya sanayici niteliğini kazandırmayacak miktarda olan, basit usulde vergilendirilenler ve işletme hesabı esasına göre deftere tabi olanlar ile vergiden muaf bulunan meslek ve sanat sahibi kimseleri ifade etmektedir*” (5362, md 3).

5510 sayılı Kanunda özel bir kendi adına ve hesabına çalışan tarifi yapılmamıştır. Yalnızca kimlerin bu kanun kapsamında sigortalı sayıldığı düzenlenmiştir. Buna göre kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar (m.4/1-b);

- 1) Ticari kazanç veya serbest meslek kazancı nedeniyle gerçek veya basit usulde gelir vergisi mükellefi olanlar,
- 2) Gelir vergisinden muaf olup esnaf ve sanatkâr siciline kayıtlı olanlar,
- 3) Anonim şirketlerin yönetim kurulu üyesi ortakları, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin komandite ortakları, diğer şirket ve donatma iştiraklerinin ise tüm ortakları,
- 4) Tarımsal faaliyette bulunanlar

olarak tanımlamıştır. Bu çalışmada sayılan dört grup kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan sayılacaktır.

Yukarıda sayılan gruplar, yaptıkları iş ve faaliyetleri dolayısıyla kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan grubu içinde yer almışlardır. Bu grup içerisinde köy ve mahalle muhtarları ile jokey ve antrenörler de sigortalı sayılmışlardır. Muhtarlar ile jokey ve antrenörler işin niteliğinden ziyade sosyal güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla önce 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu (BAĞ-KUR) kapsamına sonra da 5510 sayılı Kanun kapsamına alınmışlardır.

5510 sayılı Kanunun tanımlar kısmında kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlara yönelik özel bir tanım yoktur. Yukarıda belirtildiği üzere Kanun, kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanları sınıflandırarak belirtmektedir. Dolayısıyla yukarıda yapılan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan tanımlarına göre ticari kazanç veya serbest meslek kazancı nedeniyle gerçek veya basit usulde gelir vergisi mükellefi olanlar, gelir vergisinden muaf olup esnaf ve sanatkâr siciline kayıtlı olanlar, şirket ortakları ve tarımsal faaliyette bulunanlar kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan tarifine daha uygun kişileri oluşturmaktadır. Bu yüzden 4/1-b kapsamındaki köy ve mahalle muhtarları ile jokey ve antrenörler bu çalışmada kapsama alınmamıştır.

Kendi hesabına bağımsız çalışma, düzenlenmiş bir ekonomik faaliyet sisteminin dışında yer almaktadır. Bu grupta olanlar, gelirin düzensizliği, prim oranlarını yüksek bulmaları ve prim ödeme yükümlülüğünün kendilerine ait olması gibi nedenlerle enformel sektörün görece ağırlığını oluşturmaktadır. Bu çalışan grubunun, ihtiyaçları,

genişliği ve özellikleri ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Ülkelerin toplam işgücü içerisindeki payı, ekonomik ortam ve gelişmişlik ile ilgili çalışma şekline dair yasal düzenlemeleri, vergi ve sosyal güvenlik katkılarını ödemekte yaşanan zorluklar ve kültürel hususları kendi hesabına çalışma şeklinde farklılıklara neden olabilmektedir. (Öztepe & Akbaş, 2018: 70).

1.1. KENDİ ADINA VE HESABINA BAĞIMSIZ ÇALIŞANLARIN İŞGÜCÜ İÇİNDEKİ YERİ

İşgücü, bir ülkedeki emek arzını insan sayısı yönünden ifade eder (Zaim,1990: 111-112, Gündoğan& Biçerli, 2003:6). TÜİK’e göre işgücü, “*Referans dönemi içinde ekonomik mal ve hizmetlerin üretimi için emek arzında bulunan çalışma çağındaki nüfusu kapsar. İstihdamda olanlar ile işsizlerin toplamı olarak ifade edilmektedir*” (TÜİK,2021). İşgücüne dahil olan nüfus grupları (Işığık, 2017:29):

- Ücretliler,
- İşverenler,
- Kendi adına ve hesabına çalışanlar,
- Ücretsiz aile yardımcıları
- İşsizler ve
- Sayım zamanında gelir karşılığı bilfiil çalışan kişilerden

oluşmaktadır.

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan, ücret ya da maaş kazancı elde eden değil sermayesini, girişimcilik yeteneğini, emeğini ortaya koyarak kazanç elde edenler olarak tanımlanabilmektedir (Şahin, 2018:3). Kendi adına hesabına bağımsız çalışanlar işgücü içerisinde önemli bir yere sahiptir.

Tablo 1: 2022 Yılı İşgücü İstatistikleri (Bin kişi)

	Toplam	Ücretli veya yevmiyeli	İşveren	Kendi hesabına	Ücretsiz aile işçisi
I. Çeyrek	29.418	20.844	1.335	4.921	2.317
II. Çeyrek	30.765	21.583	1.379	5.072	2.732
III. Çeyrek	31.160	21.855	1.374	4.995	2.937
IV. Çeyrek	31.556	22.604	1.417	5.068	2.467

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistiksel Tablolar, 2023

Tablo 1 verilerine göre 2022 TÜİK İşgücü istatistiklerinde; işgücünün %71,6'sını ücretli veya yevmiyeli çalışanlar, %16,6'sını kendi hesabına çalışanlar, %4,4'ünü işveren, %7,8'ini ise ücretsiz aile işçisi oluşturmaktadır (TÜİK, 2022). İşgücü içerisindeki en büyük grubu ücretli ve yevmiyeli çalışanlar oluşturmaktadır. İstihdamın ikinci büyük grubunu ise kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar oluşturmaktadır. SGK'nın en son yayınlanan 2022 Aralık İstatistiklerine göre ise 26,3 milyon sigortalının 19,8 milyonu 4/1-a kapsamındaki sigortalılar, 3,25 milyonu 4/1-b kapsamındaki sigortalılar, 3,27 milyonu ise 4/1-c kapsamındaki sigortalılardır. Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların işgücünde ikinci sırada, sigortalılıkta üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir.

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar faaliyetlerinin niteliğine göre 3 grup altında ifade edilebilmektedir (Şahin, 2011:12):

- Küçük sanat erbabı (bakkal, tuhafiyeci, berber vs.)
- Küçük çiftçiler (kendi tarlasında geçimini sağlayanlar)
- Serbest meslek mensupları (Avukat, doktor, muhasebeci gibi vasıflı işgücü).

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar heterojen bir grup olması sebebiyle çok sayıda farklı meslek grubunu içinde barındırmaktadır. Eğitim seviyesinin yüksek olduğu büroya sahip olan doktor, avukat mimarı kapsarken aynı zamanda okuma yazması olmayan kendi tarlasında geçimini sağlayan çiftçileri de barındırmaktadır.

1.2. KENDİ ADINA VE HESABINA BAĞIMSIZ ÇALIŞANLARIN ÖZELLİKLERİ

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar, en büyük çalışan grubunu oluşturan ücretli çalışanlarla kıyaslandığında çalışma koşulları, sosyal güvenlik hakları, karşılaştığı riskler bakımından önemli farklılıklara sahiptir. Bu farklılıklar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- İşgücü içerisinde en heterojen grubu oluşturmaktadırlar. Bu meslek grubu içerisinde pazarcıdan kendi adına bürosu olan mimar ve mühendislere, kendi toprağında kendi geçimi için uğraşan çiftçiden hurdacıya, berbere kadar çok geniş bir yelpazeye sahip çalışan grubu bulunmaktadır (Şahin, 2011: 14). Ticaret Bakanlığı'nın Ocak 2016 yılı istatistiklerine göre kayıtlı 488 meslek bulunmaktadır. Ocak 2016 yılı istatistiklerine göre 1.725.634 işyeri 1.602.182 esnaf bulunmaktadır. Esnaf sayısının 1.385.632'si erkek, 216.550'si ise kadın esnafa aittir.
- Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların eğitim seviyeleri genellikle düşüktür. TÜİK 2017 Haziran (Eğitim) istatistiklerine göre, bu grubun %4' ünü okuma ve yazmayı bilmeyen, %67,9'unu lise altı eğitim görenler, %8,8'ini lise eğitimi görenler, %7,7'sini mesleki veya teknik lise eğitimi görenler, %11,4'ünü ise yükseköğretim eğitimi görenler oluşturmaktadır. Tarım kesiminde eğitim seviyesinin düşüklüğü daha çok hissedilmektedir. Tarım çalışanlarının gelir seviyesi yeterli olduğu halde sigortalı olmamalarının ana sebeplerinden birisi de eğitim seviyelerinin düşük olmasıdır (Karadeniz, 2006:114)
- Gelirleri yıl içerisinde düzensiz ve belirsizdir. Özellikle sezonluk işler olan turizm ve tarım gibi sektörler yılın belli dönemlerinde gelir elde etmektedirler. Örneğin kış sezonu olmasından dolayı ya işin olmadığı dönemler yaşanmakta ya da çok az gelir etmektedirler.
- Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların gelir seviyeleri arasında farklar bulunmaktadır. Bir şirket ortağı olarak çalışan ile bir tarımsal faaliyette bulunan arasındaki gelir farkı çok fazladır. Mevsimsel olarak çalışan çiftçilerin gelirlerinin

bazı dönemlerde belirtilen en düşük günlük kazancın dahi altında olduğu bilinmektedir (Şahin, 2011:16). 2021 yılında 3.156.175 kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan içerisinde 2.625.831 kişi yani toplam KAHBÇ'nin %83'ü kazançlarını en düşük kazanç olan 119,25 TL üzerinden, 692 kişi ise kazançlarını en yüksek kazanç olan 894,38 TL üzerinden bildirmiştir (SGK, 2021).

- Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar, ücretli çalışandan daha çok ücretsiz aile işçisi istihdam ettirmektedirler. Tarım sektöründe daha fazla ücretsiz aile işçisi görülmektedir ve diğer sektörlerde de aile üyelerinin kendi işyerlerinde çalıştığı görülmektedir. Ücretsiz aile çalışanı ise aile üyelerinin sahip olduğu işletmelerde ücretsiz bir şekilde çalışan anne, baba, eş çocuk gibi aile üyelerini ifade etmektedir (Metin, 2022:11).
- Çalışma saatleri belirsiz ve fazla mesai kavramı yoktur. Esnafın günlük çalışma saatleri, mevsimlere göre değişmekle birlikte günlük 12 saat veya daha fazla olabilmektedir.
- İktisadi krizlerden, salgınlardan genellikle ilk ve olumsuz etkilenen grupların başında kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar gelmektedir (Şahin, 2011:16). TESK verilerine göre, Aralık 2008 yılında başlayan ekonomik kriz ile birlikte, aralık ayında 9.360 bin esnaf tescil işlemi yaptırmış, kriz sebebiyle 8.693 bin kişi aynı ayda esnaflık niteliğine son vermiştir. Günümüzde etkisi hissedilen korona virüsün de esnafı olumsuz anlamda çok fazla etkilediği sayıları net olmasa da birçok esnafın kepenk kapattığı bilinmektedir.
- Kendi adına ve hesabına çalışanların neredeyse yarısına yakını brüt asgari ücretin altında çalışmaktadır (Öztepe & Akbaş, 2018: 83).
- Kendi adına ve hesabına çalışanların örgütlenmeleri düşüktür. Bu sebeple taleplerinin yerine getirilmesi bakımından diğer sosyal kesimlere göre daha dezavantajlıdır (Şahin, 2011: 18).
- Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanları diğer çalışma gruplarından ayıran en önemli özelliklerden birisi, prim ödeme yükümlülüğünün kendilerine ait

olmasıyla birlikte düzenli prim ödeme alışkanlığına sahip olmamalarıdır. Düzenli prim ödeme alışkanlıklarının olmamasının, sosyal güvenlik bilincinin düşüklüğü, eğitim düzeyinin düşüklüğü gibi nedenlerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Yoksulluğun en fazla hissedildiği çalışma grubunun da tarım olduğunu söylemek mümkündür (Karadeniz, 2006:116).

- Elde ettikleri gelirlere göre prim oranları yüksektir. Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların en büyük sorunlarından biri prim oranlarını yüksek bulup ödeyememeleridir. Ödeyen grubun da büyük bir kısmının prim oranının en alt seviyesinden ödediği görülmektedir.
- Sosyal güvenlik haklarının bilincine yeteri kadar sahip değillerdir. SGK 2021 yılı istatistiklerine göre 18,4 milyon hizmet akdiyle çalışanın toplamda iş kazası bildirimini 511.084 iken, 3,1 milyon kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanın iş kazası bildirimini sadece 555'dir. İş kazasının kaçınılmaz olduğu bu grupta bu kadar az sayıda bildirimin yapılması mümkün değildir. Yani Esnaf, çoğu durumda maruz kaldıkları hal ve durumların iş kazası ve meslek hastalığı sayıldığından habersizdirler ve haklarının bilincine sahip değillerdir.
- Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların yürüttüğü işler, iş kazasının ve meslek hastalığının kaçınılmaz olduğu meslek gruplarıdır. Kesici aletlerle işini yürüten bir marangozun, yılan sokmasının, böcek ısırmasının veya kimyasal gübrelerle temas etmesinin kaçınılmaz olduğu tarım mesleğinde çalışanların iş kazasına maruz kalmaması olası değildir.

Genel olarak kendi adına ve hesabına çalışanların özellikleri incelendiğinde diğer çalışan gruplarına göre daha dezavantajlı konumda oldukları görülmektedir.

1.3. SOSYAL GÜVENLİK MEVZUATI BAKIMINDAN KENDİ ADINA VE HESABINA BAĞIMSIZ ÇALIŞANLAR

5510 sayılı Kanunun 4. maddesinde Türkiye'de sosyal sigorta kanunları ile sosyal güvenlik kapsamına alınan çalışan gruplarıyla ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. Kanunun 4/1-a maddesinde hizmet akdiyle çalışanlar, 4/1-b maddesinde kendi adına ve

hesabına bağımsız çalışanlar, 4/1-c maddesinde ise kamu idarelerinde çalışan memurlar bulunmaktadır.

5510 sayılı Kanunun 4/1-b kapsamındaki sigortalılar daha önce 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (BAĞ-KUR) Kanununa tabi olanlar ile 2926 sayılı Tarımda Kendi Nam ve Hesabına Çalışanları kapsamaktaydı. Bütün sigortalıların 5510 sayılı Kanun ile tek çatı altında birleştirilmeleri ile kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar 4/1-b kapsamı altında sigortalı sayılmışlardır. 4/1/b kapsamındaki sigortalılar:

- **Ticari Kazanç veya Serbest Meslek Kazancı Nedeniyle Gerçek veya Basit Usulde Gelir Vergisi Mükellefi Olanlar;** 5510 sayılı Kanun, ticari kazanç veya serbest meslek kazancı nedeniyle gerçek veya basit usul gelir vergisi mükellefi olanları Kanunun 4/1-b bendi kapsamında sigortalı saymıştır. Gelir vergisi ödemekle yükümlü olan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar, elde ettikleri kazancın tespit usulüne göre ya basit usulde ya da gerçek usulde vergi ödemektedirler. Basit usulde ya da gerçek usulde gelir vergisi mükellefi olabilmek için belirli şartlar bulunmaktadır.

Basit usulde vergi mükellefi olabilmek için, işyerinin kira bedelinin yıllık bedelinin belirli bir tutar altında olması, satın aldıkları ya da sattıkları malların yıllık satış tutarının belirli tutarı aşmaması gibi genel ve özel şartları¹ barındırmaları gerekmektedir (193 sayılı GVK, m.47).

Gerçek usulde gelir vergisi mükellefi olanlar ise, Gelir vergisi kanununun 51. maddesine göre Cumhurbaşkanınca kararlaştırılan iş grupları, sektörler, il ve ilçeler, büyükşehir belediyeleri dahil olmak üzere il ve ilçelerin belediye sınırları (mücvir alanlar dahil)², belediyelerin nüfusları, yöreler itibarıyla veya sabit bir işyerinde faaliyette

¹ Genel ve özel şartlar için bkz. 6/1/1961 tarihli 193 sayılı GVK m.46

² 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 5. Maddesine göre mücvir alan, imar mevzuatı bakımından belediyelerin kontrol ve mesuliyeti altına verilmiş alanlardır. Yani bu alan belediye sınırları dışında ancak belediyenin kontrolü altındadır.

bulunulup bulunulmadığına göre gerçek usulde vergilendirilmesi gerekli görülenler, gerçek usulde vergilendirilecektir.

Eğer esnaf basit usule tabi olmanın şartlarından herhangi birini kaybederse ertesi takvim yılının başından itibaren gerçek usulde vergiye tabi olmaktadır³ (193 sayılı GVK, m.46).

Gerçek usulde gelir vergisi mükellefi olan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan, vergilendirilmekte iken işini terk ederse ya da basit usul şartları kaybedilirse gerçek usulde vergilendirilmeye başlamadan önce işini terk eden mükellefler, terk tarihini takip eden yılın başından itibaren iki yıl geçmedikçe basit usule dönememektedir (193 sayılı GVK, m.46).

- **Gelir Vergisinden Muaf Olup Esnaf ve Sanatkar Siciline Kayıtlı Olanlar;** 5362 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar Meslek Kuruluşları Kanununa göre “*Esnaf ve sanatkâr: İster gezici ister sabit bir mekânda bulunsun, Esnaf ve Sanatkâr ile Tacir ve Sanayiciyi Belirleme Koordinasyon Kurulunca belirlenen esnaf ve sanatkâr meslek kollarına dahil olup, ekonomik faaliyetini sermayesi ile birlikte bedenî çalışmasına dayandıran ve kazancı tacir veya sanayici niteliğini kazandırmayacak miktarda olan, basit usulde vergilendirilenler ve işletme hesabı esasına göre deftere tabi olanlar ile vergiden muaf bulunan meslek ve sanat sahibi kimseleri*” ifade etmektedir (5362, m.3).
- **Şirket ortakları,** anonim şirketlerin yönetim kurulu üyesi olan ortakları, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin komandite ortakları, diğer şirket ve donatma iştiraklerinin ise tüm ortakları 4/1-b kapsamında sigortalı sayılmaktadırlar.

³ Örneğin Kanunun 47. maddesinde belirtilen basit usule tabi olmanın genel şartlarından biri olan yıllık kira bedeli toplam büyükşehir belediye sınırları içerisinde 2.300.000.000 lirayı (16.000 TL) aşması halinde gerçek usul vergi mükellefi olmaktadır. Kanunda belirtilen dışındaki işlerle uğraşanların bir yıl içinde elde ettikleri gayri safi iş hasılatının 17.000.000.000 lirayı (100.000 TL) aşarsa basit usul vergi mükellefi özelliği kaybedilmektedir (193 sayılı GVK, m.48).

- ✓ Anonim şirket, “Sermayesi belirli ve paylara bölünmüş olan, borçlarından dolayı yalnız malvarlığıyla sorumlu bulunan şirkettir” (TTK, m.329).
- ✓ Limited şirketler, “Bir veya birden çok gerçek veya tüzel kişi tarafından bir ticari unvanı altında kurulur; esas sermayesi belirli olup, bu sermaye esas sermaye paylarının toplamından oluşur” (TTK, m.573).
- ✓ Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirket, “sermayesi paylara bölünen ve ortaklarından bir veya birkaçı şirket alacaklılarına karşı bir kolektif şirket ortağı, diğerleri bir anonim şirket pay sahibi gibi sorumlu olan şirkettir” (TTK, m. 564).
- ✓ Donatma iştiraki, “Birden çok kişinin paylı mülkiyet şeklinde malik oldukları bir gemiyi, menfaat sağlamak amacıyla aralarında yapmış oldukları sözleşme gereğine hepsi adına ve hesabına suda kullanmaları halinde donatma iştiraki vardır” (TTK, m.1064).
- **Tarımsal faaliyette bulunanlar**, 5510 sayılı Kanunun 3. maddesine göre “Tarımsal faaliyet: Kendi mülkünde, ortaklık veya kiralamak suretiyle başkalarının mülkünde, kamuya mahsus mahallerde; ekim dikim, bakım, üretme, yetiştirme ve ıslah yoluyla yahut doğrudan doğruya tabiattan istifade etmek suretiyle bitki, orman, hayvan ve su ürünleri elde edilmesini ve/veya bu ürünlerin yetiştiricileri tarafından muhafazasını, taşınması veya pazarlanmasını” ifade etmektedir (5510, m/3).

Tarımda kendi adına bağımsız çalışan ve tarımsal faaliyette bulunarak hayatını idame ettiren kişilere ise çiftçi denilmektedir (Metin, 2022:12). Çiftçi kavramının, Türk hukukunda farklı kanunlarda farklı tanımları bulunmaktadır. 6964 sayılı Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu çiftçiyi, “Çiftçilik faaliyetlerini mal sahibi, kiracı, yarıcı veya ortakçı olarak devamlı veya en az bir ekim veya yetiştirme devresi yapanlar” olarak tanımlamıştır (m.1). 5488 sayılı Tarım Kanunu ise çiftçiyi; “mal sahibi, kiracı, yarıcı veya ortakçı olarak devamlı veya en az bir üretim dönemi veya yetiştirme devresi tarımsal üretim yapan gerçek ve tüzel kişi” olarak tanımlanmıştır (m.3).

Kanunun 4/1-b kapsamındaki sigortalılarını:

- Ticari kazanç veya serbest meslek kazancı nedeniyle gerçek veya basit usulde gelir vergisi mükellefi olanlar,
- Gelir vergisinden muaf olup esnaf ve sanatkâr siciline kayıtlı olanlar,
- Şirket ortakları ve
- Tarımsal faaliyette bulunanlar

olarak sıralamak mümkündür. Çalışmamızda özellikle saha araştırmasında 5510 sayılı Kanunun 4/1-b kapsamında sigortalı olanlardan kendi adına ve hesabına çalışan küçük esnaf üzerine yoğunlaşmıştır.

2. KENDİ ADINA VE HESABINA BAĞIMSIZ ÇALIŞANLARIN İŞ KAZASI VE MESLEK HASTALIĞI SİGORTASI HAKLARI

5510 sayılı Kanun sigortalıyı; kısa vadeli sigorta kolları (İKM, hastalık, analık), uzun vadeli sigorta kolları (malullük, yaşlılık, ölüm) sigortaları kapsamındaki kişi olarak veya kendi adına prim ödemesi gereken kişi olarak tanımlamaktadır (m.3).

5510 sayılı Kanun kapsamında bütün sigorta kolları bakımından zorunlu olarak sigortalı sayılanlar kısa ve uzun vadeli sigorta kollarına tabi olmuşlardır ve bunlar Kanunun 4. maddesinde belirtilmiştir. 5510 sayılı Kanun kısa vadeli sigorta kolları ile ilgili hükümleri 4/1-a ve 4/1-b kapsamındaki sigortalılara uygulanırken, 4/1-c kapsamındaki sigortalılar kısa vadeli sigorta kolları kapsamı dışında bırakılmıştır. Ancak kamu çalışanları için (4/1-c), Kanunun 47. maddesine göre vazife malullüğü adı altında iş kazası ve meslek hastalığı sigorta kolu için özel düzenlemelere yer verilmiştir (Alper, 2016: 237).

1.10.2008 tarihinde 5510 sayılı Kanun ile 4/1-b kapsamındaki sigortalılar ilk defa kısa vadeli sigorta kolları kapsamına alınmışlardır.

2.1. İŞ KAZASI TANIMI

İş kazası ve meslek hastalığı sigortası birlikte düzenlenmiş olmasına rağmen bu çalışmada ağırlıklı olarak iş kazası üzerine durulmuş ve iş kazası ile bilgiler daha detaylı verilmiştir.

2.1.1. Kendi Adına ve Hesabına Bağımsız Olarak Çalışan Sigortalı Bakımından İş Kazası

5510 sayılı Kanunda iş kazası tarifi Kanunun 13.maddesinde yapılmıştır. Tanım hem hizmet akdiyle çalışanın hem de kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanın iş kazası hallerini birlikte vermiştir. Buna göre iş kazası (m.13):

- a) Sigortalının işyerinde bulunduğu sırada,
- b) İşveren tarafından yürütülmekte olan iş nedeniyle sigortalı kendi adına ve hesabına bağımsız çalışıyorsa yürütmekte olduğu iş nedeniyle,
- c) Bir işverene bağlı olarak çalışan sigortalının, görevli olarak işyeri dışında başka bir yere gönderilmesi nedeniyle asıl işini yapmaksızın geçen zamanlarda,
- d) Bu Kanunun 4/1-a bendi kapsamındaki emziren kadın sigortalının çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda,
- e) Sigortalıların, işverence sağlanan bir taşıtla işin yapıldığı yere gidiş geliş sırasında

meydana gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan bedenen ya da ruhen engeli hale getiren olaydır.

4/1-a ve 4/1-b kapsamındaki sigortalılar için iş kazası tanımı aynı madde içerisinde yapılmıştır. Ancak hizmet akdiyle çalışanlar için 5 farklı hal, kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar için 2 farklı halde meydana gelen olaylar iş kazası sayılmıştır. Hizmet akdiyle çalışan sigortalı için iş kazası (5510, m.13);

- a) Sigortalının işyerinde bulunduğu sırada,
- b) İşveren tarafından yürütülmekte olan iş nedeniyle,
- c) Bir işverene bağlı olarak çalışan sigortalının, görevli olarak işyeri dışında başka bir yere gönderilmesi nedeniyle asıl işini yapmaksızın geçen zamanlarda,
- d) Emziren kadın sigortalının çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda,

- e) Sigortalıların, işverence sağlanan bir taşıtla işin yapıldığı yere gidiş geliş sırasında

meydana gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan bedenen ya da ruhen engelli hale getiren olaydır.

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan için iş kazası (5510, m.13);

- a) Sigortalının işyerinde bulunduğu sırada,
b) Yürütmekte olduğu iş nedeniyle

meydana gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan bedenen ya da ruhen engelli hale getiren olaydır.

Hizmet akdiyle çalışan için işverenin sağladığı araç ile işe gidiş geliş sırasında maruz kaldığı olay iş kazası sayılmaktadır. Ancak kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanın işyerine iş amacıyla gitmesi sebebiyle yolda kazaya maruz kalması halinin “Sigortalının yürütmekte olduğu iş nedeniyle” durumuna girip girmeyeceği sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Hizmet akdiyle çalışan için iş kazası sınırları belirli iken kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanın iş kazası tanımının net sınır barındırmadığı görülmektedir.

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamına alınarak norm ve standart birliği sağlanması amaçlanmıştır. Ancak hizmet akdiyle çalışan kadının çocuğu olması halinde çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda kazaya maruz kalması iş kazası sayılırken, kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan kadının çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda kazaya maruz kalması iş kazası sayılmamaktadır.

Heterojen bir yapıya sahip olan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların iş kazası tanımı hizmet akdiyle çalışanlar için yapılan iş kazası tanım ile karşılaştırıldığında iş kazası sayılan hallerinin daha az ve ispatının daha zor olduğu görülmektedir.

2.1.1.1. Sigortalının İşyerinde Bulunduğu Sırada

5510 sayılı Kanunun 13. maddesine göre sigortalının işyerinde bulunduğu sırada maruz kaldığı olaylar iş kazasıdır. Yani sigortalı işyerinde bulunduğu sürece ister işini yapsın ister yapmasın başına gelen zararlandırıcı olaylar iş kazası sayılmaktadır. Ancak uğradığı kazanın iş kazası sayılıp sayılmadığını tespit edebilmek için işyeri sınırlarının bilinmesi gerekmektedir.

Kanunun 11. maddesine göre işyeri, sigortalı sayılanların maddi olan ve olmayan unsurlar ile birlikte işlerini yaptıkları yerlerdir. İşyerinde üretilen mal veya verilen hizmet ile nitelik yönünden bağlılığı bulunan ve aynı yönetim altında örgütlenen işyerine bağlı yerler, dinlenme, çocuk emzirme, yemek, uyku, yıkanma, muayene ve bakım, beden veya meslek eğitimi yerleri, avlu ve büro gibi diğer eklentiler ile araçlar da işyerinden sayılmaktadır. İşyeri sınırları içerisinde olup sigortalının ikametgahı için kullanılan lojmanlar işyerine dahil değildir.

Sigortalının işyerinde bulunduğu sırada meydana gelen olayların yapılan işle ilgili olup olmadığına bakılmaksızın iş kazası sayılması gerekmektedir. Örneğin; sigortalıların işyeri sayılan yerlerde, avluda yürürken düşmesi, bahçede meyve ağacından meyve toplarken düşmesi, tarlada çalışır iken traktör ile kaza geçirmesi, yemek yerken elini kesmesi, dinlenme odasında dinlenirken sobadan zehirlenmesi, işyerinde intihar etmesi gibi kazalar iş kazası olarak kabul edilecektir (SGK Genelge 2016:2). Eğer kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan birden fazla işyerinde sigortalılık niteliğine sahipse her bir işyerinde meydana gelen olaylar bu kapsamda değerlendirilecektir (SGK Genelge 2016:2).

Hizmet akdiyle çalışan sigortalılar bakımından iş kazası uygulaması oturmuş ve yargıda ortak görüş oluşmuştur. Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların işyeri sınırlarını belirlemek hizmet akdiyle çalışan sigortalılara göre daha zordur ve bu sigorta grubu hakkında iş kazası uygulamasında ortak görüş oluşuncaya kadar kurum ve sigortalı arasında uyuşmazlık ortaya çıkmaktadır. Bu uyuşmazlık ise iş kazası olduğu ileri sürülen olayın işyeri sınırları içinde olup olmadığı ya da yürütmekte olduğu işi sırasında olup olmadığı konusunda olacaktır (Tozan, 2011: 49).

2.1.1.2. Yürütmekte Olduğu İş Nedeniyle İşyeri Dışında Bulunduğu Sırada

5510 sayılı Kanunun 13. maddesine göre kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların, işyeri dışında yürütmekte oldukları iş nedeniyle maruz kaldığı kazalar iş kazası sayılacaktır. Kasap olarak işyeri işleten sigortalının getirilen etleri almak için işyeri dışına çıktığında bir aracın çarpması, marangoz atölyesi işleten sigortalının işyeri dışında mutfak dolaplarını monte ederken ayağına parça düşmesi sonucu yaralanması ya da çiftçilik yapan bir sigortalının tarlasına giderken yolda traktörü ile kaza geçirmesi gibi kazalar iş kazası kabul edilecektir (SGK Genelge, 2016: 3).

İş kazasının tanımının yapılmasında iki koşuldan biri olan sigortalının işyerinde bulunduğu sırada olması gerekmektedir. Yani Kanunun 11. maddesinde belirtilen işyeri tanımının sınırları içerisinde olması gerekmektedir. Sigortalının, işyerinde ve bildirdiği işyeri eklentileri içerisinde maruz kaldığı olaylar iş kazasıdır. İşyeri sınırı sayılmayan yerde dinlenirken sigortalının kazaya maruz kalması halinde uğradığı kaza, işyeri ve işyeri eklentileri sınırları içerisinde olmaması ve herhangi bir iş yürütümünden kaynaklanan bir kaza olmaması sebebiyle iş kazası sayılmayacaktır. Ancak işyeri sınırlarının dışında ve yürütmekte olduğu iş nedeninden dolayı iş kazasına uğradıysa açıklanan kanun maddelerine göre maruz kaldığı olay iş kazası sayılacaktır.

İşyeri dışında yürütülmekte olunan iş sebebiyle maruz kalınan iş kazasını ispatlama yükümlülüğü sigortalının kendine aittir. İş kazasının işyeri dışında olması sebebiyle ispatlama durumu iş yerinde gerçekleşen iş kazasına göre daha zor olmaktadır. İş kazası olduğunu ispatlayabilmek için sigortalının durumu eksiksiz ve iş kazası olduğunu belirten güçlü ispatlayıcı belgelere ihtiyacı olmaktadır.

2.1.2. İş Kazası Unsurları

2.1.2.1. Kişinin Sigortalı Olması

İş kazasına maruz kalan kişinin iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından sağlanacak haklardan yararlanabilmesi için ilk unsurlardan biri kişinin sigortalı olmasıdır. Kazaya maruz kalan kişinin bir gün bile sigortalı olması iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından yararlanması için yeterli sayılmaktadır. Ancak kendi adına ve hesabına

bağımsız çalışanların bu haklardan yararlanabilmesi GSS dahil prim ve prime ilişkin her türlü borçlarının ödenmiş olması gerekmektedir.

2.1.2.2. Kazanın Kanunda Sayılan Hallerden Birinde Meydana Gelmesi

Bir olayın iş kazası sayılabilmesi için Kanunda belirtilen hallerden birinin meydana gelmesi gerekmektedir. Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanın maruz kaldığı olayın iş kazası sayılabilmesi için 5510 sayılı Kanunun 13. maddesinde belirtilen iki hal bulunmaktadır. Sigortalının işyerinde bulunduğu sırada ve yürütmekte olduğu iş nedeniyle işyeri dışında bulunduğu sırada bedenen veya ruhen özre uğraması iş kazası sayılmasının başlıca unsurlarındandır. (m.13/1). Ancak belirtilen haller ile birlikte bir kazanın iş kazası sayılıp sayılmayacağına öncelikle Sosyal Güvenlik Kurumu bünyesinde olan Kısa Vadeli Sigortalar Servisi karar vermektedir (Akel, 2019:45).

Sigortalının işyerinde bulunduğu sırada, maruz kaldığı olayda kusurunun olup olmaması iş kazası sayılmasını etkilememektedir. Buradaki husus işyerlerinin sınırlarının belirtilmiş olmasıdır. 5510 sayılı Kanunun 11. maddesine göre “*İşyerinde üretilen mal veya verilen hizmet ile nitelik yönünden bağlılığı bulunan ve aynı yönetim altında örgütlenen işyerine bağlı yerler, dinlenme, çocuk emzirme, yemek, uyku, yıkanma, muayene ve bakım, beden veya mesleki eğitim yerleri, avlu ve büro gibi diğer eklentiler ile araçlar da işyerinden sayılır*”. İşverenin, kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanın işyerinin sınırlarını, işyerinde meydana gelen iş kazası olarak öne sürebilmesi için Kanunda belirtilen çerçevede işyeri sınırlarını belirtmiş olması gerekmektedir.

Özellikle son yıllarda, çalışanların performansa dayalı iş yüklerinin ağırlığı ve süreklilik gösteren yoğunluğu, işyerinde intihar olgusunu artırmaktadır. Bu intihar olaylarının iş ve işyerinde illiyet bağı içerisinde olması nedeniyle iş kazası olarak kabul edilebilmektedir (Güzel & Okur & Caniklioğlu, 2016:340). Yürütmekte olduğu iş nedeniyle iş yeri dışında bulunduğu sırada da bir iş kazası meydana gelebilmektedir. Örneğin lokantacının mutfakta sebze doğrarken elini kesmesi, oto tamircisinin arabası yolda kalan müşterisinin arabasını tamir ederken kafasına kaput düşmesi gibi kazalar iş kazası sayılacaktır. Böyle bir durumla karşılaşan sigortalının iş nedeniyle olduğunu kanıtlama hükmü ise kendi adına ve hesabına bağımsız çalışana aittir.

2.1.2.3. Sigortalının Bedenen veya Ruhun Zarara Uğraması

Zararlandırıcı olay sonrasında sigortalının iç organlarında bir zarar meydana gelebileceği gibi ayağının kırılmasıyla bedenen bir zarar da oluşabilmektedir. Aynı zamanda sigortalının hafızasını kaybetmesi ya da sinirsel bozukluklar yaşaması ile ruhen bir zarara da uğrayabilmektedir (Tozan, 2011:30). Oluşacak zarar, ruhsal ve bedensel engelliliklerinin tümünü kapsamakta ve hemen veya sonradan olabilmektedir. (Güzel & Okur & Caniklioğlu, 2016:346). İş kazasına maruz kalan sigortalının hastaneden hiçbir sağlık sorununun olmaması nedeniyle eve gönderilebilmektedir. Ancak maruz kaldığı iş kazası, belirli bir süre sonra sağlık sorunu ortaya çıkarabilmektedir. Bu sebeple sigortalının kazadan bir süre sonra sağlığının bozulması ve ölümü de iş kazası kapsamına girmektedir. (Tuncay & Ekmekçi: 2008:301).

İş kazası bedenen zarar verebileceği gibi ruhen de bir zarara yol açabilmektedir. Maruz kalınan iş kazası ile herhangi bir bedenen zarar olmasa bile sigortalının iş kazası sonrası psikolojisi bozulabilmekte, manevi anlamda çöküntü yaşayabilmektedir. Yaşanılan psikolojik durum da iş kazasının unsurlarından biri olmaktadır ve sigortalıya verdiği zarar olarak nitelendirilmektedir. Yargıtay'ın bir kararında, aynı eylem nedeniyle zarar görenin hukuksal olarak korunan yakınlarının da ruh ve sinir sistemi ağır bir şekilde etkilenmişse, olayda uygun nedensellik bağı ve hukuka aykırılık varsa doğrudan doğruya manevi zarara maruz kaldıklarının kabulü gerekmektedir. Yani zarar görenin yakınlarının olaydan ruhen etkilenmesi manevi tazminat talep edileceği anlamına gelebilmektedir (Akel, 2020:33).

Tartışılan bir diğer husus ise sigortalıya takılan ve organ görevi yapan protezlerde (takma kol, takma ayak, diş gibi) meydana gelen zararların iş kazası sayılıp sayılmayacağıdır. Bazı görüşler iş kazası sayılamayacağını açıklarken, vücut tamlığı kavramının tüm vücudu kapsadığı, takılan yapay organın vücudun ayrılmaz bir parçasını oluşturduğu kabul edilerek uğranılan zararı iş kazası olarak kabul eden görüşler de mevcuttur (Güzel & Okur & Caniklioğlu, 2016:346). Protezler, vücudun bütünlüğü sağlamaktadır ve vücuttan ayrı olarak düşünülmemelidir. Sigortalının iş kazasına maruz kalması halinde protezlerinde oluşan zarar onun sağlığını ve çalışmasını

etkileyebilmektedir. Bu sebeple vücut bütünlüğü sağlayan protezlere gelen zararın iş kazası sayılması gerekmektedir.

2.1.2.4. Zararlandırıcı Olayla Sonuç Arasında Nedensellik (İllyet) Bağının Bulunması

Sigortalıyı zarara uğratan olayın iş kazası olarak sayılabilmesi için kaza ile sigortalının maruz kaldığı zarar arasında nedensellik bağının olması gerekmektedir. Söz edilen nedensellik bağının sigortalıyı zarara uğratan olay ile sigortalının yaptığı iş arasında değil, olay ile sigortalının uğradığı zarar arasında kurulması dikkate alınmaktadır (Alper, 2016:244).

Bir zararlandırıcı olayın iş kazası olup olmadığı konusunda her somut olayı kendi içinde değerlendirmek daha uygun olmaktadır. Örneğin işyerinde çalışırken güneş çarpması sonucu hastaneye kaldırılan sigortalı, hastanede tedavi görürken tam iyileştiği sırada kalp krizinden ölürse ölüm olayı iş kazasına bağlanamamaktadır. İşyerinde çalışırken giysisine dökülen benzinin iş dönüşü evinde sigarasını yakarken parlayıp sigortalının yaralanması iş kazası sayılmamaktadır (Tuncay & Ekmekçi, 2005:300).

2.1.3. Kendi Adına ve Hesabına Bağımsız Çalışan Sigortalı Bakımından İş Kazasının Bildirimi ve Süresi

Hizmet akdiyle çalışan iş kazasına maruz kaldığında işvereni, kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan iş kazasına maruz kaldığında kendisi bildirmekle yükümlüdür (m.13/2-b). Maruz kalınan iş kazasını sigortalı, olayın üzerinden 1 ayı geçmemek şartıyla rahatsızlıklarının bildirim yapmaya engel olmadığı günden itibaren 3 işgünü içinde bildirmek zorundadır (5510, m.13/2)

İş kazası bildiriminin Kanunda belirtilen süreler içerisinde yapılmaması halinde, bildirim tarihine kadar geçen süre için yapılacak geçici iş göremezlik ödeneği ödenmez. Bildirim tarihinden sonraki sürelerle ait geçici iş görmezlik ödeneği ödenir (SSİY, m.5).

Örneğin; 17/12/2013 tarihinde iş kazası geçiren ve bu tarihte tedavi altına alınan sigortalının, 16/01/2014 tarihine(dahil) kadar bildirim yapması gerekmektedir. 17/01/2014 tarihinden sonra yapılan bildirim 1 aylık süre aşıldığı için süresinde

yapılmamış kabul edilecektir. Örneğin 18/01/2014 tarihinde bildirim yapması durumunda her ne kadar bildirim 3 işgünü içinde yapılmışsa da Kanun da belirtilen 1 aylık süre aşıldığından bildirim süresinde yapılmamış sayılacak ve varsa geçici iş göremezlik ödeneği istirahat başlangıcından değil bildirim tarihinden itibaren ödenecektir. (SGK Genelge, 2016:5).

İş kazası bildirimi yapılırken diğer önemli husus, iş kazasının bildiriminin tatil günlerine, hafta sonuna ya da Ulusal bayram gibi genel tatil günlerine denk geldiğinde nasıl olacağı düşüncesidir. Bu durumda iş kazasının Kuruma bildiriminde sürenin ne zaman başlayacağı önem taşımaktadır. 6331 sayılı Kanunun 26. maddesine göre iş kazasının bildirimindeki yükümlülükler yerine getirilmezse, bildirim geç yapılırsa sigortalıya idari para cezası kesilmektedir. İdari para cezası, işyerinin çalışan sayısı ve tehlike sınıfına göre yazılmaktadır. Sağlık hizmeti sunucularının yaptığı bildirimler dışında, cumartesi ve pazar günleri ile resmî tatil günleri bildirim süresine dahil olmamaktadır ve bildirim süresine ilişkin yasal süre, kazayı takip eden ilk iş günü başlamaktadır (Akel, 2019:108).

İdari izinler, resmî tatiller kapsamında olmadığından bildirim sürelerini etkilemeyecektir. Örneğin iş kazası bildiriminin son gününün idari izne rastlaması, bildirim süresini, idari izin sonrası ilk iş gününe uzatmayacaktır. (SGK Genelgesi, 2016:6).

2.1.4. İş Kazasının Soruşturulması

Maruz kalınan iş kazasının bildirimi yapıldığında gerekli süreçlerden geçerek incelenip soruşturulmaktadır. Yasada ise iş kazasının ve meslek hastalığının soruşturulması aynı madde içerisinde açıklanmıştır. Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan, iş kazasına maruz kaldığında iş kazası ve meslek hastalığı bildirgesi ve ekteki belgeleri⁴ olayın iş kazası olduğuna dair belge, fotoğraf, tanık ifadesi gibi belgeler ile ilgili birime bildirmek zorundadır (Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği, m.37/1). Bildirilen iş kazası, Kısa Vadeli Sigortalar Servisi'ne düşmektedir, verilen belgeler

⁴ Dosya ve ek belgeler için 2016/21 sayılı Genelgeye bkz.

dahilinde Kısa Vadeli Sigorta Servisi iş kazası olduğuna karar verebilme yetkisine sahiptir. Eğer anılan servis, olayın iş kazası olup olmadığına karar veremez ise iş kazası sonucu maluliyet var ise ya da iş kazası ölümle sonuçlanmış ise dosya denetmene veya müfettişlere gitmektedir (SSİY, 37/2). Dosyalar ile birlikte olay yeri inceleme yapan denetmenler olayın iş kazası olup olmadığına karar verebilmektedir. Olay iş kazası sayıldıktan sonra sigortalı haklardan yararlanabilmektedir (SGK Genelge, 2016:17). Ancak kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanın bu haktan yararlanabilmesi için GSS dahil prim ve prime ilişki herhangi bir borcu bulunmaması gerekmektedir.

İş kazası ve meslek hastalığı soruşturmaları yapılırken aşağıdaki hususlara dikkat edilmektedir (SSİY, 37/3):

- Sigortalılık durumu,
- İş kazası ve meslek hastalığı bildirgesinde bildirilen olayın iş kazası sayılıp sayılmayacağı,
- Hizmet akdiyle çalışan için işveren sorumluluğunun tespitinde kaçınılmazlık ilkesinin uygulanıp uygulanmayacağı,
- Olayın meydana gelmesinde sigortalının kastı, ağır kusuru,
- İşverenin kastı veya sigortalıların sağlığını koruma ve iş güvenliği mevzuatına aykırı bir hareketi ile üçüncü şahısların kusurlu hallerinin olup olmadığına bakılmaktadır.

Bütün bu sayılanlara dikkat edilerek iş kazası olup olmadığı, iş kazasıysa kusurun kimde ve ne kadar kusurlu olduğu incelenerek sonuçlanmaktadır.

2.2. MESLEK HASTALIĞI

Sosyal güvenlik sistemlerinde sosyal risk olarak kabul edilebilen meslek hastalığı (Güzel, Okur, Caniklioğlu, 2016: 352) 5510 sayılı Kanunun 14.maddesine göre sigortalının çalıştığı veya işin niteliğinden dolayı tekrarlanan bir sebeple veya işin yürütüm şartları yüzünden uğradığı geçici veya sürekli hastalık, bedensel veya ruhsal engellilik halleridir. Kanun, “*Yaptığı işin niteliğinden dolayı*” ifadesi ile kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanları da kapsama alarak meslek hastalığı uygulamasının alanını genişletmiştir (Alper, 2016:249).

Meslek hastalığı kavramı kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan işçileri de kapsayacak şekilde düzenlenmiştir ama meslek hastalıklarına ilişkin liste işçiler dikkate alınarak hazırlanmıştır. Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanın işçilerle aynı ya da benzer ortamlarda çalışmakta oldukları sebebiyle onlar için de uygulama kapasitesinin bulunduğu ifade edilebilir (Sözer, 2019: 367).

2.2.1. Meslek Hastalığı Unsurları

Sigortalının maruz kaldığı bedensel ve ruhsal özürlülük halinin meslek hastalığı sayılabilmesi için aşağıdaki tüm unsurları içermesi gerekmektedir.

2.2.1.1. Kişinin Sigortalı Olması

Meslek hastalığına uğrayan kişinin 5510 sayılı Kanun kapsamında sigortalı olması gerekmektedir. Kişinin iş kazası sonucu haklardan yararlanabilmesi için ilk koşullarından biridir. Kanun bakımından kişinin sigortalı olması yeterliyken kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların aynı zamanda GSS dahil prim ve prime ilişkin her türlü borçlarının ödenmiş olması gerekmektedir.

2.2.1.2. Sigortalının Zarara Uğraması

Sigortalının yaptığı işten dolayı geçici veya sürekli olarak bedensel veya ruhsal olarak zarara uğraması meslek hastalığı sayılmasının koşullarındandır. Bu zarar işin niteliğinden dolayı tekrarlanan bir sebeple veya yürütüm şartları yüzünden olabilmektedir (5510, m.14/1). Sürekli talaş ile uğraşan marangozun, kimyasal maddelerle temasta bulunan kuaförün, gün boyu araba süren şoförün meslek hastalığına yakalanması olasıdır. Aynı zamanda oluşan zararın kişinin yardım alabileceği derecede olması gerekmektedir. Sigortalı meslek hastalığına yakalansa bile belirli yükümlülükler bulunmaktadır. Yakalandığı meslek hastalığının meslek hastalığı listesinde bulunması ve hastalığın listede belirtilen belirli zaman diliminde çıkmış olması gerekmektedir.⁵

⁵ Meslek hastalıkları listesi için Çalışma Gücü ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı 12.10.2008 tarihli 27021 sayılı Resmî Gazete EK-2'ye bkz.

2.2.1.3. Zararın Sigortalının Çalıştığı veya Yaptığı İşin Niteliğine Bağlı Olması

Sigortalının meslek hastalığına yakalanmasına yol açan iki neden bulunmaktadır. Bunlardan biri sigortalının çalıştığı veya yaptığı işin niteliğinden dolayı tekrarlanan bir sebep, diğeri ise yürütüm şartlarındandır (m.14/1). Görüldüğü üzere iki neden de sigortalının işi ve işyeri ile ilgilidir; bu sebeple meslek hastalığına sebep olan neden bütünüyle dışsaldır ve sigortalının vücuduna yabancı, dışarıdan gelen bir faktördür (Tozan, 2011:78). Meslek hastalığının iş kazasından farkı burada oluşmaktadır. İş kazasından farklı olarak meslek hastalığının mutlaka sigortalının yaptığı iş ve çalıştığı işyeri ile ilgili olması gerekmektedir (Alper, 2016: 249).

2.2.1.4. Hastalık ile Görülen İş Arasında Nedensellik Bağının Bulunması

Sigortalının yaptığı iş ile yakalandığı meslek hastalığı arasında nedensellik bağının bulunması gerekmektedir. Nedensellik bağının varlığı Meslek Hastalıkları Listesi ile ortaya konulmaktadır ve hangi hastalıkların meslek hastalığı sayılacağı Meslek Hastalıkları Listesi ile düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu durumda sigortalının yakalandığı hastalık, Meslek Hastalıkları Listesinde yer alıyor ve yaptığı iş ile bağı da kurulmuş ise nedensellik bağının varlığını ispat etmeye gerek kalmayacaktır (Durmuş, 2020: 386).

2.2.1.5. Meslek Hastalığı Hallerinin Hekim Raporu ile Saptanması

Sigortalı meslek hastalığına tutulmuş ise haklardan yararlanabilmesi için hastalığının hekim raporu ile saptanması gerekmektedir. 11.10.2008 tarihli 27021 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Çalışma Gücü ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı Tespit İşlemleri Yönetmeliğine göre hangi hallerin meslek hastalığı sayılacağı belirlenmektedir. Eğer bu yönetmeliğin belirlemiş olduğu hastalıklar dışında herhangi bir meslek hastalığı varsa, bu hastalığın meslek hastalığı sayılıp sayılmayacağı konusundaki uyuşmazlıklar Sosyal Sigorta Yüksek Sağlık Kurulunca incelenerek karara bağlanmaktadır (SSİY, m.36/5).

Kurumca yetkilendirilen sağlık hizmeti sunucuları tarafından usulüne uygun olarak düzenlenen sağlık kurulu raporu ve dayanağı tıbbi belgelerin incelenmesi, gerekli görüldüğü hallerde işyerindeki çalışma şartlarını ve buna bağlı tıbbi sonuçlarını ortaya

koyan denetim raporları gerekli diğer belgelerin incelenmesi sonucu Kurum Sağlık Kurulu tarafından tespit edilmesi zorunlu görülmüştür (Tozan:2011:85)

Meslek hastalığı, sigortalı çalışırken ortaya çıkabileceği gibi, işten ayrıldıktan sonra da ortaya çıkabilir. Zarar durumu sigortalı işten ayrıldıktan sonra meydana gelmiş ve sigortalı olarak çalıştığı işten kaynaklanmış ise sigortalının Kanunun sağladığı haklardan yararlanabilmesi için eski işinden fiilen ayrılmasıyla hastalığın meydana çıkması arasında bu hastalık için Çalışma Gücü ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı Tespit İşlemleri Yönetmeliğinde belirtilen süreden daha uzun bir zaman geçmemesi gerekmektedir (Durmuş, 2020: 385-386).⁶ Ancak herhangi bir meslek hastalığının klinik ve laboratuvar bulgularıyla kesinleşmesi ve meslek hastalığına yol açan etkenin de işyeri incelenmesiyle kanıtlandığı hallerde, meslek hastalıkları listesindeki yükümlülük süresi aşılmış olsa bile söz konusu hastalık Kurulun onayı ile meslek hastalığı sayılabilmektedir. (5510, m.14/3).

Kurum meslek hastalığına neden olan unsurları dikkate alarak meslek hastalıklarını beş grupta toplamıştır (ÇGKY, m.18):

- A Grubu: Kimyasal maddelerle olan meslek hastalıkları
- B Grubu: Mesleki cilt hastalıkları
- C Grubu: Pnömonyozlar ve diğer mesleki solunum sistemi hastalıkları
- D Grubu: Mesleki bulaşıcı hastalıklar
- E Grubu: Fiziksel etkenlerle olan meslek hastalıklarıdır.

Tablo 2: Hastalık, Belirti ve Yükümlülük Süreleri

Hastalık, belirti	Yükümlülük süresi	Hastalık tehlikesi olan işler
Boyun alt ve göğüs üst bölgelerindeki vertebralarda proseslerinde yırtılmalar	1 ay	Kürekle çalışma Ağır yük çalışma

⁶ Belirtilen süreler için Çalışma Gücü ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı Tespit İşlemleri Yönetmeliği EK-2'ye bkz.

Ağrı ve hareket zorluğu		
Kasların kemiklere yapıştıkları yerlerdeki periost'un aşırı yüklenmesi Yineleyen periost yırtılmaları sonucu lokalize ve şiddetli ağrı, hareket zorluğu, epikondilit (tenis dirseği)	3 ay	Uzun saplı gereçlerle (çekiç, uzun tornavida, somun, anahtarları vb.) çalışmalarda, taş kırma, duvarcılık, toprak kazımı, elle ağır kaldırma vb. işlerde

Kaynak: Çalışma Gücü ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı Tespit İşlemleri Yönetmeliği EK-2

Tablo 2’de belirtilen hastalıklar, meslek hastalığı listesinden hastalık belirtisine örnek olarak gösterilmiştir. Listenin sol kolonunda zararlı ajanın meydana getirdiği başlıca hastalıklar ve belirtileri, orta kolonunda sigortalının meslek hastalığına sebep olan işinden fiilen ayrıldığı tarih ile meslek hastalığı arasında geçen en uzun süre olan yükümlülük süreleri (ÇGKY, m.4/n), sağ kolonunda hastalık tehlikesi olan başlıca işler yer almıştır. Örneğin sigortalının kürekle çalışması ya da ağır yüklerle çalıştığı bir mesleği yürütmesi halinde boyun alt ve göğüs üst bölgelerindeki vertebralarda proseslerinde yırtılmalar meydana gelebilmektedir. Eğer sigortalının meslek hastalığına sebep işinden fiilen ayrıldığı süre ile meydana gelen rahatsızlık arasında 1 ay geçmemişse meslek hastalığı sayılmaktadır.

2.2.2. Meslek Hastalığının Kuruma Bildirimi ve Soruşturulması

Meslek hastalığına maruz kalan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan, meslek hastalığını kendisi bildirmekle yükümlüdür. Meslek hastalığının bildiriminin bu durumun öğrenildiği günden başlayarak 3 iş günü içerisinde yapılması gerekmektedir. (5510, m.14/4). Sigortalı, iş kazası ve meslek hastalığı bildirgesini⁷ doldurarak doğrudan, posta yoluyla ya da e-sigorta ile Kuruma bildirmesi gerekmektedir. Yazılı olarak bildirilen hususları kasten eksik ya da yanlış bildiren bağımsız çalışandan Kurumca bu olayla ilgili

⁷ İş kazası ve meslek hastalığı bildirgesi için SSİY EK-7’ye bkz.

yapılmış olan tedavi, yol ve refakatçi giderleri ve diğer harcamalar ile ödenmişse geçici iş göremezlik ödeneği tahsil edilmektedir (SSİY, 36).

Meslek hastalığı, Kurumun denetim ve kontrolle görevli memurlarınca veya Bakanlık iş müfettişleri tarafından soruşturulmaktadır (5510, m.14/5). Meslek hastalığına tutulan sigortalının hastalığının ortaya çıkmasında kendi veya üçüncü kişilerin kusurunun olup olmadığı, gerekli önlemlerin alınıp alınmadığı gibi kriterleri incelenerek, durum Kurumca soruşturulmakta ve ona göre karar verilmektedir (SSİY, 37).

2.3. İŞ KAZASI VE MESLEK HASTALIĞI SİGORTASINDAN SAĞLANAN HAKLAR

Sosyal güvenlik sistemlerinin temel amacı sosyal riskle karşılaşan sigortalılara ekonomik güvence sağlamaktır. Karşılaştığı risk nedeniyle belirli bir süre sigortalı çalışamamakta ve ücret kaybına uğramaktadır. Sosyal sigorta kapsamında yapılacak parasal yardımlar bu ücret kaybını önlemeye ve belirli bir ekonomik güvence sağlamaya yöneliktir (Güzel & Okur & Caniklioğlu, 2016:361).

Sigortalı iş kazası veya meslek hastalığına maruz kaldığı durumlarda 5510 sayılı Kanunda belirtilen ilgili şartları sağlaması halinde İKMİH sigortasından doğan haklardan yararlanabilmektedir. İş kazası ve meslek hastalığı sigortasından doğan haklar, sigortalıya sağlanan parasal yardımlar ve iş kazası veya meslek hastalığı sonucu sigortalının ölümü durumunda hak sahiplerine yapılacak parasal yardımlar olarak iki ayrı şekilde incelenecektir.

5510 sayılı Kanuna göre çalışanların iş kazası veya meslek hastalığına maruz kalması halinde sağlanan haklar (m.16/1):

- Sigortalıya, geçici iş göremezlik süresince günlük geçici iş göremezlik ödeneği verilmesi,
- Sigortalıya sürekli iş göremezlik geliri bağlanması,
- İKMİH sonucu ölen sigortalının hak sahiplerine gelir bağlanması.
- Gelir bağlanmış olan kız çocuklarına evlenme ödeneği verilmesi
- İKMİH sonucu ölen sigortalı için cenaze ödeneği verilmesidir.

2.3.1. Sigortalıya Sağlanan Parasal Haklar

Sigortalının iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından doğan parasal yardımlardan yararlanabilmesi için geçici veya sürekli iş göremez hale düşmesi gerekmektedir. İş kazası veya meslek hastalığı geçiren sigortalı geçici olarak iş göremez durumunda geçici iş göremezlik ödeneği, sürekli iş göremez durumuna düşerse sürekli iş göremezlik geliri bağlanmaktadır.

2.3.1.1. Geçici İş Göremezlik Ödeneği

İş kazası veya meslek hastalığı nedeniyle iş göremezliğe uğrayan sigortalıya her gün için geçici iş göremezlik ödeneği ödenmektedir. Bunun için Kurumca yetkilendirilen hekim veya sağlık kurullarından istirahat raporu alınmış olması gerekmektedir (m.18). Geçici iş göremezlik ödeneği günlük kazanca ve tedavi türüne göre verilmektedir (Sözer, 2019: 370). Yatarak tedavilerde günlük kazancın yarısı, ayakta tedavilerde günlük kazancın üçte ikisi ödenmektedir (m.18/3). SGK, ilk iki gün için ödenek vermemekte, üçüncü günden itibaren ödeme yapmaktadır. Yani geçici iş göremezlik ödeneği alabilmek için rapor süresi en az 3 gün olması gerekmektedir.⁸

Geçici iş göremezlik durumunda hizmet akdiyle çalışan için hem ayakta hem de yatarak tedavide günlük iş göremezlik ödeneği veriliyorken kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar için sadece yatarak tedavilerde geçici iş göremezlik ödeneği verilmektedir. Yani bir sağlık tesisinde ayakta tedavi olan sigortalı, evinde istirahat etse bile geçici iş göremezlik ödeneği alamayacaktır ve yasa yapıcı bağımsız çalışanların ayakta tedavi gördüklerinde işyerlerinin faaliyette bulunabileceğini varsaymıştır (Sözer, 2019: 370).

Tüm bunların yanında kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların şartları sağlasa dahi bu haktan yararlanabilmesi için GSS dahil prim ve prime ilişkin 60 günden fazla hiçbir borcunun bulunmaması gerekmektedir.

⁸<https://cozumavukatlik.org/is-kazasi-raporu> (Ocak 2023).

2.3.1.1.1. Geçici İş Göremezlik Ödeneğinin Hesaplanması ve Miktarı

Sigortalının iş kazası ve meslek hastalığı halinde iş göremezlik durumu devam ettiği sürece, iş göremezlik durumuna düştüğü her gün için geçici iş göremezlik ödeneği verilmektedir (5510, m.18). Geçici iş göremezlik ödeneği sigortalının günlük kazancına göre hesaplanmaktadır. Hesaplanan günlük kazanç, hastalık ve analık hallerinde verilecek geçici iş göremezlik ödeneğinin hesaplanmasında da kullanılmaktadır. Sigortalının günlük kazancının hesaplanmasında çalışılan süre esas alınmaktadır.

Sigortalıya verilecek ödenek için esas tutulacak günlük kazanç,

- Genel kural olarak: İş kazasının olduğu, meslek hastalığında ise iş göremezliğin başladığı tarihten önceki **12 aydaki, son üç ay içinde** 80 inci maddeye göre hesaplanacak prime esas kazançlar toplamının, bu kazançlara bölünmesi suretiyle hesaplanmaktadır (m. 17/1). Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların günlük kazançları, prime esas kazançlarının alt sınırı ile üst sınırı arasında beyan ettikleri kazanç üzerinden hesaplanmaktadır (5510 m, 82). Ancak iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından faydalanabilmek için bir gün bile sigortalı olmak yeterli olduğu için 10 gün ya da bir ay önce de sigortalı olanların da faydalanması söz konusudur.
- Geçici iş göremezlik ödeneğinin hesaplanmasında iş kazası ve meslek hastalığına maruz kalan sigortalı bakımından değişik durumlar söz konusu olmaktadır.
 - ✓ Sigortalı çalışmaya başladığı ay içerisinde iş kazası veya meslek hastalığı nedeniyle iş göremezliğe uğrarsa, çalışmaya başladığı tarih ile iş göremezliğinin başladığı tarih arasındaki sürede elde ettiği prime esas günlük kazanç toplamının, çalıştığı gün sayısına bölünmesi suretiyle hesaplanmaktadır (m.17/2)
 - ✓ Eğer sigortalı çalışmaya başladığı gün iş kazasına uğrarsa aynı veya emsal işte benzeri bir sigortalının günlük kazancı esas alınmaktadır (m.17/2).
 - ✓ Meslek hastalığı ise, sigortalının sigortalı olarak çalıştığı son işinden ayrıldığı tarihten bir yıl geçtikten sonra meydana çıkabilir bu durumda

günlük kazancı bu son işinden ayrıldığı tarih esas alınarak hesaplanır (m.17/4).⁹

Yukarıda belirtilerek hesaplanan günlük kazancın ½'si yatarak tedavilerde kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlara günlük iş göremezlik ödeneği olarak verilmektedir.

2.3.1.2. Sürekli İş Göremezlik Geliri

Hizmet akdiyle çalışan sigortalı ile kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan sigortalının iş kazası veya meslek hastalığı sonucu sürekli iş göremez hale düşmesiyle sürekli iş göremezlik geliri bağlanmaktadır.

Kişinin sürekli iş göremezlik gelirine tabi olması için Kanunun 19. maddesine göre iş kazası veya meslek hastalığı sonucu oluşan hastalık ve engellik nedeniyle meslekte kazanma gücünü en az %10 oranında kaybetmiş olması gerekmektedir. Sigortalının tedaviler sonucu sürekli iş göremezlik halinin %10 ve daha üstü olarak devam ettiği sürece sürekli iş göremezlik geliri ödenmektedir (Tozan, 2011: 123).

Sigortalı, iş kazasına veya meslek hastalığına maruz kaldığı sırada icra etmekte olduğu meslekte kazanma gücünü en az %10 kaybedebilmektedir. Çalışma gücünü en az %10 kaybetmiş sigortalı başka bir meslekte kazanma gücüne sahipse yine de iş kazası ve meslek hastalığı sigortası açısından sürekli iş göremezlik durumu söz konusu olacaktır (Güzel & Okur & Caniklioğlu, 2016:370).

2.3.1.2.1. Meslekte Kazanma Gücü Kaybının Belirlenmesi

Çalışma Gücü ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı Tespit İşlemleri Yönetmeliğinin 21. maddesine göre, iş kazasının meydana geldiği veya meslek hastalığının başladığı tarihte sigortalının yapmakta olduğu iş, sigortalının mesleği sayılır.

⁹ Günlük kazancın hesaplanmasında Kanunun 82. Maddesinde yer alan günlük kazanç sınırları da dikkate alınmaktadır. Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların prime esas kazançları ise aylık prime esas kazanç alt sınırı ile üst sınırı arasına kalma şartı ile kendileri tarafından beyan edecekleri günlük kazancın 30 katıdır (m.80).

Kurum, bu mesleğin tespitinde sigortalının işyerinden alınacak belgeyi esas tutabileceği gibi Kurumun kontrol ve denetimle görevli memurları aracılığı ile durumu inceletme ve buna göre karar verme yetkisine sahiptir (SSİY, m. 41).

Sigortalı Çalışma Gücü ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı Tespit Cetvellerinin (Ek-3) “B Cetvelinde” gösterilen mesleklerden birden fazlasını yapabilmektedir.¹⁰ Bu durumda iş kazası veya meslek hastalığı yönünden sürekli iş göremezlik durumuna girmesi halinde, sürekli iş göremezlik derecesinin en yükseğine karşılık gelen meslek, sigortalının mesleği sayılır (ÇGKY, m.21).

Sigortalı mesleğini icra ederken meslekte kazanma gücünü %100’ünü kaybederse sürekli tam iş göremezlik halini, %10 ile %99,99’unun kaybedilmesi durumunda ise sürekli kısmi iş göremezlik halini ifade etmektedir (SSİY, 41).

Kurum Sağlık Kurulu, sürekli iş göremezlik durumunun tespiti için sağlık durumu ile ilgili belgeleri inceleyerek sigortalının meslekte kazanma gücü kaybını belirlemektedir.¹¹ Sigortalının iş kazası veya meslek hastalığı sonucu meslekte kazanma gücünün ne oranda azaldığı, Çalışma Gücü ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı Tespit İşlemleri Yönetmeliğinde (EK-3) yer alan cetvellere göre yapılmaktadır (ÇGKY, 22).¹²

Kurum Sağlık Kurulu, sigortalının başvurusunu inceleyerek sürekli iş göremezlik durumunu saptar veya reddedebilir. Sigortalı, Kurum Sağlık Kurulunun vereceği karara karşı Sosyal Sigorta Yüksek Sağlık Kuruluna ve bu Kurulun vereceği karara karşı da iş mahkemesine başvurarak dava açma hakkına sahiptir (Tozan, 2011:127).

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için Çalışma Gücü ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı Tespit İşlemleri Yönetmeliğinin 22.maddesindeki A, B, C, D ve E cetvellerine bkz.

¹² İş kazası ve meslek hastalığı sonucu sürekli iş göremezlik hallerinde meslekte kazanma gücündeki kayıp oranının belirlenmesine ilişkin usul ve esaslar, Kurum tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

SSYK, sağlık tesisi sağlık kurullarının ve Kurum Sağlık Kurulu'nun kararlarına dayanak olan tıbbi belgeleri ve raporları inceleyerek, kalıcı iş göremezliğin olup olmadığını ve derecesini karara bağlamaktadır. Karar aşamasında sigortalı veya hak sahiplerinin talebi üzerine görevlendirdiği uzman bir hekimi dinlemek zorundadır. SSYK'nin kararları idareyi bağlamaktadır. Ancak, sigortalı adli yargıda lehine yeni bir karar tesisini talep edebilecektir (Sözer, 2019:371).

2.3.1.2.2. Sürekli İş Göremezlik Gelirinin Hesaplanması

Sürekli iş göremezlik geliri, sigortalının mesleğinde kazanma gücü kaybı oranına göre hesaplanmaktadır. Sürekli tam iş göremez durumunda olan sigortalıya 17nci madde hükümlerine göre hesaplanan aylık kazancının %70'i oranında gelir bağlanmaktadır.¹³ Sigortalı kısmi iş göremez durumunda ise bağlanacak gelir, tam iş göremezlik geliri gibi hesaplanarak sigortalının iş göremezlik derecesi tutarında kendisine ödenmektedir. (5510, m.19/3).

2.3.1.2.3. Sürekli İş Göremezlik Gelirinin Azalması veya Artması

Sürekli iş göremezlik geliri bağlanmış olan sigortalının meslekte kazanma gücü artabilir ya da azalabilmektedir. Bu duruma paralel olarak kasıtlı olmaksızın sürekli iş göremezlik durumu artarsa sigortalının alacağı gelir artmakta eğer iş göremezlik durumu azalırsa aldığı gelir azalmaktadır. Gelirinin azalmasına ya da artmasına ilişkin sigortalıya yapılan kontrol muayenesi ise 5510 sayılı Kanunun 94. maddesinde düzenlenmiştir. Böylece Kurum; sigortalının, isteğe bağlı sigortalının veya bunların hak sahiplerinin iş göremezlik raporlarında belirtilen rahatsızlıkların olup olmadığı tespit amacıyla kontrol muayenesi ve tetkik yaptırılmasını talep edebilmektedir (m.94/1).

Sürekli iş göremezlik geliri bağlanmış sigortalılar, iş göremezlik durumlarında artma veya başka birinin sürekli bakımına muhtaç olduğunu ileri sürerek aylık ve gelirlerinde değişiklik yapılmasını isteyebilirler. Kurum da aynı şekilde sürekli iş

¹³ Aylık kazanç Kanunun 17. Maddesinde bulunan günlük kazancın otuz katıdır.

göremezlik geliri bağlanmış olan sigortalıların kontrol muayenesine tabi tutulmasını talep edebilmektedir (m.94/2).

Kurum tarafından yaptırılan kontrol muayenesinde veya sigortalının isteği üzerine ya da işe alıştırma sonunda yapılan muayenede sürekli iş göremezlik geliri yeniden tespit edilmektedir. Sonucuna göre tanımlanan sürekli iş göremezlik esas tutulan raporun tarihini takip eden ödeme dönemi başından başlanarak artırılır veya azaltılır (m.94/3).

Sürekli iş göremezlik oranının %10 ya da üstü olduğu saptanırsa, rapor tarihini takip eden ödeme dönemi başından itibaren sürekli iş görmezlik geliri bağlanacaktır ya da sürekli iş göremezlik oranı %10'un altına düşerse sürekli iş göremezlik geliri bu durumu saptayan rapor tarihi takip eden ödeme dönemi başından itibaren kesilmektedir. Yapılan kontrol muayenesi sonucunda sigortalı başka birinin bakımına sürekli muhtaç hale gelmişse gelir bağlama oranı %100'e çıkarılmaktadır (m.19).

Sürekli iş göremezlik geliri alırken sigortalının iş göremezlik derecesinde artma ya da azalma söz konusu olabileceğinden kontrol muayenesi yapılmaktadır. Kurum kontrol muayenesi için yazılı bildirim ile tarih belirtmektedir. Kurumun yazılı bildiriminde belirtilen tarihten sonraki ödeme dönemi başına kadar kabul edilebilir bir özrü olmadığı halde kontrol muayenesini yaptırmayan sigortalının sürekli iş göremezlik geliri kontrol muayenesi için belirtilen tarihten sonraki ödeme dönemi başından itibaren kesilmektedir (94/5). Ancak kontrol muayenesini Kurumun yazılı bildiriminde belirtilen tarihten üç ay içinde yaptıran ve sürekli iş göremezlik halinin devam ettiği tespit edilen sigortalının geliri kesildiği tarihten başlanarak yeniden bağlanmaktadır (94/6).

Sürekli iş göremezlik geliri almakta olan sigortalının Kurumun belirlediği tarihlerde kontrol muayenesini zamanında olması gerekmektedir. Ancak kontrol muayenesini Kurumun yazılı bildiriminde belirtilen tarihten üç ay geçtikten sonra yaptıran ve sürekli iş göremezlik halinin devam ettiği tespit edilen sigortalının yeni iş göremezlik derecesine göre hesaplanacak geliri rapor tarihinden sonraki ay başından başlanarak yeniden bağlanmaktadır (94/7).

2.3.2. Hak Sahiplerine Yapılan Parasal Haklar

5510 sayılı Kanunun 3. maddesine göre hak sahibi, sigortalının veya sürekli iş göremezlik geliri ile malullük, vazife malullüğü veya yaşlılık aylığı almakta olanların ölümü halinde, gelir veya aylık bağlanmasına veya toptan ödeme yapılmasına hak kazanan eş, çocuk, ana ve babasını ifade etmektedir. İş kazası veya meslek hastalığı sonucu ölenlerin hak sahipleri parasal yardım gibi haklardan yararlanabilmektedirler. Bu haklar (m.20).

- Sürekli iş göremezlik geliri almakta iken ölenlerin; hak sahiplerine gelir bağlanması,
- Sürekli iş göremezlik geliri almakta iken ölenlerin gelir bağlanmış olan kız çocuklarına evlenme ödeneği verilmesi,
- İş kazası veya meslek hastalığı sonucu ölen sigortalı için cenaze ödeneği verilmesidir.

2.3.2.1. *İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sonucu Ölen Sigortalının Hak Sahiplerine Gelir Bağlanması*

İş kazası veya meslek hastalığına bağlı nedenlerden dolayı ölen sigortalının hak sahiplerine gelir bağlanmaktadır. Kanunun 17.maddesine göre hesaplanacak aylık kazancının %70'i bağlanacaktır. Bağlanacak olan bu gelir, Kanunun 55. maddesinde yer alan gelir ve aylıkların düzeltilmesi, yükselmesi, alt sınırı, ödenmesi ve yoklama işlemlerine göre güncellenerek, 34. Maddede belirtilen hükümlere göre gelir bağlanacaktır (m.20/1). Öte yandan (m.20/3):

- Eğer sigortalı meslekte kazanma gücünü %50 veya daha fazla oranda kaybederse sürekli iş göremezlik geliri bağlanmış iken ölenlerin, ölümün iş kazası veya meslek hastalığına bağlı olup olmadığına bakılmaksızın tam gelir,
- Meslekte kazanma gücünü %50 oranının altında kaybetmesi nedeniyle sürekli iş göremezlik geliri bağlanmış iken ölenlerin, ölümü iş kazası veya meslek hastalığına bağlı olmaması halinde sigortalıya kısmi gelir bağlanmaktadır.

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanın hak sahiplerine gelir bağlanabilmesi için kendi sigortalılığından dolayı, GSS dahil prim ve prime ilişkin her türlü borçlarının ödenmiş olması gerekmektedir (m.20/4).

2.3.2.1.1. Ölen Sigortalının Hak Sahipleri

Ölen sigortalının hak sahiplerine bağlanacak aylıklarda bazı kriterlere dikkat edilmektedir ve aylık bağlama oranı hak sahibine göre değişmektedir. Buna göre hak sahiplerinden dul eşe aylık bağlanırken çalışıp çalışmadığına, gelir veya aylık alıp almadığına, çocuk sahibi olup olmadığına dikkat edilerek aylık bağlanmaktadır (Tozan, 2011: 156).

Dul eşe %50 oranında aylık bağlanmaktadır. Eğer dul eşin aylık bağlanmış çocuğu yok ise Kanunun 5. Maddesinin (a), (b) ve (e) bentlerinde belirtilen hükümlü ve tutuklular, çırak ve stajyer, kursiyerler hariç bu Kanunun kapsamında çalışmaması veya kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylık bağlanmamış olması halinde %75'i bağlanmaktadır (m.34/1).

Çocuklara %25 oranında aylık bağlanmaktadır. Kanunun 5. Maddesinin (a), (b) ve (e) bentlerinde belirtilen hükümlü ve tutuklular, çırak ve stajyer, kursiyerler hariç bu Kanunun kapsamında çalışmaması veya kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylık bağlanmamış olması gerekmektedir. Çocuklardan;

- 18 yaşını, lise ve dengi öğrenim görmesi halinde 20 yaşını, yüksek öğrenim yapması halinde 25 yaşını doldurmayanları
- Kurum Sağlık Kurulu kararı ile çalışma gücünü en az %60 oranında yitirip malul olduğu anlaşılanlara
- Yaşları ne olursa olsun evli olmayan, evli olup sonradan boşanan veya dul kalan kızlarına bağlanmaktadır.

Çocuklardan sigortalının ölümü ile anasız ve babasız kalan veya sonradan bu duruma düşenlerle, ana ve babaları arasında evlilik bağı bulunmayan veya sigortalının ölümü tarihinde evlilik bağı bulunmakla beraber ana veya babaları sonradan evlenenler

ile kendisinden başka aylık alan hak sahibi bulunmayanların her birine %50'si oranında aylık bağlanmaktadır (m. 34/1).

Hak sahibi eş ve çocuklardan artan hisse bulunabilmektedir. Bu durumda her türlü kazanç ve irattan elde etmiş olduğu gelirinin asgari ücretin net tutarından daha az olması ve diğer çocuklardan hak kazanılan gelir ve aylıklar hariç olmak üzere gelir ve/veya aylık bağlanmamış olması şartıyla ana ve babaya toplam %25'i oranında bağlanmaktadır. Ana ve baba 65 yaşın üstünde olması halinde ise artan hisseye bakılmaksızın yukarıdaki şartlarda toplam %25'i oranında aylık bağlanmaktadır (m.34/1). Sigortalı tarafından evlat edinilmiş, tanınmış veya soy bağı düzeltilmiş veya babalığı hükme bağlanmış çocukları ile sigortalının ölümünden sonra doğan çocukları, bağlanacak aylıktan yukarıda belirtilen esaslara göre yararlanmaktadır (m.34/2). Aralarında evlilik bağı bulunan ana ve babanın her türlü kazanç ve irattan elde etmiş oldukları gelirlerin toplamı ikiye bölünerek kişi başına düşen aylık kazanç hesaplanmaktadır. Ana ve babanın aralarında evlilik bağı olmayıp ayrı yaşıyorlarsa, gelirleri ayrı ayrı araştırılarak değerlendirilmektedir (Tozan, 2011: 162).

Hak sahiplerine bağlanacak aylıkların toplamı sigortalıya ait aylığın tutarını geçemez. Bu sınırın aşılmasında için gerekirse hak sahiplerinin aylıklarından orantılı olarak indirimler yapılmaktadır (m.34/3).

Sürekli iş göremezlik gelirini formül ile gösterecek olursak;

- Sürekli Tam İş Göremezlik = Aylık Kazanç x %70
- Sürekli Kısmi İş Göremezlik Geliri = Aylık Kazanç x %70 x İş Göremezlik Derecesi

Eğer sigortalı başka birinin sürekli bakımına muhtaç hale gelir ise gelir bağlama oranı %100 olarak uygulanacaktır.

- Sürekli İş göremezlik geliri = Aylık kazanç x %100 x İş Göremezlik Derecesi

Sürekli iş göremezlik gelirinin hesaplanmasında ihtiyaç esası benimsenerek sigortalının gelir kaybı önlenmeye çalışılmıştır. Gelirin hesaplanmasında prime esas kazancının dikkate alınması ile kazancına yakın miktarda gelir bağlanması amaçlanmıştır.

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışana iş göremezlik ödeneği bağlanabilmesi için kendi sigortalılığından dolayı, genel sağlık sigortası dahil prim ve prime ilişkin her türlü borçlarının ödenmiş olması gerekmektedir (m.19/4).

Sigortalı çalıştığı süre boyunca başına birden fazla iş kazası veya meslek hastalığı gelebilmektedir. Sigortalının yeniden bir iş kazasına maruz kalması veya yeni bir meslek hastalığına tutulması durumunda meydana gelen bütün engellilik halleri göz önünde bulundurulmaktadır. Sigortalı tekrar iş kazası veya meslek hastalığına maruz kaldığında, iş göremezlik geliri maruz kaldığı son iş kazası veya meslek hastalığı sırasındaki günlük kazanç üzerinden hesaplanacaktır ancak sigortalının son günlük kazancından elde ettiği gelir, ilk kazancından az ise sürekli iş göremezlik ödeneği ilk kazanç üzerinden hesaplanacaktır (m.19/10).

Tablo 3: Hak Sahiplerinin Yararlanma Koşulları

Hak sahibi	Yararlanma Koşulları				
	Yaş	Evlilik	Çalışma	Sigorta geliri/aylığı	Gelir oranı
Dul eş	Yaş sınırı yok	Evliliğin resmi Olması, Yeniden evlenmemesi	Çalışabilir.	Alabilir.	Çocuklu, asli sigortalı: %50, Çocuksuz, çalışmıyor: %75
Erkek Çocuk	Genel: 18 Lise: 20 Y.öğr: 25	Bekar	Çalışmamalı. (Kısmi sigortalılık hariç).	Almamalı	%25
	ÇGK* %60: Yaş sınırı yok	Bekar veya evli.			
Kız çocuk	Yaş sınırı yok	Bekar, boşanmış veya dul, (ÇGK %60: Evli olabilir).	Çalışmamalı. (Kısmi sigortalılık hariç).	Almamalı	%25
Anne, baba	Artan hisse yoksa 65 yaş	Çocuk, evliliklerinden olmalı, -Üvey evlat ve	Gelir asgari ücreti aşmamak	Asli sigortalı geliri/aylığı almamalı (Diğer	Her ikisine en fazla toplam &25 (ayrı ayrı 12.5'ar).

		evlatlık olmamalı	üzere çalışabilir.	Çocukların gelirini alabilir).	
--	--	----------------------	-----------------------	-----------------------------------	--

Kaynak: SÖZER Ali Nazım, *İşçi, Bağımsız Çalışan ve Kamu Görevlileri Bakımından Türk Sosyal Sigortalar Hukuku*, güncellenmiş 4.b, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2019

*ÇGK, Çalışma gücü kaybını ifade etmektedir.

2.3.2.1.1.1. Hak Sahiplerine Bağlanacak Gelirin Başlangıcı, Kesilmesi ve Yeniden Bağlanması

Sigortalının ölümü ile hak sahiplerine bağlanılacak gelirler sigortalının ölüm tarihini takip eden ay başından itibaren başlatılmaktadır. Hak sahibi olma niteliğinin ölüm tarihinden sonra kazanılması halinde bu niteliğin kazanıldığı tarihi takip eden ay başından itibaren başlatılmaktadır (m.35/1).

Hak sahibi olmanın gerekleri daha sonra da gerçekleşebilmektedir. Örneğin; sağlıklı çocuk malul hale gelebilir, evli kız çocuğu dul olabilir ya da anne ve babanın geliri asgari ücretin altına düşebilmektedir. Bu durumlarda hak sahipliği sıfatının kazanıldığı tarihi izleyen ay başından itibaren başlayacaktır (Sözer, 2019: 461-462).

5510 sayılı Kanunun 97. maddesine göre sigortalının ölümü ile hak sahibi olunan tarihten itibaren 5 yıllık zamanaşımı süresi içerisinde talepte bulunulması şarttır. Başvurulmadığında zamanaşımı devreye girecek ve zamanaşımına uğrayan aylıklar yazılı olarak başvurdıkları tarihi takip eden ayın başından itibaren ileriye dönük şekilde tekrardan bağlanacaktır (Ergün, 2020:68).

Gelir bağlanması için aranan koşullar ödemelerin devamı için gereklidir. Hak sahibi olabilmek için belirtilen koşullar ortadan kalkması durumunda bağlanan gelir, şartların ortadan kalktığı tarihi takip eden ödeme dönemi başından itibaren kesilmektedir (m.35/1) örneğin; dul eşin boşandığı eşiyle birlikte yaşamaya başlamasıyla geliri kesilmektedir ve ödenen gelirler faizi ile birlikte geri alınmaktadır (Tozan, 2011: 167).

Ancak bu kanunun 4. maddesinin dördüncü fıkrasının (d), (e) ve (f) bentlerinde¹⁴ belirtilenlerden öğrenci olanların sigortalı sayılmaları ile bağlanan aylıkları kesilmemektedir (m. 35/2).

Kurum Sağlık Kurulu kararı ile çalışma gücünü en az %60 oranında kaybederek malul olduğu anlaşılan bu madde gereği aylığı kesilen çocuklar olabilmektedir. Yeniden hak sahibi olma niteliklerini taşımaları halinde, malullük durumlarının tespitine esas teşkil eden rapor tarihini takip eden ay başından itibaren, 94'üncü maddedeki kontrol muayenesi hükümleri saklı kalmak kaydıyla yeniden aylık bağlanmaktadır (m.35/4).

Hak sahiplerine yeniden bağlanan aylık, aylığın kesildiği tarihten tekrar bağlandığı tarihe kadar geçen süre Kanunun gelir ve aylıkların düzeltilmesi, yükseltilmesi ile ilgili olan maddesine göre artırılarak yeniden belirlenmektedir (m.35/5).

2.3.2.1.1.2. Hak Sahiplerine Bağlanacak Gelirlerin Öteki Gelir ve Aylıklarla Birleşmesi

Hak sahiplerinin iş kazası veya meslek hastalığı sonucu birden fazla gelir veya aylığa hak kazandığı zamanlar olmaktadır. Bu durumlarda Kanun hak kazanılan gelir veya aylığa ve hak sahibine göre düzenleme yapmaktadır. Buna göre kısa vadeli sigorta kollarından (m.54/1);

¹⁴ d) Harp okulları ile fakülte ve yüksek okullarda, Milli Savunma Bakanlığı hesabına okuyan veya kendi hesabına okumakta iken askeri öğrenci olanlar ile astsubay meslek yüksek okulları ve astsubay naspedilmek üzere temel askerlik eğitime tabi tutulanlar,

e) Polis akademisi ile fakülte ve yüksek okullarda, Emniyet Genel Müdürlüğü hesabına okuyan veya kendi hesabına okumakta iken Emniyet Genel Müdürlüğü hesabına okumaya devam eden öğrenciler ile polis naspedilmek üzere Polis Meslek Eğitim Merkezlerinde polislik eğitime tabi tutulan adaylar,

f) Jandarma ve Sahil Güvenlik Komutanlığı nam ve hesabına okuyan veya okumakta iken Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı nam ve hesabına okumaya devam edenler ile subay ve astsubay naspedilmek üzere temel askerlik eğitime tabi tutulan adaylar,

- Sürekli iş göremezlik geliriyle birlikte ölen eşinden dolayı gelire hak kazanan eşe her iki geliri,
- Ana ve babadan ayrı ayrı gelire hak kazananlara yüksek olan gelirin tamamı, az olanın yarısı,
- Birden fazla çocuğundan gelire hak kazanan ana ve babaya, en fazla ödemeye imkân veren ilk iki dosyada yüksek olanın tamamı, düşük olan gelirin yarısı,
- Hem eşinden hem de ana ve/veya babasından bağlanacak geliri,
- Evliliğin ölüm nedeniyle sona ermesi durumunda sonraki eşinden de gelire hak kazananlara tercih ettiği geliri, bağlanmaktadır.

Uzun vadeli sigorta kolundan ve kısa vadeli sigorta kolundan bağlanacak olan gelir ve aylıkların birleşmesi söz konusu da olabilmektedir. Bu durumda, sigortalıya veya hak sahibine bu aylık ve gelirlerden yüksek olanın tamamı, az olanın yarısı, eşitliği halinde ise iş kazası ve meslek hastalığından bağlanan gelirin tümü, malullük, vazife malullüğü ve yaşlılık aylığının yarısı bağlanmaktadır.

Örneğin iş kazası veya meslek hastalığı sonucu ölen sigortalı ölüm aylığı bağlaması için gereken sigortalılık süresi ile prim ödeme gün sayısını tamamlamış ise hak sahibi durumundaki çocuklarının hem ölüm geliri hem de ölüm aylığı alma hakları doğmuş olacaktır. Bu durumda hak sahibi çocukların alacakları aylık ve gelir hesaplanacak yüksek olanın tamamı düşük olanın yarısı ödenecektir. Hesaplanan aylık ve gelirin eşit olması durumunda gelirin tamamı, aylığın ise yarısı ödenecektir (Tozan, 2011:172).

Tablo 4 ‘de hak sahiplerinin gelir veya aylıklarının birleşmesi halleri tablo şeklinde gösterilmiştir.

Tablo 4: Hak Sahiplerinin Gelir ve Aylıklarının Birleşmesi

Gelir Sahibi	Aynı Sigorta Kolu (Gelir)	Farklı Sigorta Kolu (Gelir/Aylık)
Sürekli iş göremezlik geliriyle birlikte ölen eşinden dolayı da gelire hak kazanan eşe,	Her iki geliri tamdan bağlanır.	Malullük, yaşlılık, ölüm sigortaları ve vazife malullüğü ile iş kazası ve

Ana ve babadan ayrı ayrı gelire hak kazananlara,	Yüksek olan gelirin tamamı, az olanın yarısı,	meslek hastalığı sigortasından hak kazanılan aylık ve gelirler birleşirse, sigortalıya veya hak sahibine bu aylık veya gelirlerden yüksek olanın tamamı, az olanın yarısı, eşitliği halinde ise iş kazası ve meslek hastalığından bağlanan gelirin tümü, malullük, vazife malullüğü veya yaşlılık aylığının yarısı bağlanır.
Birden fazla çocuğundan gelire hak kazanan ana ve babaya,	En fazla ödemeye imkân veren ilk iki dosyadan yüksek olan gelirin tamamı, düşük olan gelirin yarısı,	
Hem eşinden hem de ana ve/veya babasından ölüm gelirine hak kazananlara,	Tercihine göre eşinden ya da ana ve/veya babasından bağlanacak geliri,	
Evliliğin ölüm nedeniyle sona ermesi durumunda sonraki eşinden de gelire hak kazananlara,	Tercih ettiği geliri,	

Kaynak: ALPER Yusuf, *Türk Sosyal Güvenlik Sistemi ve Sosyal Sigortalar Hukuku*, 8.b, Bursa: Dora Basım Yayınevi, 2016.

2.3.2.2. Evlenme Ödeneği

Evlenme ödeneği kız çocuklarının evliliklerine destek olmak için yapılan toplu ödemedir (Güzel & Okur& Caniklioğlu, 2016:383). Gelir veya aylık almakta olan kız çocuklarının evlenmeleri ve talep etmeleri halinde almakta oldukları aylık veya gelirlerinin iki yıllık tutarı bir defaya mahsus olmak üzere evlenme ödeneği olarak peşin ödenmektedir. Evlenme ödeneği alan hak sahibinin boşanması, ya da eşinin ölmesi halinde talep ettiği takdirde yeniden gelir veya aylık bağlanmaktadır. Ancak iki yıllık tutarı baştan aldığı için gelir veya aylık, iki yıllık sürenin sonunda bağlanmaktadır, gelir bağlanana kadar bu durumda olanlar, Kanunun 60/1-f maddesine göre genel sağlık sigortası kapsamında olmaktadır (m.37/1). Eğer kız çocuk malul ise geliri kesilmeyeceğinden kendisine evlenme ödeneği verilmemektedir (Güzel & Okur& Caniklioğlu, 2016:383).

2.3.2.3. Cenaze Ödeneği

Sigortalının iş kazası veya meslek hastalığı sonucu veya sürekli iş göremezlik geliri almakta iken ölmesi halinde hak sahiplerine Kurum Yönetim Kurulunca belirlenip Bakanlık tarafından onaylanan tarife üzerinden cenaze ödeneği ödenmektedir. Cenaze ödeneğinde hak sahibi sırayla sigortalının eşi, yoksa çocukları, o da yoksa ana babası, o

da yoksa kardeşleri olmaktadır (m.37/3). Burada hak sahiplerinden birine cenaze ödeneğinin ödenememesi ve sigortalının cenazesinin gerçek veya tüzel kişiler tarafından kaldırılması durumunda belgelere dayanan masraflar, masrafı yapan gerçek veya tüzel kişiye ödenmektedir (m.37/4).

Tablo 5: İş Kazası veya Meslek Hastalığı Sonucu Ölen Sigortalıya Cenaze Ödeneği Verilmesi Koşulları

CENAZE ÖDENEĞİ	
Koşulları	Hak Sahibi Sırası
o İş kazası veya meslek hastalığı sonucunda ölmesi o Sürekli iş göremezlik geliri almakta iken ölmesi	o Eş o Çocuklar o Ana ve baba o Kardeşler o Gerçek veya tüzel kişiler

Cenaze ödeneği tutarı her yıl bir önceki yıl için Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı tarafından açıklanan Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) değişim oranında artırılarak belirlenmektedir, 2023 yılı için cenaze ödeneği 2054 TL'dir (SGK, 2023).

2.3.1.3 İş Kazası ve Meslek Hastalığından Sağlanan Haklarda Zaman Aşımı

İş kazası ve meslek hastalığından sağlanan haklardan yararlanabilmek için belirli bir sürenin geçmemesi gerekmektedir. Bu kanunda aksine hüküm bulunmayan hallerde, iş kazası, meslek hastalığı ve ölüm hallerinde bağlanması gereken aylıkların, hakkın kazanıldığı tarihten itibaren beş yıl içinde istenmeyen kısmı zamanaşımına uğramaktadır. Kuruma müracaat etmemesinde haklı bir sebep olduğunun ispatı halinde zaman aşımı dikkate alınmamaktadır (m. 97/2).

Gaiplik durumları söz konusu olabilmektedir. Bu durumda gaiplik nedeniyle bağlanacak gelir ve aylıkta gaiplik kararının kesinleştiği tarihi takip eden aybaşından itibaren hak sahibi olunmaktadır (Tozan, 2011:184).

2.3.3. İş Kazası ve Meslek Hastalığı Nedeniyle Yapılacak Sağlık Yardımları

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar aynı zamanda 5510 sayılı Kanunun 60. madde kapsamında genel sağlık sigortalısı oldukları için genel sağlık sigortası kapsamındaki sağlık yardımlarından faydalanabilmektedirler.

Kanun; genel sağlık sigortalısının ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin sağlıklı kalmalarını, hastalanmaları halinde sağlıklarını kazanmalarını, iş kazası ile meslek hastalığı, hastalık ve analık sonucu tıbben gerekli görülen sağlık hizmetlerinin karşılanmasını, iş göremezlik hallerinin ortadan kaldırılmasını veya azaltılmasını amaçlamaktadır. (m.63/1). Bu kapsamda sağlık hizmetleri vermektedir. Sağlık hizmetlerinden faydalanabilmek için belirli koşullar ve haller bulunmaktadır. Kanunda (m.67/1):

- ✓ 18 yaşını doldurmamış kişiler,
- ✓ Tıbben başkasının bakımına muhtaç olan kişiler,
- ✓ Trafik kazası halleri,
- ✓ Acil haller,
- ✓ İş kazası ile meslek hastalığı halleri
- ✓ Bildirimi zorunlu bulaşıcı hastalıklar,
- ✓ Madde bağımlılığı tedavisine yönelik sağlık hizmetleri,
- ✓ 63/1 (a) ve (c) bentleri gereğince sağlanan sağlık hizmetleri¹⁵
- ✓ 75 inci maddede sayılan afet ve savaş ile grev ve lokavt hali

hariç olmak üzere sağlık hizmetlerinden ve diğer hizmetlerden yararlanmak için sağlık hizmeti sunucularına başvurdukları tarihten önceki son 1 yıl içinde 30 gün genel sağlık

¹⁵ 63/1-a bendine göre kişilerin hastalanmalarına bakılmaksızın kişiye koruyucu sağlık hizmetleri ile insan sağlığına zararlı madde bağımlılığını önlemeye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri ile 63/1-c bendinden belirtilen analık sebebiyle ayakta veya yatarak; hekim tarafından yapılacak muayene, hekimin göreceği lüzum yerine teşhis için gereken klinik muayeneler, doğum, laboratuvar tetkik ve tahlilleri ile diğer tanı yöntemleri, konulan teşhise dayalı olarak yapılacak tıbbi müdahale ve tedaviler, hasta takibi, rahim tahliyesi, tıbbi sterilizasyon ve acil sağlık hizmetleri, ilgili kanunları gereğince sağlık meslek mensubu sayılanların hekimlerin kararı üzerine yapılacak tıbbi bakım ve tedaviler.

sigortası prim ödeme gün sayılarının bulunması gerekmektedir (m.67/1). Yani kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar iş kazası ve meslek hastalığına maruz kalmaları halinde herhangi bir koşul olmadan sağlık hizmetlerinden faydalanabilmektedir. Ancak kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların sağlık hizmeti sunucusuna başvurduğu tarihte prim ve prime ilişkin 60 günden fazla genel sağlık sigortası prim borçlarının olmaması gerekmektedir (m.60). Eğer hasta genel sağlık sigortası sayılma şartlarını yitirirse devam etmekte olan tedavisi nedeniyle sağlanacak sağlık hizmetleri kişinin iyileşmesine kadar sürmektedir (m.63/3).

Yasada iş kazası, meslek hastalığı, hastalık ve analık hallerinde yapılacak yardım ve sağlık hizmetleri belirlenmiştir. Buna göre iş kazası, meslek hastalığı, hastalık nedeniyle Kurumca finansmanı sağlanacak sağlık hizmetleri şunlardır (5510, m.63/1):

- Kişilerin hastalanmalarına bakılmaksızın kişiye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri ile insan sağlığına zararlı madde bağımlılığını önlemeye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri,
- Kişilerin hastalanmaları halinde ayakta veya yatarak;
 - ✓ Hekim tarafından yapılacak muayene, hekimin gerek görmesi üzerine teşhis için gereken klinik muayeneler,
 - ✓ Laboratuvar tetkik ve tahlilleri ile diğer tanı yöntemleri,
 - ✓ Konulan teşhise dayalı olarak yapılacak tıbbi müdahale ve tedaviler,
 - ✓ Hasta takibi ve rehabilitasyon hizmetleri,
 - ✓ Organ, doku ve kök hücre nakline ve hücre tedavilerine yönelik sağlık hizmetleri,
 - ✓ Acil sağlık hizmetleri,
 - ✓ İlgili Kanun gereğince sağlık meslek mensubu sayılanların hekimlerin kararı üzerine yapacakları tıbbi bakım ve tedaviler,
- 5510 sayılı Kanun'un 63/e maddesine göre sayılan sağlık hizmetleriyle ilgili teşhis ve tedavileri için gerekli olabilecek kan ve kan ürünleri, kemik iliği, aşı, ilaç, protez, tıbbi araç ve gereç, kişi kullanımına mahsus tıbbi cihaz, tıbbi sarf, iyileştirici nitelikteki tıbbi sarf malzemelerinin sağlanması, takılması, garanti

süresi sonrası bakımı, onarılması ve yenilenmesi hizmetlerini kapsamaktadır (m.63/1).

Madde 63’de belirtilen sağlık hizmetlerinde sigortalı, iş kazası ve meslek hastalığı hali olması sebebiyle katılım payı ödememektedir. (m.69). Kanun, estetik amaçlı yapılan her türlü sağlık hizmeti ile estetik amaçlı ortodontik diş tedavilerini kapsam dışında bırakmıştır. Ancak vücut bütünlüğünü sağlamak amacıyla yapılan ve iş kazası ile meslek hastalığına, kazaya, hastalıklara veya konjenital nedenlere bağlı olarak çıkan durumlarda yapılacak estetik amaçlı sağlık hizmetleri kapsama alınmıştır (m.64/1-a)

Finansmanı sağlanacak sağlık hizmetlerinin teşhis ve tedavi yöntemleri ile 63/1-f bendinde belirtilen sağlık hizmetlerinin türleri, miktarları ve kullanım süreleri, ödeme usul ve esasları Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının görüşü alınarak belirlenmektedir (m.63/2).

Sigortalıların genel sağlık sigortasından yararlanabilmesi için ödenmesi gereken prim oranları bulunmaktadır. Hizmet akdiyle çalışan, kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan, memurlar ve Kanunun 5/1-g bendine göre çalışanlar için prime esas kazanç **%12’5’tur** (Güzel& Okur % Caniklioğlu, 2016:757). Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi için sağlık hizmeti sunucusuna başvurduğu tarihte 60 günden fazla prim ve prime ilişkin hiçbir borcunun bulunmaması ya borcu tecil edilmiş ya da taksitlendirilmiş olması gerekmektedir (m.67/1).

Genel sağlık sigortası, herkesi kapsama alarak norm ve standart birliği sağlamayı başarmıştır. Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar iş kazası ve meslek hastalığına maruz kalması halinde sağlık hizmetlerinden katkı payı ödemediği faydalanabilmektedirler. Ancak kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanın 60 günden fazla prim ve prime ilişkin borcu olması dahilinde genel sağlık sigortasından yararlanamamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KENDİ ADINA VE HESABINA BAĞIMSIZ ÇALIŞANLARIN İŞ KAZASI VE MESLEK HASTALIĞI SİGORTASINDAN YARARLANMASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

GENEL OLARAK

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar iş kazası ve meslek hastalığına maruz kaldığında bildirimini kendisi yapmaktadır. Ancak SGK yıllık istatistikleri incelendiğinde iş kazası ve meslek hastalığı bildiriminin düşük olduğu görülmektedir. Son yayınlanan 2021 SGK yıllık istatistiklerine göre hizmet akdiyle çalışan sigortalıların iş kazası bildirim oranı %2,77 iken kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların iş kazası bildirim oranı %0,017 (binde 17)'ye tekabül etmektedir ve aralarında 163 kat fark bulunmaktadır (SGK, 2021) ve bu aradaki farkın nedenleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. İş kazası ve meslek hastalığı bildirimini etkileyen faktörler:

1. İş Kazasının Bildirimi ile İlgili Problemler
2. Bilgi Eksikliğinden Kaynaklanan Problemler
3. İşyeri Kavramından Kaynaklanan Problemler
4. Prim Borcundan Kaynaklanan Problemler
5. Diğer Problemler

olmak üzere 5 başlık altında toplanmıştır. İş kazası bildirimden kaynaklanan problemler içerisinde iş kazası bildirimini nasıl yapıldığı ve sürecinden bahsedilmiştir.

1. İŞ KAZASININ BİLDİRİMİ İLE İLGİLİ PROBLEMLER

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar iş kazasına maruz kaldıklarında kendisi tarafından, olayın üzerinden bir ayı geçmemek şartıyla rahatsızlığının bildirim yapmaya engel olmadığı günden sonraki üç işgünü içinde bildirmesi gerekmektedir (5510 m.13/1).

Belirtilen süreler içerisinde bildirim yaptıktan sonra olayın iş kazası olarak kabul edilmesi halinde duruma göre sigortalıya geçici iş göremezlik ödeneği ya da sürekli iş göremezlik geliri verilmektedir (m.16/1). Sigortalının bu haklardan yararlanabilmesi için belirtilen süreler içerisinde;

- E- sigorta yoluyla,
- Posta yoluyla,
- Doğrudan Kuruma

başvurması gerekmektedir.

Sigortalı üç farklı bildirim seçeneğinden birini seçerek bildirim yapabilmektedir. Sunulan üç farklı bildirim seçeneği, bildirim yapılmasını kolaylaştırması gerekirken, eğitim seviyesinin yüksek olmadığı kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan grubunun iş kazası bildirim formunu¹⁶ doldurmakta güçlük çektiği görülmektedir.

5510 sayılı Kanunun 2008 yılında yürürlüğe girmesi ile kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamına alınmıştır. Tablo 6’da 01.10.2008 tarihi itibarıyla yıllara göre iş kazası bildirimleri gösterilmiştir.

¹⁶ http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/form_ve_dilekceler/formlar adresinden “SGK-032 İş Kazası ve Meslek Hastalığı Bildirim Formuna bkz.

Tablo 6: Yıllara Göre İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sayıları

	İş kazası	Meslek hastalığı
2008	0	0
2009	0	0
2010	0	0
2011	0	0
2012	0	0
2013	0	0
2014	0	0
2015	0	0
2016	0	0
2017	213	2
2018	291	3
2019	374	3
2020	343	1
2021	555	2

Kaynak: SGK yıllık istatistiklerinden derlenmiştir.

Tabloda 6'daki verilere göre 1.10.2008 tarihi ile iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamına alınan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların 2017 yılına kadar hiçbir İKMH bildirimini bulunmamaktadır. Dokuz yıl boyunca iş kazası veya meslek hastalığı olmaması gibi bir durum söz konusu değildir. Uzun yıllar boyunca bildirim yapılmaması; sonradan kapsama alınan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların bu haklarından bilgi sahibi olmaması, hakları konusunda yeterince bilgilendirme yapılmaması, anlaşılması güç olan iş kazası ve meslek hastalığı bildirim formu, sigortalının usul ve esasları bilmemesi, bildirim yapılırken bürokratik işlemlerin karmaşıklığı ve uzun sürmesi gibi durumlardan kaynaklandığı düşünülmektedir. Bürokratik işlemlerin uzun sürmesi, esnafın uzun çalışma saatleri ve işyerlerinden ayrılamamaları sebebiyle iş kazası bildiriminin yapılmamasına neden olmaktadır.

İş kazasının yıllara göre istatistikleri incelendiğinde 2020 yılından 2021 yılına iş kazası artış oranı, diğer yıllara oranla 2 kat fazla olmuştur. Aynı zamanda 2020 yılındaki

iş kazasının düşük olmasının sebebinin pandemi sürecince kapatılan esnafın çalışmamasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Hizmet akdiyle çalışanın iş kazasına maruz kalması halinde işvereni tarafından, o yer yetkili kolluk kuvvetlerine derhal ve Kuruma da en geç kazadan sonraki üç işgünü içinde bildirim yapması gerekmektedir (m.13). Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan için kolluk kuvvetlerine bildirme yükümlülüğü bulunmamaktadır. Yaralanmaya sebep olan, hastaneye gitmesi gereken iş kazalarında hastane polisi, olayın gerçekleştiği bölgeye hangi kolluk birimi bakıyorsa iş kazasını ona bildirmektedir. İş kazası ile ilgilenen ayrı bir birim bulunmamaktadır ve adli soruşturma dahilince kolluk kuvvetleri tarafından yürütülmektedir.

Yapılan görüşmeler neticesinde hastaneye gelen her vakanın, iş kazasının polise bildirilmek zorunda olduğu ve ayrıca hizmet akdiyle çalışan ya da kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan arasında kolluk kuvvetlerine bildirim yapılırken herhangi bir ayırım bulunmadığı belirtilmiştir. Bir sigortalının 112 acil servisi aramasının bile kolluk kuvvetlerine bildirim için yeterli görüldüğü söylenmektedir.

1.1. İŞ KAZASININ BİLDİRİLMESİ

Sosyal Güvenlik Kurumunun iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından yardım yapabilmesi için kazaya maruz kalanın en az yardım gerektirecek düzeyde iş kazasına maruz kalması gerekmektedir. Fakat bu durum ufak, önemsiz olduğu düşünülen kazaların bildirilmemesi anlamına gelmemektedir. Uygulamada küçük bir sıyrık, düşme, çarpma, gibi durumların iş kazası olarak bildirilmesinin gerekli olmadığı düşünülmemelidir. Çünkü bu durumlar ilerde komplikasyona hatta ölüme yol açabilmektedir. Bu yüzden kazanın küçüklüğü ya da büyüklüğü önemsenmeksizin sigortalının iş kazasına maruz kalması halinde iş kazası bildirilmelidir (Akel, 2019:92-93). Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan iş kazasına maruz kalırsa kendisi tarafından, bir ayı geçmemek şartıyla rahatsızlığının bildirim yapmaya engel olmadığı günden sonra üç işgünü içerisinde bildirilmesi zorunludur (5510, m. 13/1).

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanın iş kazasına maruz kaldığında bildirme yükümlülüğü 5510 sayılı Kanunun 13. maddesine göre kendisine ait olmakta

ancak iş kazası ölümle sonuçlanırsa bildirme yükümlülüğü sigortalının hak sahiplerine geçmektedir. İş kazası bildiriminin süreçleri hak sahibi ve sigortalının kendisi olmak üzere bazı yerlerde farklılık göstermektedir. Bu sebeple iş kazasının sigortalının kendisi tarafından bildirilmesi ve hak sahipleri tarafından bildirilmesi olarak iki başlık altında incelenecektir.

1.1.1. Sigortalının Kendisi Tarafından Bildirilmesi

1.1.1.1. İş Kazasının İlgili Birimlere Bildirilmesi

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan bir iş kazasına maruz kaldığında olayın üzerinden bir ayı geçmemek şartıyla rahatsızlığının bildirim yapmaya engel olmadığı üç iş günü içerisinde başvurması gerekmektedir (5510, m.13)¹⁷. İşçiler de olduğu gibi olayı ayrıca kolluk kuvvetlerini haberdar etme yükümlülüğü yoktur (Sözer, 2019:367). Sigortalı, bildirimi;

- E-sigorta yoluyla,
- Posta yoluyla,
- Doğrudan Kuruma

başvuru olarak üç şekilde yapabilmektedir.

İlk olarak sigortalı bildirimi, internet ortamında kullanıcı kodu ve işyeri şifresini girerek e-sigorta yoluyla¹⁸ yapabilmektedir. E-sigorta yoluyla başvurunun sigortalıya hem kolaylık hem de zaman kazanımı açısından faydalı olduğu görülmektedir. Ancak sigortalının e-sigorta yoluyla başvuru sisteminden haberdar olmadığı ve genel olarak eğitim seviyesi düşük olan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanın ilgili alanları doldurmasının çok da kolay olmadığı düşünülmektedir.

¹⁷ Ancak sigortalının bildirim yapmalarına engel durumlarını hekim raporu ile veya mücbir olayını belgelemeleri şarttır (SSİY, 35/3). Ayrıca, bildirim yükümlülüğündeki üç işgünü kazadan sonraki günden itibaren başlamaktadır (Güzel & Okur & Caniklioğlu, 2016:349).

¹⁸ <https://uyg.sgk.gov.tr/IsvBildirimFormu/welcome.do> iş kazası bildirimi, belirtilen bağlantıdan e- sigorta yoluyla yapılmaktadır.

Sigortalı, ikinci olarak Sosyal Güvenlik Kurumu'na taahhütlü posta yoluyla iş kazası ve meslek hastalığı bildirim formu ile başvuru yapabilmektedir¹⁹. Adi posta veya kargo ile yapılan bildirimlerde Kurum kayıtlarına intikal tarihi, taahhütlü, iadeli taahhütlü veya acele posta ile yapılan bildirimlerde de postaya verilmiş tarihi esas alınmaktadır. (KVS Tebliğ, m.7).²⁰

Son olarak doğrudan başvuru yapmak isteyen sigortalılar iş kazası ve meslek hastalığı bildirim formu ile SGK İl Müdürlükleri ya da Sosyal Güvenlik Merkezi'ne müracaat etmektedirler. (m.13/1).

1.1.1.2. Başvuruların Kısa Vadeli Sigortalar Servisi Tarafından İncelenmesi

E-sigorta yoluyla, doğrudan ve posta yoluyla yapılan tüm başvurular ilk olarak iş kazası ile ilgili birim olan Kısa Vadeli Sigortalar Servisi'ne düşmektedir. Sigortalı başvuru yaptıktan sonra maruz kaldığı olayın iş kazası olup olmadığı, kısa vadeli sigorta servisi memuru, servis şefi, varsa sosyal güvenlik merkez müdür yardımcısı yoksa sosyal güvenlik merkez müdürü tarafından oluşan Kısa Vadeli Sigortalar Servisi tarafından soruşturulup incelenmektedir. Servis gerekli evrakları inceleyerek olayın iş kazası olup olmadığına karar vermektedir (SGK Genelge, 2016:17).

1.1.1.2.1. İş Kazası Olduğuna Karar Verilmesi

Servisin iş kazası olduğuna karar vermesi halinde hak kaybı olmaması için sigortalı, iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından sağlanan haklardan faydalanabilmektedir. Kısa vadeli sigortalar servisleri, komisyon ya da denetmen veya müfettişlerin de araştırması sonucu düzenlenen tutanağa veya sonuçlanmış mahkeme kararına göre olayın iş kazası olduğunun anlaşılması ve sigortalının gelir talebinde bulunması ya da talep olmaksızın meslekte kazanma gücü kayıp oranının tespit

¹⁹ http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/form_ve_dilekceler/formlar adresinden “SGK-032 İş Kazası ve Meslek Hastalığı Bildirim Formu” linkine tıklayarak forma ulaşılmaktadır.

²⁰ 28.09.2008 tarih ve 27011 sayılı RG.

edilmesinin istenmesi halinde sigortalı sağlık kurullarına gönderilecektir (SGK Genelge, 2016:18).²¹

Aynı zamanda olayın iş kazası olduğu tespit edildikten sonra kusur oranının belirlenmesi için de denetmene gönderilmektedir. Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan iş kazasına maruz kaldığında, kendisi işveren olduğu için eğer kazada üçüncü bir kişinin kusuru yok ise iş kazasını kendi kusurundan kaynaklı yapmış ise çoğunlukla kusur oranının çoğunluğu kendisine verilmektedir. Sigortalının bu konu hakkında bilgilendirilmesi ve kusur oranını duyması sonucunda, iş kazasının bildirilmesi safhasında vazgeçtiği de g r ld ğu söylenmektedir.

Kusur oranının belirlenmesinin sonucunda Kanunun 22. maddesine göre sigortalının kasti bir hareketi yüzünden olması ya da ağır kusuru yüzünden olması gibi nedenlere bağlı olarak elde edeceği gelir eksilterek verilmektedir. Kurum 2008/108 sayılı Genelge de ağır kusuru, sigortalının iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili kararlara uymaması, tehlikeli olduğu veya hastalığa sebep olacağı bilinen bir hareketi yapması, yetkili kimseler tarafından verilen emirlere aykırı hareket etmesi, açıkça izne dayandığı gibi hiçbir gereği veya yararı bulunmayan bir işi yapması ve yapılması gerekli bir hareketi savsaması olarak tanımlamıştır. Sigortalının olayda ağır kusuru bulunuyor ise Kanunun 22. maddesine göre bağlanan gelirin en fazla üçte biri eksilterek verilmektedir²². Yani sigortalının hak kazandığı gelirin üçte ikisi de sigortalının kusur oranı tespiti yüzünden vazgeçilecek miktar olarak düşünülmemektedir. Bilinçlendirme yapılması dahilinde sigortalının %100 kusuru olsa bile alacağı miktar sigortalının yükünü hafifletebilecektir. Ancak öncesinde yapılan  demeler de Kanunun 96. maddesi hükümlerine göre geri

²¹ Tutanakta ayrıca  alışma Gücü ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Yönetmeliği hükümlerine dayanarak söz konusu Yönetmelik eki “B cetveline” göre meslek grup numarası yer alacaktır. Meslek grup numarasının bu şekilde belirlenemediği durumlarda Sosyal Güvenlik Denetmenleri marifetiyle tespit edilmesi yoluna gidilecektir. (SGK genelge, 2016:17).

²² Yapılan  demelerin geri alınması ile ilgili detaylı bilgiye 5510 sayılı Kanunun madde 22’ye bkz.

alınmaktadır.²³ Eğer sigortalı kusur oranı için itiraz etmek isterse iş mahkemesine başvurabilmektedir.

1.1.1.3. İş Kazasının Tespit Edilememesi ve İş Kazası Tespit Komisyonu İncelemesi

Kısa Vadeli Sigortalar Servisi'nin incelemesi sonucu edinilen bilgiler dahilinde iş kazası olup olmadığı belirlenememişse ya da iş kazası olmadığı tespit edilmişse ilgili sosyal güvenlik il müdür yardımcısı/sosyal güvenlik merkez müdürü, varsa bir Kurum avukatı ve sosyal güvenlik denetmeni ile kısa vadeli sigortalar servis şefinden veya servis sorumlusundan oluşturulacak iş kazası tespit komisyonu tarafından inceleme yapılmaktadır. (SGK Genelge, 2016:17). Komisyon, olayın iş kazası olduğuna karar verirse meslekte kazanma gücü kaybı için sigortalıyı sağlık kuruluşuna yönlendirmekte ve aynı zamanda kazada kimin kusurlu olduğunu tespit etmek için kusur oranı tespiti yapılmaktadır. Bunun sonucuna göre gelir veya aylık bağlanmaktadır. Ancak kazazedenin kusur oranına itiraz etme hakkı da bulunmaktadır.

1.1.1.4. İş Kazasının Tespit Edilememesi ve Denetmenin İnceleme Süreci

Komisyonun iş kazası olmadığına karar vermesi veya tespit edilememesi halinde sigortalının itiraz etme hakkı bulunmaktadır. Sigortalının yeni bilgi ve belgeler ile itiraz etmesi halinde olay Komisyon tarafından yeniden değerlendirilecektir. Komisyonun iş kazası olduğuna karar verememesi halinde, gerekçesi belirtilerek, sigortalının itiraz için sunduğu yeni bilgi ve belgeler eklenerek oluşturulacak dosya ve denetim talebi ile ölümlü olmayan vakalarda sosyal güvenlik denetmenlerine gönderilecektir. (SGK Genelge, 2016:18).

²³ 2008/108 Sayılı Genelgede örneğin geçirdiği iş kazası sonucu ayağı kırılan öncelikle sağlık tesislerine başvurarak tedavisini yaptırması gerektiği halde buna uymayarak kırılan ayağını gayri sıhhi şartlarla tedavi yolunu seçmesi ve bunun sonucunda kırılan ayağı üç ayda iyileşeceği yerde beş ayda iyileştiğinin Kurumca yetkilendirilen sağlık tesislerince tespit edilmesi halinde sigortalının uzayan iki aylık tedavi süresi için ödenecek geçici iş göremezlik ödeneği dörtte birine kadar eksiltilecek ödenmektedir.

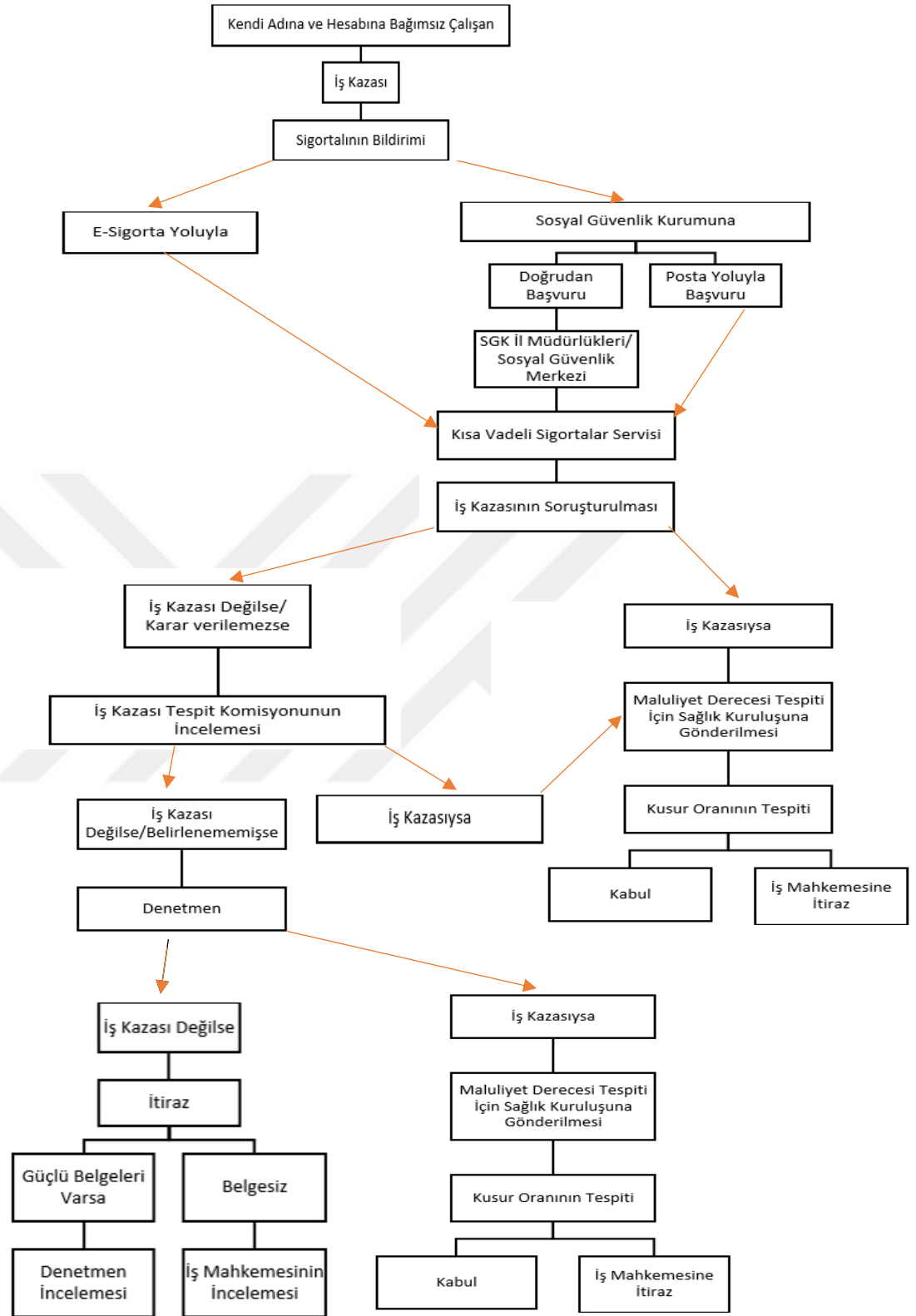
Denetmenler dosyayı, olay yerini inceleyerek ve tanıklarla görüşerek birebir incelemektedir. Yapılan inceleme sonucunda iş kazası olduğu tespit edilirse sigortalı meslekte kazanma gücü kayıp oranının tespiti için Sağlık Kurullarına gönderilecektir ve sigortalının ya da üçüncü bir kişinin olaydaki kusur oranına bakılmaktadır. Yapılan inceleme sonucunda sigortalıya atfedilen kusur oranına itiraz etmek istenilirse iş mahkemesine başvurulabilmektedir.

1.1.1.5. İş Kazası Olmadığının Tespit Edilmesi ve İspat Yükümlülüğü

Eğer yapılan incelemeler sonucunda iş kazası olmadığı tespit edilirse kazazede iş kazası olduğunu ispatlamak için itiraz edebilmektedir. Ancak ispat yükümlülüğü kendi adına ve hesabına bağımsız çalışana aittir. Sigortalının iş kazası olduğunu ispat edecek güçlü belgeleri var ise tekrardan direkt denetmen inceleme yapabilmektedir (SGK Genelge, 2016:18). Ancak mevcut bilgilerle itiraz etmek isterse iş mahkemesine başvurabilmektedir. İş kazası davaları en erken iki yılda sonuçlanmakta ve uzun sürmektedir. Bu aşamada bilgi sahibi olan kazazedenin uzun yıllar süren iş kazası davaları nedeniyle iş kazası olduğunu savunduğu olaya itiraz etmediği düşünülmektedir.

Kendi adına ve hesabına çalışanın iş kazasına maruz kalması halinde iş kazası bildirim süreci şekil 1’de özetlenerek gösterilmiştir.

Şekil 1: Kendi Adına ve Hesabına Bağımsız Çalışanın İş Kazasına Maruz Kalması Halinde İş Kazası Bildirim Süreci

Kaynak: 2016/21 Sayılı KVS Kolları Uygulamaları Genelgesinden derlenmiştir.

1.1.2. Sigortalının Ölümü Halinde Hak Sahipleri Tarafından Bildirilmesi

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanın maruz kaldığı iş kazası ölümle sonuçlandığında yaralanmadan farklı bir bildirim süreci gerçekleşmektedir. Ölümlü iş kazası olduğunda bu süreçte hak sahipleri devreye girmektedir. Hak sahipleri ise Kanunun 3. maddesine göre gelir veya aylık bağlanmasına veya toptan ödeme yapılmasına hak kazanan eş, çocuk, ana ve babasını ifade etmektedir.

1.1.2.1. İş Kazasının İlgili Birimlere Bildirilmesi

Olayın iş kazası olarak tanımlanabilmesi, ispat edilebilmesi için ilk aşamalardan biri iş kazası bildirim yapılması gerekmektedir. Ölümlü iş kazasını yaralanma ile sonuçlanan iş kazasından farklı olarak ilk önce en yakın kolluk kuvvetlerine bildirmek gerekmektedir. Hastaneye kaldırılan sigortalı için sağlık hizmeti sunucularının da 10 iş günü içerisinde Kuruma iş kazasını bildirmesi gerekmektedir. Kolluk kuvvetlerinin ve hastanenin bildirim yapmasının ardından hak sahiplerinin de SGK İl Müdürlükleri'ne ya da Sosyal Güvenlik Merkezi'ne bildirim yapması gerekmektedir. Hak sahiplerinin bildirim süresi ile ilgili kanunda, mevzuatta ve yönetmelikte ayrı bir bilgi bulunmadığından bildirim süresinin yaralanma ile sonuçlanan iş kazası gibi olduğu düşünülmektedir.

Hak sahipleri iş kazasından doğan haklardan yararlanabilmek için olayın iş kazası olduğunu bildirmek zorundadırlar. Bildirim sigortalının yaralanma ile sonuçlanan iş kazası gibi üç şekilde yapılabilmektedir. E-sigorta yoluyla internet üzerinden, Sosyal Güvenlik Kurumu'na doğrudan ya da taahhütlü posta yoluyla yapılabilmektedir. Doğrudan başvuru yapmak istediklerinde SGK İl Müdürlükleri'ne ya da Sosyal Güvenlik Merkezi'ne yapabilmektedirler. (5510, m.13/1).

1.1.2.2. Başvuruların Kısa Vadeli Sigortalar Servisi Tarafından İncelenmesi

Hak sahiplerinin e-sigorta yoluyla, doğrudan ya da posta yoluyla yaptıkları başvuru Kısa Vadeli Sigortalar Servisi'ne düşmekte ve iş kazası soruşturulması başlamaktadır. Kısa Vadeli Sigortalar Servisi, kısa vadeli sigorta servisi memuru, servis şefi, varsa sosyal güvenlik merkez müdür yardımcısı yoksa sosyal güvenlik merkez

müdürü tarafından oluşmaktadır. Anılan servis olayın iş kazası olup olmadığına karar verebilme yetkisine sahiptir (SGK Genelge, 2016:17). Yapılan inceleme sonucunda olayın iş kazası olduğuna karar verilmişse süreç sigortalının kendisinin bildirim yapması gibi benzer şekilde işlemektedir. Servis, gerekli evrakları inceleyerek olayın iş kazası olup olmadığını incelemektedir (SGK Genelge, 2016:17). İş kazası olduğu tespit edildikten sonra sigortalının iş kazasında kusurunun olup olmadığı incelenir ve sigortalının ne kadar kusurlu olduğuna bakılmaktadır (SGK Genelge, 2016: 17). Kusur oranının tespit edilmesiyle hak sahipleri hak talebi için başvurabilmektedir ya da kusur oranına itiraz edebilmektedirler.

1.1.2.3. İş Kazasının Tespiti Yapılamaması ve İş Kazası Tespit Komisyonu Tarafından İncelemesi

Kısa Vadeli Sigortalar Servisi iş kazası olup olmadığına karar verememişse ya da iş kazası olmadığını tespit etmişse hak sahiplerinin talebi ile dosya direkt olarak İş Kazası Tespit Komisyonu'na düşmektedir. İş Kazası Tespit Komisyonu ilgili sosyal güvenlik il müdür yardımcısı/ sosyal güvenlik merkez müdürü, varsa bir Kurum avukatı ve sosyal güvenlik denetmeni ile kısa vadeli sigortalar servis şefinden veya servis sorumlusundan oluşmaktadır (SGK Genelge, 2016:17). Komisyon iş kazası olduğuna karar vermişse süreç Kısa Vadeli Sigortalar Servisi ile aynı işlemektedir. Sigortalının kazada kusurunun olup olmadığına bakılmaktadır. Eğer iş kazası olup olmadığına karar verilememiş ya da iş kazası olmadığı tespit edilmişse iş kazası ölümle sonuçlandığı için yaralanma ile sonuçlanan iş kazasının aksine müfettiş incelemektedir. Uygulamada ölüm durumları müfettişler tarafından soruşturulmaktadır (SGK Genelge, 2016: 18).

Ünitelerin kısa vadeli sigortalar servisleri veya komisyonu, olayın iş kazası olduğunu belirten tutanaklar düzenlemektedir ve olayın iş kazası olduğunu kanıtlayabilmek için olayla ilgili aşağıdaki gibi ayrıntılı bilgilerin yer alması gerekmektedir (SGK Genelge, 2016:18):

- Olayın iş kazası olduğunun açıkça belirtilmesi,
- Eldeki bilgi ve belgelere göre kaza tarihi, saati,

- Normal mesai veya fazla mesai saatinde ya da mesai saatleri dışında olup olmadığı,
- Kazanın oluş şekli (kazanın oluş hikayesi),
- Sigortalının kaza anında yaptığı iş,
- Kaza sırasında kullanmakta olduğu alet ya da makine,
- Kazada yaralanan organ,
- Daha önce başka bir iş kazası geçirip geçirmediği, geçirmiş ise o kazaya ait bulguları,
- Doğuştan veya sonradan hastalığı olup olmadığı,
- Kaza anında sigortalı olup olmadığı, sigortalı ise toplam sigortalılık süresi,
- Sigortalı çalışmaların kısmi ya da tam süreli olup olmadığı hususlarının açıkça belirtilmesi gerekmektedir.

Kısa Vadeli Sigorta Servisi çalışanları, söz konusu dosya ve ekli listede yer alan belgeleri Sosyal Güvenlik İl Müdürlükleri bünyesinde bulunan Kurum Sağlık Kurullarına gönderilmeden önce kontrol etmektedir. Eğer bu belgelerden eksik olanlar var ise ilgili birimlerden resmi yazı ile istenecektir, eğer teslim edilememişse ilgili kurum ya da kişi tarafından bilginin istenmesine rağmen temin edilemediği izah edilerek konu ile ilgili dosyaya ait üst yazıda mutlaka belirtilmektedir (SGK Genelge, 2016:18).²⁴

1.1.2.4. İş Kazasının Tespit Edilememesi ve Müfettiş incelemesi

Eğer iş kazası olup olmadığına karar verilememiş ya da iş kazası olmadığı tespit edilmişse iş kazası ölümle sonuçlandığı için yaralanma ile sonuçlanan iş kazasının aksine müfettiş incelemektedir. (SGK Genelge, 2016: 18).

Müfettiş incelemesi sonucunda olayın iş kazası olduğuna karar verilmesi halinde hak sahiplerine gelir bağlanması için Emeklilik İşlemleri Servisi'ne intikal ettirilmektedir. Aynı zamanda kusur oranı hesaplanması yapılmaktadır. Kusur oranının hesaplanmasında hizmet akdiyle çalışan için işveren, işçi ve üçüncü kişinin sorumluluğu dikkate alınmaktadır. Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanın kendi kusurunun olup

²⁴ 2016/21 Sayılı Kısa Vadeli Sigorta Uygulamalarından dosya ve EK listelere bkz.

olmadığı ya da üçüncü bir kişinin kusuru varsa incelemede dikkate alınmaktadır (SGK Genelge, 2016:17).

Hukuk Müşavirliğince yayımlanan 2012/15 sayılı Genelge hükümleri doğrultusunda konu ile ilgili sonuçlanmış bir mahkeme kararı varsa söz konusu mahkeme kararlarında belirtilen kusur oranlarına göre hesaplanacak rücu tutarının, kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan için üçüncü kişilerde²⁵ kusur bulunuyorsa üçüncü kişilerden kısa meylli bir yazı ile istenmektedir ve ödenmemesi halinde dava açılması müfettiş tarafından hazırlanan raporla birlikte dosyanın, hukuk servislerine intikal ettirilmesi gerekmektedir. Konu ile ilgili açılmış bir dava bulunmuyor ise dava açılması için müfettiş tarafından hazırlanan raporla birlikte dosyanın hukuk servislerine intikal ettirilmesi gerekmektedir (SGK Genelge, 2016:19).

İş kazası değil olarak sonuçlanmış ise süreç yaralanma ile sonuçlanan iş kazası gibi ilerlemektedir. Hak sahipleri iş kazası olduğunu ileri sürmek için itiraz edebilmektedir. Olayın iş kazası olduğunu ispatlayan yeni belgeler mevcutsa direkt müfettiş incelemekte, mevcut belgeler ile de iş mahkemesine itiraz edebilmektedir (SGK Genelge, 2016:18).

1.1.2.5. İtiraz Süreçleri ve İş Kazası Davaları

İş kazasına maruz kalan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan, iş kazası dosyasının belirli süreçlerden geçtikten sonra iş kazası olmadığına karar verilmesi ya da iş kazası olduğuna karar verilse bile belirlenen kusur oranının doğru olmadığı düşüncesine sahip olursa iş mahkemesine itiraz etme hakkına sahiptir. Hizmet akdiyle çalışan sigortalı için iş mahkemesinde muhatap olunacak kesim işveren olup belli iken kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan sigortalı için dava açarken kiminle muhatap olacağı yani kime dava açacağı belirsizdir. Kendi adına ve hesabına çalışanın kendisi işveren olması sebebiyle eline dosyanın seyrini değiştirecek yeni belgeler geçmiş olsa bile kusur oranında azalmanın neye göre olacağı tartışmalı ve meşakkatli bir süreçtir.

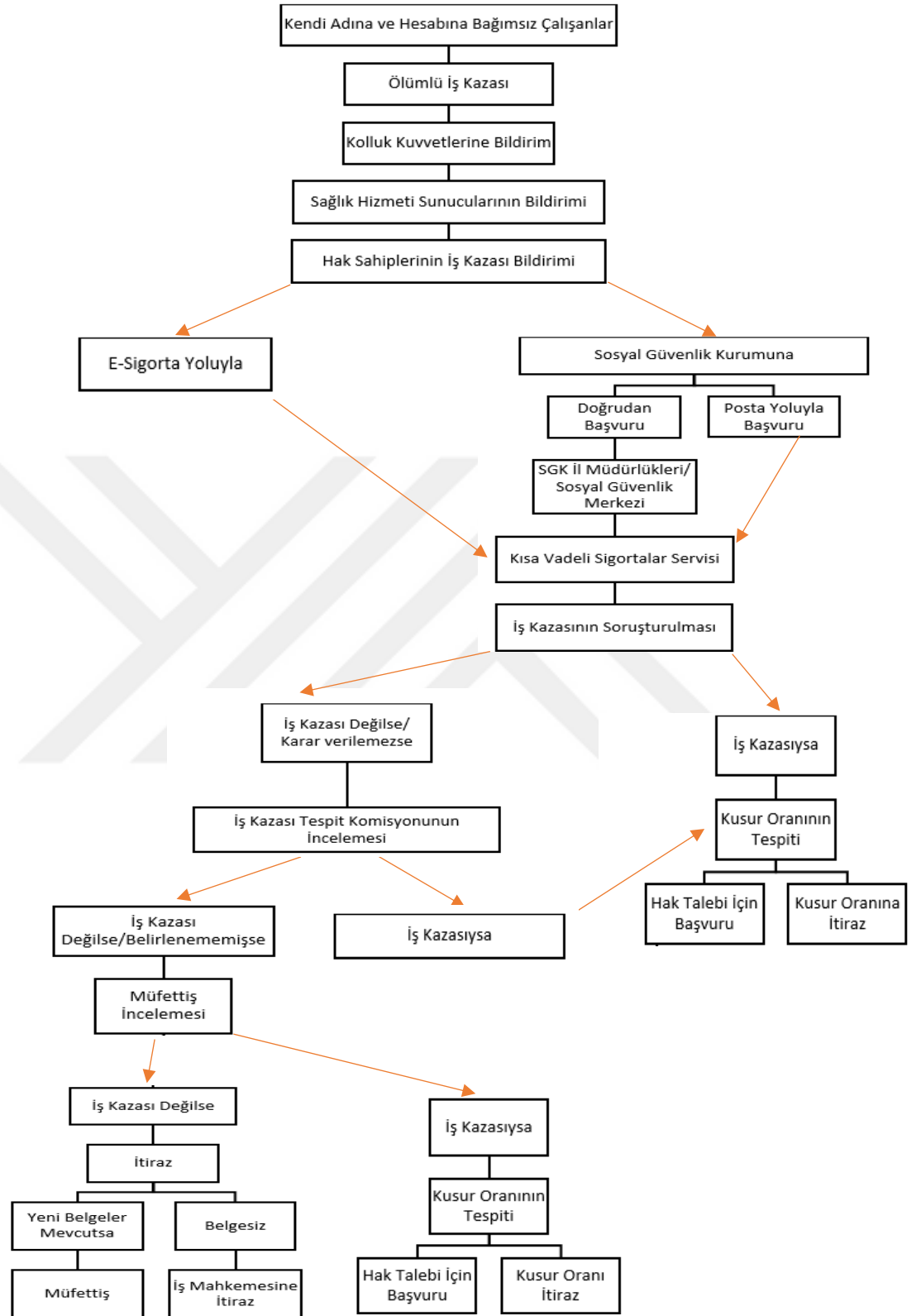
²⁵ Üçüncü kişi kazaya uğrayan sigortalıyla bunun işvereni dışında kalan ve zarara sebep olan tüm kişilerdir (Tozan, 2011:259).

Uzun süren ve net olmayan bir sürecin olması sigortalıyı dava açma sürecinden uzaklaştırmaktadır ve en önemlisi sigortalı muhatap olacağı birim hakkında bilgi sahibi değildir.

Bilirkişiler ve çevresindeki hukuk büroları, kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanın iş kazası tespit davalarına rastlamadıklarını belirtmektedir. Bu yüzden iş kazası sayılmayan dosyaların ne kadarının iş mahkemesine başvurduğunu tespit etmenin güç olduğu zaten yapılan iş kazası bildiriminin az olması sebebiyle açılan davanın oranının da yok denecek kadar az olduğu tahmin edilmektedir.

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanın ölümlü iş kazası sonrası hak sahiplerinin bildirim süreçleri şekil 2’de özetlenmiştir.

Şekil 2: Hak Sahiplerinin İş Kazası Bildirim Süreci

Kaynak: 2016/21 Sayılı KVS Kolları Uygulamaları Genelgesinden derlenmiştir.

2. BİLGİ EKSİKLİĞİNDEN KAYNAKLANAN PROBLEMLER

İş kazasına maruz kalan sigortalının iş kazası bildirimi yapabilmesi için öncelikle iş kazası bildirim formu ile doğrudan, posta yoluyla ya da internet üzerinden e-sigorta yolu ile başvuru yapması gerekmektedir. Ancak iş kazası bildirim formunun²⁶ ve e-sigorta üzerinden²⁷ yapılan bildirimde yöneltile soruların, eğitim seviyesi yüksek birisinin de doldurmasının zor olduğu düşünülmektedir ve sorularının tam olarak neyi sorduğunu anlamak için ön araştırma yapılması gerekmektedir.

Tablo 7: 2021 İş Kazası Sayıları

	Sigortalı Sayısı	İş kazası Sayısı	Dağılımı
Hizmet akdiyle çalışan (4/1-a)	18.399.864 kişi	511.084	%2,77
Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan (4/1-b)	3.156.745 kişi	555	%0,017

Kaynak: SGK 2021 yıllık istatistiklerinden derlenmiştir (SGK,2021).

18,4 milyon hizmet akdiyle çalışanın toplamda iş kazası bildirimi 511.084 iken 3,1 milyon kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanın iş kazası bildirimi 555’dir. Yazılan oranlamaya bakıldığında iş kazasının kaçınılmaz olduğu 3,1 milyon sigortalıdan sadece 555 kişinin iş kazası yaşaması mümkün değildir. Bu sayının az olmasının sebeplerinden birinin sigortalının hangi hallerin ve durumların iş kazası olduğu hakkında bilgisi olmaması ya da iş kazasına maruz kaldığında hangi haklara sahip olduğu konusunda yeterince bilgi sahibi olmamasıdır.

Örneğin, arabası bozulan müşterinin arabasını tamir etmek için yanına giderken tamircinin kazaya maruz kalması, iş kazasının iki halinden biri olan işyeri dışında yürütmekte olduğu iş nedeniyle bulunduğu sırada durumuna girmektedir. Ancak iş

²⁶ İş Kazası ve Meslek Hastalığı Bildirim Formu için bakınız. http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/form_ve_dilekceler/formlar adresinden “SGK-032”

²⁷ <https://uyg.sgk.gov.tr/IsvBildirimFormu/welcome.do> adresi üzerinden bildirim yapılabilmektedir.

amacıyla arabayla giderken yapılan kazanın iş kazası olduğu hakkında bilgi sahibi olmaması, sağlanacak olan haklardan yararlanamamasına neden olmaktadır.

Sigortalının iş kazası hakkındaki bilgileri bulundukları çevreden duyarak öğrendiği de bilinmektedir. Daha önce iş kazasına maruz kalan esnafın uğradığı kazadan arkadaşına bahsetmesi ile esnaf iş kazası hakkında bilgi sahibi olmaktadır. İş kazası ve meslek hastalığı sigortasından doğan haklar konusunda ilgili Kurumlar bilgilendirmelerin eksik olduğunu beyan etmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde Esnaf ve Sanatkârlar Birliği'ne bağlı olan Esnaf ve Sanatkârlar Odaları, tarım bağ-kurlusunun işvereni olarak bilinen Ziraat Odaları, kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların hakları hakkında bilgi veya eğitim vermemektedir ve eğitimlerin daha çok mesleklerini geliştirmeye veya kanunla getirilen yeni bir düzenlemeye yönelik olduğu belirtilmiştir.

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlara bir konu hakkında eğitim ve bilgilendirme yapılırsa dahi yaptıkları işlerinden ya da işyerini bırakacak herhangi bir kimsenin olmayışından veyahut verilen eğitimin uzun süre olmasından dolayı kaybedecekleri bir günlük kazancı düşünüp eğitime katılmamaktadırlar. Bu yüzden yapılması gereken uzun mesleki eğitimlerin de sıkıştırılmış olarak iki ya da üç saate düşürüldüğü söylenmektedir. Bu durumda eğitimlerin ne kadar verimli olduğu düşünülmektedir.

Tablo 8: Meslek Gruplarına Göre İş Kazası Sayıları

	2017	2018	2019	2020	2021
Nitelik gerektirmeyen meslekler	61	93	134	130	232
Yöneticiler	44	61	65	78	82
Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	41	64	84	56	79
Tesis ve makine operatörleri, montajcılar	18	31	44	40	61
Hizmet ve satış elemanları	28	20	25	21	72
Profesyonel meslek mensupları	8	9	8	4	4
Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı	4	5	6	9	3
Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar	6	6	6	3	12
Nitelikli tarım, ormancılık, su ürünleri çalışanları	1	2	2	2	5

Kaynak: SGK yıllık istatistiklerinden derlenmiştir.

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların hangi meslek gruplarında daha çok iş kazası yaptığı tablo 8’de gösterilmektedir. Madencilik, çöpçülük, temizlikçilik gibi nitelik göstermeyen işlerde kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların iş kazası sayıları ilk sıradadır. Başkanların, üst düzey yöneticilerin, ticari ve idari müdürler gibi profesyonel meslek mensupları ise ikinci sırada yer almaktadır. Burada görüldüğü gibi nitelik gerektirmeyen meslek gruplarının daha fazla iş kazasına maruz kaldığı ve bilgi sahibi olmaları ile birlikte iş kazası bildirimlerinin sayısının artabileceği söylenebilmektedir. Yine aynı şekilde 5 yıl incelendiğinde en fazla ölümün gerçekleştiği meslek grubu nitelik gerektirmeyen meslek grubudur. Bu grupta en fazla iş kazası ve iş kazası sonrası ölümün olması işlerin ağır olmasından kaynaklanmaktadır.

3. İŞYERİ KAVRAMINDAN KAYNAKLANAN PROBLEMLER

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların iş kazası bildirimlerinin düşük olmasının bir diğer sebebi işyeri kavramının geniş olması ve iş amacıyla işyeri dışında bulunduğu sırada maruz kaldığı olayın iş kazası olduğundan habersiz olmasıdır. İlk olarak işyeri kavramı; 5510 sayılı Kanunun 11. maddesine göre işyeri, sigortalı sayılanların maddi olan ve olmayan unsurlar ile birlikte işlerini yaptıkları yerlerdir. Aynı zamanda işyerinde üretilen mal veya verilen hizmet ile nitelik yönünden bağlılığı bulunan ve aynı yönetim altında örgütlenen işyerinde bağlı yerler, dinlenme çocuk emzirme, yemek, uyku, yıkanma, muayene ve bakım, beden veya meslek eğitimi yerleri, avlu ve büro gibi diğer eklentiler ile araçlar da işyerinden sayılır. İşveren, işyerinde sigortalı çalıştırdığı sürece işyeri sınırlarını bildirmekle yükümlüdür. Küçük esnaf için değerlendirildiğinde yanında bir sigortalı çalıştırmayan sayısı oldukça fazladır ve işyerinin sınırlarını belirlemede güçlük yaşanmaktadır. Bu sebeple kendi adına ve hesabına çalışanlar için iş kazasını tanımlamak, işyeri sınırları belirli olan hizmet akdiyle çalışanlara göre daha zordur.

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar, işgücü içerisinde en heterojen grubu oluşturmaktadır ve bu grup içerisinde pazarcıdan kendi adına bürosu olan mimar ve mühendisten, kuryeden, seyyar satıcıya kadar geniş bir çalışma grubu bulunmaktadır (Şahin, 2011:14). Çok geniş yelpazeye sahip olan bu grup içerisinde işyeri belirli olanların sınırlarını belirlemek daha kolayken, seyyar çalışan için daha zor olmaktadır.

İşyeri sınırının belirsiz olması iş kazası olduğunda, olayın iş kazası sayılıp sayılmaması konusunda güçlük oluşturmaktadır.

Sigortalının işyerinde bulunduğu sırada maruz kaldığı ve yürütmekte olduğu iş nedeniyle işyeri dışında bulunduğu sırada maruz kaldığı olay iş kazası sayılmaktadır (5510, m.13/1) Nitekim sigortalı; işyeri kavramının sınırlarını, hangi durumların iş kazası hali olduğunu bilmemektedir. Örneğin bir marangozun toptancıya malzeme almaya giderken bir aracın çarpması iş kazası sayılıyorken, bir arkadaşının evinde misafirlikteyken arkadaşının işe bakmasını istemesi sonucu düşüp bacağını kırması sigortalının orada bulunma amacı misafirlik olduğu ve ticari bir karşılığı olmadığı için iş kazası sayılmamaktadır. Aslında iş kazası incelenirken her olay kendi içinde değerlendirilmektedir ve olayın durumuna göre yön verilmektedir. İş kazalarının çalıştıkları ortama göre istatistikleri tablo 9'daki gibidir.

Tablo 9: Çalıştıkları Ortama Göre İş Kazası Sayıları

	2017	2018	2019	2020	2021
Sürekli olarak çalıştığı sabit işyeri (örn: Atölye, İşyeri, Büro, Ek Bina vb.)	120	144	171	185	250
Sabit olmayan geçici işyeri (örn.: Açık alan, İnşaat alanı, İş seyahati, Başka işyerinde toplantı)	41	75	66	67	104
Diğer çalışılan ortam	36	49	99	60	159
Çalışan ortamı belirtilmemiş	16	23	38	31	42

Kaynak: SGK yıllık istatistiklerinden derlenmiştir.

İş kazasının iki hali bulunmaktadır ve ikinci hali olan yürütmekte olduğu iş nedeniyle işyeri dışında bulunduğu sırada maruz kaldığı olayın tespiti zor yapılmaktadır. Tablo 9'a göre sabit işyerindeki iş kazası sayısı geçici işyerinde olan iş kazası sayısından fazla olduğu görülmektedir. Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanın çoğu saatlerini işyerinde geçirmesinin yanında işyeri dışında iş kazası geçirdiğinde tespitinin de zor olmasının sayılara etki ettiğini söylemek mümkündür.

Sigortalının işyeri dışında iş amacıyla bulunması sırasında maruz kaldığı olayın iş kazası sayılabileceği hakkında bilgisi olmaması, bildirim yapamayacağı ve dolayısıyla haklarından yararlanamayacağı anlamına gelmektedir.

4. PRİM BORCUNDAN KAYNAKLANAN PROBLEMLER

Kısa ve uzun vadeli sigortalar ile genel sağlık sigortası için, bu Kanunda öngörülen her türlü ödemeler ile yönetim giderlerini karşılamak üzere Kurum prim almak, ilgililer de prim ödemek zorundadır (5510 m.79/1). Yani Sigortalıların belirli haklardan yararlanabilmesi için primlerini düzenli olarak ödemeleri gerekmektedir. Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan sigortalılar ise aylık ödemesi gereken primleri zar zor ödeyen hatta çoğunlukla ödeyemeyen kesimdir.

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların, prime esas kazançlarının tespitinde kendi beyanları esas alınmaktadır. Bu kapsamdaki sigortalıların prime esas kazançları, prime esas günlük kazanç alt sınırı ile alt sınırının 7,5 katı olan üst sınırı arasında kalmak şartıyla sigortalı tarafından beyan edilecek günlük kazancın 30 katıdır (5510, m.80).

Düzensiz bir gelire sahip olan sigortalı, en düşük prim oranından bildirmektedir. Sigortalı bildirdiği en düşük primi oranını dahi yüksek bulmakta, düzenli bir şekilde ödeyememektedir. Ödeyen kesim de zar zor ödeyebilmektedir. 2021 yılı Asgari ücret komisyonunun kararına göre hesaplanan aylık en düşük prim 1234,25 TL'dir. Düzensiz ve gelirini en düşük fiyat aralığından belirten kesim için hesaplanan bu prim miktarını sigortalılar ödeyemediklerini belirtmektedirler. 2021 yılında 3.156.745 olan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışandan 2.625 kişi yani neredeyse çoğu sigortalı en düşük kazanç olan 119,25 TL üzerinden kazancını bildirmiştir.

Sigortalının iş kazası bildirimini yapamamasındaki engellerden biri primlerini düzenli olarak yatıramamalarıdır. Sigortalı, prim borcu olması sebebiyle hiçbir haktan yararlanamayacağı bilincindedir. Bu yüzden iş kazasına maruz kalması halinde bildirim yapma düşüncesi içerisinde olmamaktadır. Yani sigortalı bildirim yapacak bilince sahip olsa bile sigortalının bu haklardan yararlanabilmesi için GSS dahil prim ve prime ilişkin

her türlü borcunun ödenmiş olması da gerekmektedir. Bakıldığında sigortalının haklarından yararlanabilmesi için birkaç faktörün birlikte olması gerekmektedir.

Eğer sigortalı prim borcu olan esnaf ise, iş kazasını düşünmek yerine yapılandırma²⁸ bekleyip daha çok prim borçlarını sildirme düşüncesi içerisinde. Bu sebeple iş kazasına maruz kalsa bile iş kazası bildirimi yapmamaktadır.

5. DİĞER PROBLEMLER

Yapılan görüşmeler neticesinde kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların iş kazası ve meslek hastalığı bildirimi yapmamasının bir diğer sebebi kusur oranı atfedilmesi olduğu düşünülmüştür. Primlerini düzenli ödeyen ya da prim borcu bulunmayan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan iş kazası bildirimini yapmak için Sosyal Güvenlik Kurumu'na başvurmaktadır. İlk olarak Kısa Vadeli Sigortalar Servisi ile görüşen sigortalı, iş kazasından doğan haklar konusunda bilgi sahibi olmak istemesi halinde maruz kaldığı kaza eğer iş kazası ise iş kazası sayılabileceği söylenmektedir. (SGK Genelge, 2016: 17) Ancak yapılan incelemeler sonucunda 5510 sayılı Kanunun 21. maddesine göre kusur oranı belirleneceği de söylenmektedir. Bu belirlenecek olan kusur oranı hizmet akdiyle çalışan sigortalıya, işverene ya da üçüncü kişiye mi verileceği araştırılmakta ve incelenmektedir (m.21). Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan iş kazasına maruz kaldığında, kendisi işveren olduğu için eğer kazada üçüncü bir kişinin kusuru yok ise iş kazasını kendi kusurundan kaynaklı yapmış ise kusur oranı çoğunlukla sigortalının kendisine verilmektedir. Kurumlarla yaptığımız görüşmelere göre sigortalının iş kazası hakkında bilgilendirilmesi ve kusur oranı hakkında bilgi sahibi olması sonucunda bu safhada vazgeçtiği de söylenmektedir.

Sigortalının iş kazası sonucu elde ettiği haklardan birisi de sürekli iş göremezlik geliridir. En az %10 ve üzeri iş göremez hale geldiğinde sürekli iş göremezlik geliri bağlanmaktadır. Olay iş kazası olarak tespit edildikten sonra sigortalıya iş göremezlik oranına bağlı olarak gelir bağlanmaktadır (5510, m. 19). Hak kaybı olmaması için sürekli

²⁸ 7326 Sayılı Yapılandırma Kanununa göre, vergi ya da prim borcu olan vatandaşların borçlarının taksitlendirilmiş halidir.

iş göremezlik geliri bağlanır sonrasında ise kusur oranı tespiti yapılmaktadır. Sigortalının olayda ağır kusuru var ise Kanunun 22. maddesine göre bağlanan gelir en fazla üçte biri eksiltiilerek bağlanmaktadır.

Yani sigortalının hak kazandığı gelirin üçte ikisi de sigortalının kusur oranı tespiti yüzünden vazgeçilecek miktar olmadığı düşünülmektedir. Bilinçlendirme yapılması dahilinde sigortalının %100 kusuru olsa bile alacağı miktar sigortalının yükünü hafifletebilecektir.

İş kazası ve meslek hastalığı bildirimi hakkında bilgi sahibi olmayan kesim gibi bilgi sahibi olan kesim de mevcuttur ancak sigortalının iş kazası ve meslek hastalığı sigortası hakkında sadece bilgi sahibi olması yetmemektedir aynı zamanda bildirimini yaparken usul ve esaslara da dikkat etmesi gerekmektedir.

Sosyal Güvenlik Kurumu ile yapılan görüşme neticesinde iş kazası bildirimi yapan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların bildirim süresi içerisinde iş kazası bildirimi yapmadıkları için idari para cezasına tabi oldukları görülmüştür. Buna göre sigortalıların bildirim yapmasına engel olacak bir diğer sorunlardan biri ise idari para cezasıdır.

2016/21 sayılı Genelgenin 1.1.3 iş kazasının bildirilmesi başlığında belirtilen ifadeye göre kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar, meydana gelen iş kazasının, kazanın meydana geldiği tarihten itibaren bir aylık süreyi geçmemek şartıyla, bildirim yapmaya engel halin ortadan kalktığı günü takip eden günden başlanarak kendisi tarafından 3 işgünü içerisinde Kuruma bildirmesi gerekmektedir.

Aynı şekilde genelgenin 1.3.6 sayılı idari ceza uygulanması başlığına göre ise iş kazası ve meslek hastalığı bildiriminin süresi içinde yapıp yapılmadığının tespitinde 6331 sayılı Kanunun 14. maddesi esas alındığından bu genelgenin 1.1.3 başlığında belirtilen süreler içerisinde söz konusu bildirim yapılmaması dahilinde idari para cezası

uygulanmaktadır.²⁹ Yani çoğunlukla haklardan yararlanamayan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan, iş kazası bildirimini geç yaptığı için de geçici iş göremezlik ödeneğini bildirim yaptığı tarihten yararlanabileceği gibi aynı zamanda idari para cezası ödemektedir.

Hak kazandığı ödenekler bildirim yaptıktan sonra ödenmektedir. Bildirim yapmadığı süreç boyunca ödeme yapılmamaktadır. Az sayıda iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından yararlanmaya çalışan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların geç bildirim yaptığından işveren kendisi olduğundan dolayı idari para cezasına tabi tutulması bu kesimin haklarından faydalanmaları konusunda caydırıcı olduğu görülmektedir.

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların iş kazası bildirimini yapma konusunda yaşadığı bir diğer sorun, iş kazasını bildirdiklerinde işyerini iş kazası için denetlemeye geldiklerinde eksik bulacakları prosedür nedeniyle cezaya çaptırılma korkusudur. Kazançları işyerinde olması gereken tüm teferruatları karşılamasında yeterli olmadığı görülmektedir. Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların özellikle küçük esnafın devlet kurumuna karşı çekinceleri ve ön yargıları mevcuttur. Küçük esnaf, cezaya çaptırılma korkusu yüzünden iş kazası bildirimine sıcak bakmamaktadır.

Genel olarak sigortalıların iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından doğan haklar konusunda bilgisi olsa bile toplumun resmî kurumlara karşı bir çekincesi de bulunmaktadır. Sigortalı bildirim yapsa dahi işyerinden kaynaklanan bir sorunun, eksik bir şeyin çıkacağından ya da bir şeye hak kazansa bile kendisinden daha fazla ödeme alınacağına yönelik bir algı da mevcuttur.

²⁹ 6331 sayılı Kanunun 26'ncı maddesinde öngörülen tutarlar üzerinden idari para cezası uygulanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KENDİ ADINA VE HESABINA BAĞIMSIZ ÇALIŞANLARIN İŞ KAZASI VE MESLEK HASTALIĞI SİGORTASINDAN YARARLANMA ETKİNLİĞİ

1. AMAÇ VE YÖNTEM

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, 1.10.2008 tarihinde 5510 sayılı Kanun ile iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsama alınan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların haklardan neden yararlanmadıklarını incelemektir. Her yıl yayınlanan SGK istatistikleri incelendiğinde hizmet akdiyle çalışan sigortalı ile kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan sigortalının iş kazası bildirimleri arasındaki ciddi farkının nereden kaynaklandığının Bursa ilinde incelenerek ortaya konulmasıdır.

Bu çalışma ile kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların iş kazası bildirimlerinin neden az olduğunu, haklardan neden yararlan(a)madıklarını, hangi durumlardan endişe duyduklarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Yapılacak görüşmelerin kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların iş kazası halleri hakkında ve iş kazası sonrası edineceği hakları hakkında bilgi sahibi olmasında etkili olacağı düşünülmüştür.

1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE VERİ TOPLAMA

Araştırmada, kendi adına ve hesabına çalışanlar ile yüz yüze görüşülerek “Yarı Yapılandırılmış Görüşme” yöntemi kullanılmıştır ve katılımcılara sorulacak sorular önceden belirlenmiştir. Hazırlanan sorular bazı durumlarda daha iyi anlaşılabilmesi için detaylandırılmıştır. Görüşmenin seyrine bağlı olarak da bilgi almak amacıyla ilave sorular sorulmuştur. Görüşmenin gidişatına göre bir soruyu hiçbir katılımcıya sormak mümkün olmamıştır.

Nitel araştırmalar, kişilerin doğal ortamında duygu ve düşüncelerini çözümleyerek keşfetmeye çalışılan bir bilgi edinme metodudur. Bu metodun veri toplamadaki temel yöntemi ise görüşme tekniğidir (Yıldırım & Şimsek, 2016:129).

Görüşme, nitel araştırmalarda yararlanılan bir veri toplama tekniğidir ve kişilerin duygularının, düşüncelerinin, tecrübelerinin, şikayetlerinin etkili bir şekilde aktarıldığı bir yöntemdir (Dömbekçi & Erişen, 2022: 143).

Araştırmacı, katılımcıların hayatı hakkında bilgi almak istedikleri konulara dair sorular sorarak toplumsal dünya hakkında veri toplayabilmektedir (Yıkmış, 2020:193). Görüşme tekniklerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ise biraz daha esnek bir görüşme tekniğidir sosyal bilimlerin sık kullandığı araştırma yöntemlerinden biridir. Görüşmeyi yapacak olan kişi sormayı planladığı soruları önceden hazırlar ve görüşmenin akışına bağlı olarak farklı yan ya da alt sorularla görüşmesinin akışını etkileyebilmektedir. Görüşmeci, katılımcının verdiği cevapları açmasını ya da ayrıntılı bilgi vermesini isteyebilmektedir. (Türnüklü, 2000:54).

Görüşme formu 13 sorudan oluşmaktadır. Formun ilk bölümünde katılımcıların yaşı, öğrenim durumu, mesleği ve kaç yıldır bu mesleği yürüttüğü gibi sorular yer almaktadır. Devamında ise sigortalılık hakları konusunda bilgi sahibi olup olmadığı ve iş kazasına maruz kalıp kalmadığına ilişkin bilgileri içeren sorular yer almaktadır. Katılımcıların iş kazası ve meslek hastalığı sigortası hakkında ne kadar bilgi sahibi oldukları ölçülecektir.

Bu tez çalışmasının katılımcı grubunu; oto tamir, kaporta ve lokanta sektöründe faaliyet gösteren kendi adına ve hesabına çalışanlar oluşturmuştur. Araştırma Bursa'nın Küçük Sanayi Bölgesi, Otosansit Sanayi Bölgesi, Eski Santral Garajı olmak üzere 3 sanayi bölgesi ve Lokantacılar için Bursa'nın merkezi olarak sınırlandırılmıştır. Çalışmanın büyük çoğunluğunu iş kazasının meydana gelme olasılığının yüksek olması sebebiyle oto tamir, kaporta sektöründe çalışan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar oluşturmaktadır. Veri temin edilmesinde daha kolay olması ve iş kazası riskinin daha az olması sebebiyle katılımcıların sınırlı sayısını ise lokanta sahibi olan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar oluşturmaktadır.

Katılımcılarla 2022 yılının aralık ayında görüşmeler yapılmıştır. Gerçekleştirilen görüşmede, iş kazası hakkında araştırma yapıldığı belirtildiğinde ve resmî kurumlara karşı çekinceye sahip olmaları sebebiyle ilk karşılaşmada katılımcılar çekimser

yaklaşmışlardır. Ancak görüşmeler gerçekleştirilmeden önce katılımcılara araştırmanın amacı, kişisel bilgilerini gizli kalacağı ve hiçbir yerde paylaşılmayacağı aktarılınca sorulara daha rahat cevap vermişlerdir.

Yapılan görüşmeler, oto tamir ve kaporta sektöründe çalışan katılımcıların zamanlarının olmaması ve kendilerini rahat ve güvende hissetmeleri için tanıdıkları bir esnafın vasıtasıyla kendilerine ait işyerinde yapılmıştır. Lokanta sektöründe yapılan görüşme ise Esnaf ve Sanatkarlar Odası'nda gerçekleşmiştir. Araştırma kapsamında veriler ses kaydı alınarak ve not tutularak elde edilmiştir. Katılımcıların onayı ile ses kaydı alınmıştır, ses kaydı alınmasını kabul etmeyen katılımcılarla not tutma yöntemi ile veri elde edilmiştir.

Yapılan görüşmeler, 15 dakika ile 45 dakika aralığında sürmüştür. Yapılan görüşmenin niteliğine ve gidişatına bakılarak bazı sorular hiç sorulmamış, bazı soruların da cevabının daha iyi analiz edilebilmesi için genişletilmiştir. Katılımcıların soruları doğru algılamaları için açıklama yapılmış ve doğru algıladıkları varsayılmıştır. Katılımcılarla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmede alınan ses kayıtları, görüşmede elde edilen hiçbir detayın atlanmaması adına hemen yazıya dökülmüştür. Araştırmada toplam 30 katılımcı ile görülmüş ve toplamda 59 sayfalık bir veri seti oluşturulmuştur. Elde edilen bilgiler araştırmacı tarafından sınıflandırılmış ve soru cevap şeklinde ilerlenerek tüm veriler bulgular kısmında aktarılmıştır.

1.3.ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ VE SINIRLILIKLARI

Araştırmada daha çok küçük esnaf olarak çalışanların iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından neden yararlan(a)madığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların iş kazası bildirimlerinin neden az olduğu aşağıdaki hipotezler ile açıklanmaya çalışılacaktır.

H1: Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından doğan haklar konusunda bilgi sahibi değildir.

H2: Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar, bürokratik işlemler uzunluğu ve karışıklığı sebebi ile iş kazası bildirimini yapmak istememektedirler.

H3: Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların resmî kurumlardan idari ceza alma korkusu bulunmaktadır.

H4: Eğitim seviyesi düşük olan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların iş kazası bildirim formunu anlamakta ve doldurmakta güçlük çekmektedirler.

H5: Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların işyeri kavramının belirsizliği iş kazasının belirlenmesinde güçlük oluşturmaktadır.

Alan araştırmasının ilk sınırlılığı, çalışmanın COVID-19 pandemi sürecinde alınan tedbirler ve karantina uygulamaları sebebiyle işyerlerinin kapatılarak kendi adına ve hesabına çalışanlara ulaşılma imkanının olmaması ve bu sebeple çalışma sürecinin ertelenmesidir.

İkinci sınırlılık ise, katılımcılarla herhangi bir yönlendirme olmadan görüşme yapılmasının zorluğudur. Esnaf ve Sanatkarlar Odası'nın yönlendirmesi ile katılımcılara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu sınırlılık halinin aşılması için Esnaf ve Sanatkarlar Odasının yönlendirmesi kullanılmıştır.

Üçüncü sınırlılık ise, katılımcıların çok yoğun olması sebebiyle ayıracakları vaktin sınırlı olmasıdır. Bu sebeple katılımcılarla sabahın erken saatlerinde görüşülmeye başlanmış ve öğlen saatleri iş yoğunluğu sebebiyle araştırma gün içerisinde öğlen saatlerine kadar sürmüştür.

Araştırmanın dördüncü sınırlılığı, bazı katılımcılar ses kaydı alınmasını istememiştir, bazı katılımcılar da bazı yerlerde ses kayıtlarının durdurulmasını istemiştir.

Araştırmanın son sınırlılığı ise, görüşlerini paylaşan katılımcılar başlarının derde gireceğini düşünmüşlerdir ve bu sebeple bazı sorulara çekinerek cevap vermişlerdir. Araştırmada daha önce iş kazasına maruz kalıp kalınmadığına ilişkin sorulan soru çoğu

katılımcı için çekinilen bir soru olmuştur. Sorunun rahat ve doğru bir şekilde cevaplanması için sorunun amacının sadece araştırma amaçlı olduğuna ilişkin detaylı bir açıklama yapılmıştır.

1.4. EVREN VE ÖRNEKLEM

Çalışmada teknik olarak kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kartopu örnekleme yöntemi, örneklem grubuna dahil olan katılımcıların araştırmanın amacından sapmadan yeni bir katılımcıyı örnekleme eklemesi ile uygulanan bir yöntemdir (Altunışık vd., 2001:73-74). İlk olarak Lokantacılar Odası ile bağlantı kurulmuştur. Lokantacılar Odası'nın iş kazasının meydana gelme olasılığı yüksek olan oto tamirciler odasına yönlendirmesi ile örneklem grubu oluşturulmuştur. Araştırmada Esnaf ve Sanatkarlar Odası'nın yönlendirmesi ile bağlantı kurulmuş ancak tesadüfi kartopundan ziyade bu yönlendirme ile hedef kitle genişletilmiştir. Çalışma, yönlendirilen bir kişi ve aynı zamanda katılımcıların yönlendirmesi ile ilerlemiştir.

Bu araştırmanın örneklem büyüklüğü 30 katılımcıdır. 23 Katılımcı, oto tamir, kaporta sektöründe, 7 katılımcı ise lokanta sektöründe çalışmaktadır. Oto tamir, kaporta sektöründe görüşülen tüm katılımcıların hepsi erkek, lokanta sektöründe görüşülen 7 katılımcıdan 2'si kadındır. Yarı yapılandırılmış görüşmeye ilk oto tamir, kaporta sektöründe başlanmıştır. Oto tamir, kaporta sektöründe kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan ile yapılan görüşmeler sonucunda ulaşılan verilerin yeterliliği sebebiyle farklı bir sektör ile de görüşülmek istenmiş, oto tamir ve kaporta sektörüyle çalışılmasına aracılık eden Lokantacılar Odası'nın lokanta sektöründeki esnafları ile görüşülmüştür.

2. KATILIMCILARIN SOSYAL VE DEMOGRAFİK BİLGİLERİ

Tez çalışmasında 28'i erkek 2'i kadın olmak üzere 30 kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan ile yüz yüze yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Kişilerin isimlerine yer verilmemesinden dolayı katılımcılara K1, K2 gibi kodlamalar yapılmıştır. Katılımcılara ilişkin sosyal ve demografik bilgiler Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10: Katılımcılara İlişkin Sosyal ve Demografik Bilgiler

KATILIMCI	CİNSİYET	YAŞ	ÖĞRENİM DURUMU	MESLEĞİ	DENEYİM SÜRESİ	SİGORTALILIK SÜRESİ	YANINDA ÇALIŞAN SAYISI
K1	Erkek	40	İlkokul	Kaporta	32 Yıl	25 YIL	3 Kişi
K2	Erkek	43	İlkokul	Kaporta	32 Yıl	25 YIL	2 Kişi
K3	Erkek	48	Ortaokul	Oto gaz-fren	38 Yıl	24 YIL	3 Kişi
K4	Erkek	38	Ortaokul	Oto cam	23 Yıl	20 YIL	3 Kişi
K5	Erkek	35	Üniversite	Montaj	12 Yıl	15 YIL	10 Kişi
K6	Erkek	37	Meslek	Kaporta	24 Yıl	20 YIL	2 Kişi
K7	Erkek	44	Ortaokul-çıraklık	Oto tamir	28 Yıl	11 YIL	1 Kişi
K8	Erkek	41	İlkokul	Oto torna	24 Yıl	12 YIL	YOK
K9	Erkek	40	Lise	Boyasız göçük	19 Yıl	7 YIL	YOK
K10	Erkek	41	Lise	Kaporta	20 Yıl	18 YIL	1 Kişi
K11	Erkek	49	İlkokul	Oto müzik	23 Yıl	23 YIL	YOK
K12	Erkek	44	İlkokul	Oto tamir	32 Yıl	5 YIL	1Kişi
K13	Erkek	36	İlkokul	Oto tamir	20 Yıl	11 YIL	2 Kişi
K14	Erkek	47	İlkokul	Kaporta	32 Yıl	22 YIL	10 Kişi
K15	Erkek	50	Ortaokul terk	Oto gösterge	41 Yıl	28 YIL	YOK
K16	Erkek	59	İlkokul	Oto tamir	35 Yıl	24 YIL	1 Kişi
K17	Erkek	54	İlkokul	Oto elektrik	43 Yıl	27 YIL	YOK
K18	Erkek	50	Ortaokul	Oto tamir	14 Yıl	4 YIL	2 Kişi
K19	Erkek	60	İlkokul	Kaporta	40 Yıl	17 YIL	YOK
K20	Erkek	49	İlkokul	Kaporta	35 Yıl	8 YIL	1 Kişi
K21	Erkek	54	İlkokul	Oto tamir	40 Yıl	13 YIL	2 Kişi
K22	Erkek	40	Lise	Oto tamir	13 Yıl	12 YIL	2 Kişi
K23	Erkek	57	Ortaokul	Oto elektrik	34 Yıl	34 YIL	YOK
K24	Erkek	31	Ortaokul	Lokanta	8 Yıl	8 YIL	2 Kişi

K25	Erkek	49	İlkokul	Lokanta	30 Yıl	25 YIL	3 Kişi
K26	Erkek	42	İlkokul	Lokanta	27 Yıl	16 YIL	2 Kişi
K27	Erkek	65	İlkokul	Lokanta	51 Yıl	21 YIL	2 Kişi
K28	Kadın	53	lise açık öğr.	Lokanta	17 Yıl	13 YIL	1 Kişi
K29	Kadın	32	Ortaokul	Lokanta	9 Yıl	9 YIL	2 Kişi
K30	Erkek	52	lise terk	Lokanta	23 Yıl	18 YIL	1 Kişi

Tablo 10’da katılımcıların sosyal ve demografik özelliklerine yer verilmiştir. Bu tablodan hareketle Katılımcıların cinsiyetleri tablo 11’de özetlenmiştir.

Tablo 11: Katılımcıların Faaliyet Alanlarına Göre Cinsiyetleri (Kişi Sayısı)

	Erkek	Kadın
Oto tamir, kaporta	27	-
Lokanta	5	2

Tablo 11 ‘ye göre katılımcıların 23’ü oto tamir-kaporta, 7 ‘si ise lokanta sektöründe çalışmaktadır. Oto tamir sektöründe görüşülen tüm katılımcılar erkek, lokanta sektöründe çalışan 7 katılımcıdan 2’si kadındır. Ağır ve riskli bir sektör olması sebebiyle oto tamir kaporta sektöründe daha çok erkek, lokanta sektörünün daha az risk barındırması ile kadın çalışanların olduğu görülmüştür.

Tablo 10’dan hareketle çalışmaya katılan katılımcıların yaş aralığı tablo 12’de özetlenmiştir.

Tablo 12: Katılımcıların Yaş Aralığı

Yaş Aralığı	Kişi Sayısı
30-39 Arası	6
40-49 Arası	14
50-59 Arası	8
60 Yaş ve Üstü	2

Katılımcıların yaşları ise 31 ile 65 arası değişmektedir ve katılımcıların yaş aralığının çoğunluğunu 40-49 yaş arası olduğu görülmektedir. 30 yaş ve altı çalışan kendi

adına ve hesabına çalışana rastlanmamıştır. 30 yaş altı çalışanların daha çok işveren yanında deneyim elde ettiği görülmüştür. 60 yaş üstü çalışanın az olmasının sebebi ise kişilerin emekliğe ayrılmaları olduğu görülmüştür.

Araştırmaya katılan katılımcıların eğitim durumlarının iş kazası ve meslek hastalığı hakları konusunda etkili olduğu görülmüştür. Bu sebeple tablo 10'dan hareketle katılımcıların eğitim durumları tablo 13'de özetlenmiştir.

Tablo 13: Katılımcıların Öğrenim Durumu

Öğrenim Durumu	Kişi Sayısı	Dağılımı
İlkokul	15	%50
Ortaokul Ortaokul Terk	8	%26
Lise Lise açık öğr. Lise Terk	6	%20
Üniversite	1	%3

Katılımcıların büyük çoğunluğunun öğrenim durumunun ilkokul, ortaokul ve ortaokul terk oluşturduğu görülmektedir. Katılımcı 5 olarak üniversite mezunu sadece 1 kişi bulunmaktadır. Katılımcı 5, sorulan sorulara verdiği cevaplar ile iş kazası ve meslek hastalığı hakları konusunda bilgisi olduğunu belirterek eğitim seviyesinin etkili olduğunu göstermektedir. Bu çalışmaya katılan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların %76,6'sının eğitim durumunun ilkokul ve ortaokul olduğunu görülmektedir.

Katılımcıların iş deneyimleri 8 yıl ile 51 yıl arası değişmektedir. Katılımcıların bazıları çocuk yaşta çıraklık yapmaya başladığı ve çok küçük yaşlarda aile yanında çalışmaya başladığı için deneyim sürelerinin fazla olduğu görülmektedir. Örneğin K1, 40 yaşında olup 32 yıllık deneyime sahip olması sebebiyle 8 yaşında çırak olarak çalışmaya başladığını belirtmiştir.

Sektörde ağırlık olarak iş kazası riskinin fazla olduğu oto tamir grubu altında çeşitli sektörlerde kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlara yer verilmiştir ve Oto

Tamirciler Odası'na bağılı olarak görüşme yapılan katılımcılar 10 farklı alanda faaliyet göstermişlerdir. Bunlar:

- Kaporta,
- Oto gaz-fren,
- Oto-cam,
- Montaj,
- Oto tamir,
- Oto torna,
- Boyasız göçük,
- Oto müzik,
- Oto gösterge,
- Oto elektrik olmak üzere katılımcıların faaliyet gösterdikleri, uzmanlaştıkları alan farklılık göstermiştir.

Çalışmanın belirli bir kısmında ise, iş kazası riskinin bu gruplara göre daha az olduğu lokanta sektöründe çalışan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlara yer verilmiştir.

Katılımcılar, sigortalılık sürelerinin tamamını 4/1-b kapsamında geçirmediğini belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar hizmet akdiyle çalıştıktan sonra işyeri sahibi olup 4/1-b kapsamına girdiklerini beyan etmişlerdir. 4/1-b kapsamında günlerini doldurduktan sonra daha fazla aylık almak için 4/1-a kapsamında emekli olmak isteyen çok fazla katılımcı bulunmaktadır.

Yanında iş çalıştıran katılımcılar genel olarak 1-3 arası işçi çalıştırmaktadır. Katılımcıların 7'sinin yanında çalışanı bulunmamakta ve sadece iki katılımcının 10 çalışanı bulunmaktadır.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLAR

Araştırmanın ilk beş sorusu katılımcıların sosyal ve demografik özelliklerini yansıtmaktadır. Hazırlanan görüşme sorularında tezin konusu oluşturan sorular 6. sorudan itibaren verilmektedir.

Soru 6: Prim borcunuz var mı?

Katılımcılara prim borçlarının olup olmadığına ilişkin soru sorulmuştur. Verdikleri cevaplara göre katılımcıların 17'sinin prim borcu bulunmamaktadır, 13 katılımcının ise prim borcu bulunmaktadır. Katılımcıların prim borcunu ödeyenlerin zor bir şekilde ödediklerini, ödeyemeyenlerinde ekonomik olarak daha kârda olduğuna ilişkin görüşleri mevcuttur. Katılımcıların prim ödenmesine ilişkin görüşleri aşağıda verilmiştir.

K1, *“Yemiyorum, içmiyorum ödüyorum primi”*.

K5, *“Primler yüksek, ödemesek ekonomik olarak daha kârdayız, yapılandırma geliyor. Buradaki tek sıkıntı kara listeye düşüyorsun”*.

K10, *“Bizde af bekleme algısı var. Af çıkıyor o yüzden ödemek istemiyoruz, daha kârlı oluyor”*.

K17, *“Ben yıllarca hep ödedim ama çoğu esnaf bilinçli ödemiyor. Çünkü af çıkıyor, benim ödediğimden daha az ödüyorlar”*.

K19, *“Düzenli ödediğimizde prim indirimli oluyor ama o sırayı 1 ay kaçırdım mı yine indirimsiz hali ile ödemeye devam ediyorum. Eski indirimli haline gelebilmek için belirli bir süre indirimsiz ödemem gerekiyor, düzen bozuluyor. Biz yemiyoruz, içmiyoruz ödüyüz. Ödemeyene af çıkıyor bizden az ödüyor”*.

Katılımcılar primleri yüksek bulmaktadırlar. Primleri ödeyemedikleri için haklardan da yararlanamamaktadırlar. Primini düzenli ödeyen katılımcılar primleri yüksek bulup, ödemeyenlere göre daha fazla ödedikleri için yakınmaktadırlar. Çoğu esnafın prim borcu varken, primlerini düzenli ödeyen esnaf, haksızlık olduğunu düşünmektedir. Böyle olması durumunda esnafın resmî kurumlara karşı güvensizliği oluşmaktadır.

Katılımcılar prim oranların, maliyetlerin yüksekliğinden dolayı yanında ya kimseyi çalıştıramamakta ya da az kişi çalıştırabilmektedir. Ortalama çalışan sayısı 2 olup işi büyütüp en fazla 10 kişi çalıştıran sadece 2 katılımcı bulunmaktadır.

Soru 7: BAĞ-KUR'LU (4/1-b'li) sigortalı olarak iş kazası ve meslek hastalıkları sigortası kapsamında olduğunuzu ve hangi haklarınız olduğunu biliyor musunuz?

K7, “Bilmiyorum hiç de araştırmadım. BAĞ-KUR borcunu bir ay ödemezsek zaten bize bir daha bakmıyorlar. Önceden düzenli ödüyordum, bir ay ödememiştim hemen bakmayıp parasını istediler”.

K9, “İş kazasını bilmem ama işçi olarak çalıştığım dönemde işitme kaybım oluştu bu yüzden az da olsa meslek hastalığı hakkında bilgim var”.

K12” Bilmiyordum ve hiçbir şey de bilmiyorum hakkında. Daha önce de hiç duymadım. Zaten bu haklar işçide olmuyor muydu? İşverenin bir hakkı var mı? İşçi para alıyor da işveren alıyor mu bilmiyorum”.

K16, “İşverenin iş kazası olunca hiçbir hakkı yok. Bu sadece işçilerde oluyordu. Daha önce yaşanan olaylarda ne muhasebecim ne sigorta şirketleri beni bu konu hakkında hiç uyarmadı”.

Katılımcı 16'ya iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamında olduğunu ve bu sigortadan doğan haklardan yararlanabileceği hakkında bilgi verildikten sonra teyit etmek için 35 yıllık muhasebecisiyle iletişim kurmak istemiştir. Muhasebeci ise konuşma sırasında araştırma yapıp kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanın İKMH sigortasından doğan hakkının olduğunu o esnada öğrenmiştir. Bu durumda resmî kurumlarla ilişkisinde yardımcı olan muhasebecinin de kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların sigortalılık hakları konusunda bilgi sahibi olmadığı görülmüştür.

K17, “Hiç başıma böyle bir şey gelmediği için duymadım, haberim de yok. Biz işçilere oluyor diye biliyorduk, gerçi iş kazası olsa bile ne hakkı oluyor bilmiyorum”.

K21, “Meslek hastalığını duyduk, meslekten dolayı egzama oluştu elimde. Bunun için hakkımız var mı bilmiyorum, daha önce söyleyen de olmadı”.

K22, “Ben daha önce sigortalı olarak bir fabrikada çalışıyordum. Fabrikalar iş sağlığı ve güvenliği gibi eğitimlere önem veriyorlar. Sana haklarını söylüyorlar,

yere dökülen bir şey yüzünden kayıp düştüğünde o sorumluluğun sadece sende olmadığını biliyorsun ama Bağ-Kurda böyle değil. Özel sektörde işe girmeden önce verilen eğitim zaten senin bunları bilmeni mecbur kılıyor. Fabrikada verilen eğitimler sayesinde haklarımı biliyorum ama çoğu esnaf bilmez, hiçbir yerden bilgi yok”.

K24, “İş kazası hakkında bir şeyler duydum ama ne nedir tam bilmiyorum. Gerçi meslek hastalığı yine bizim meslekte var. Sürekli elimizi temiz tutmak zorundayız. Deterjanlarla falan haşır neşiriz ama bundan dolayı bize hak verildiğini ilk defa duyuyorum senden. İş kazasını duysak da hakları konusunda bir fikrimiz yok.”

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların, iş kazası meslek hastalığı sigortası ve hakları konusunda bilgi sahibi olmadıkları ortaya çıkmıştır. Kendilerine iş kazası meslek hastalığı sigortası kapsamında oldukları hakkında bilgi verilirken işçi olarak çalışan için konuştuğumuzu düşünüp işverenler için olduğunu teyit etme durumunda kalmıştır. İş kazası ve meslek hastalığını daha önce duyan ya da bilgi sahibi olan kişilerin ise hakları konusunda bilgi sahibi olmadıkları görülmüştür.

Yapılan saha araştırmasında sadece 7 katılımcının yanında çalışanı bulunmaktadır. Eğer işverenin yanında çalışanı var ise kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan bağımlı çalışanlarından dolayı sigortalılık haklarını bilmesi gerektiği beklenmektedir. Yapılan görüşmeler neticesinde işveren iş kazasını, iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından doğan haklar için değil daha çok büyük bir iş kazasına maruz kalırsa ya da iş kazasını bildirmeye mecbur olduğu durum yaşanılırsa bildirmeyi düşündüğünü belirtmektedir. Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanın hem kendi açısından hem de çalışanı açısından sigortalılık haklarını bilmedikleri görülmektedir.

Soru 8: Hangi hallerin iş kazası olduğunu biliyor musunuz?

K5, “İşyerinde çalışırken, yemeğe gidip gelirken yani işyerinde iş ile alakalı yapılacak her şey iş kazasıdır.

K8, “Kaynak yapıyoruz, yanıyoruz bunlar hep iş kazasıdır ama günlük geçirdiğimiz şeylere artık iş kazası olarak bakmıyoruz”.

K9, “Mesela duyu kaybı iş kazası olur o zaman. Fabrikaya giderken serviste olan kazalarda iş kazasıdır. Daha önce fabrikada çalıştığım dönemde bize bununla ilgili detaylı bilgi vermişlerdi. Eğitimi iyiydi ama bunlar işçi olarak çalışanlar için geçerli oluyor, ben şu an işverenim hangi durum tam olarak iş kazasına girer bilmiyorum. Bağ-kurluların her durumu zaten işçiye göre daha sert”.

K10, “Ayağına çekiç düşebilir, orada olan bir sürü kaza var. Hepsi iş kazası olur, sonuçta hepsi işyerinde gerçekleşiyor ama bağ-kurlu olduğumuz için devam ediyoruz. Elimizin kesilmesi işimizi bıraktırmıyor, iş kazası olarak düşünmüyoruz”.

K16, “Parmağımız kolumuz kırılıyor, kafaya kaput düşüyor, ayağına şanzıman düşüyor. Kışın burası buz gibi oluyor bu yüzden zatürre oluyoruz o zaman bu da hem iş kazası hem meslek hastalığı oluyor”.

K22, “Liftin ayağının kopması, kaldırdığın krikonun hidroliğinin boşalması bunlar iş kazasıdır ama göz göre de elini kaptırmak iş kazası değildir bence. İşçiyken servise bindiğimde kaza olursa iş kazası sayılıyor. Bağ-kurluda nasıl bir durum var bilmiyorum. İnsanlar bu tarz bir olayla karşılaştığında neyle karşılaşacağını bilmediği için bu sürece girmek istemiyorlar”.

K24, “Sanırım sorduğun soruda iş kazasını belirli durumlarda sayıyorlar. Yani burası iş kazasına açık bir yer sonuçta ama ne gibi durumlar iş kazası sayılır bilmiyorum. Elimiz yanıyor, turşu doğrarken elimiz kesiliyor. Bunlar hep başımıza gelen şeyler”.

Bazı katılımcılar, daha öncesinde fabrikada işçi olarak çalıştığı için iş kazası hallerinden haberdardırlar ancak bu hallerin işveren için geçerli olup olmadığı konusunda emin değillerdir.

Kişilere soru ilk sorulduğunda iş kazası hallerini bilmediklerini beyan etmişlerdir. Sorunun detaylandırılması ve örnek verilmesi istendiğinde katılımcılar iş kazası

durumlarına örnek verebilmişlerdir. Bu durumda iş kazası hallerinin birinci durumu olan sigortalının işyerinde bulunduğu sırada meydana gelen olayları iş kazası olarak beyan edebilmektedirler. Ancak iş kazası halinin ikinci durumu olan yürütmekte olduğu iş nedeniyle dışarıda bulunduğu sırada meydana gelen olaylar hakkında bilgi sahibi değildirler.

Kişilere iş kazasından bahsedildiğinde aslında daha çok meslek hastalığı akıllarına gelmektedir. Meslek hastalığı, iş kazasına göre daha fazla bilinmektedir.

Soru 9: Şu ana kadar hiç iş kazası geçirdiniz mi? İş kazası geçirdiğinizden haberiniz var mıydı?

K3, “Büyük bir iş kazası geçirmedim, ufak tefek yaralanmalar oluyor. Elimize bir şey olduğunda suyun altına sokup devam ediyoruz”.

K4, “Ben geçirmedim ama camcıyım yani benim elimi kesmem normal bir şey bu durum iş kazası mı sayılıyor?”.

K5, “Daha önce oruçlu şekilde araba ile uğraşırken elim yüzüm kolum yandı”.

K7, “3-4 yıl önce başıma bir kaza gelmişti. Şahin hararet yapmıştı, telefonla konuşurken kapağı açınca kaynar suda yüzüm ve kolum yandı. Hem bağ-kurlu hem de prim borcum olduğu için bir şey söylemedim. Geçen de gözüme anahtar fırladı, küçük kazalar illa oluyor ama kendi işimiz olduğu için devam ediyoruz.”

K8, “İş kazası geçirmedim zaten geçirsem de iş kazası olarak düşünmem çünkü kazalar artık işimizin bir parçası, tehlikeli bir iş grubundayız. İşimiz ağır ve kaza yapma olasılığımız yüksek. Küçük yaralar, sıyrıklar, el zedelenmeleri her zaman olan şeyler”.

K9, “Meslek hastalığı vardı duyu kaybı yani. O da işçi olarak çalıştığım dönemdeydi ama geçen kafam kaputun arasına sıkıştı ve hiçbir şey olmamış gibi devam ettim”.

K12, “Dükkânda çalışırken bacağım kırıldı ve 6 ay çalışamadım. Böyle bir hakkım olduğumu bilmiyordum, başımıza her türlü bir şey gelebiliyor. Elimiz bir yerlere sıkışıyor, kırılıyor”.

K13, “Geçirdim ama iş kazası olarak yansıtmadım. Parmaklarımı kayışa kaptırdım ve parmaklarımın ucu koptu. 2013 yılında arabası bozulan birinin yanına tamire gittik, adam bir anda marşa basınca parmaklarımın ucu kayışın arasına sıkıştı. Hastanede de iş kazası mı diye sormadılar hiç”.

Katılımcı 13 iş kazasını, iş kazası hallerinden iş için dışarıda bulunma durumunu açıkladıktan sonra söylemiştir. İstatistiklerde ilk iş kazası bildiriminin 2017 yılında olduğu düşünülürse, bildirilmeyen zamanlarda da iş kazasının olduğu görülmektedir.

K22, “Parmağımı kaptırmıştım ama onu da iş kazası olarak bildirmedim. Çünkü kendi hatam ve kendi arabamı yapıyordum. Suçun bende olduğunu düşündüğüm için iş kazası olarak düşünmedim”.

K23, “Çalışırken elim kesildi, gittim doktora tedavi edildi ama kimse bir şey demedi. El kesilmesi gibi yaralanmalar illa oluyor zaten olmaması imkânsız diğer türlü büyük bir iş kazası yaşamadım”.

K24, “Bir gün paket dağıtımdayken motosikletle kaza yaptım, kafatasım çatladı ve 3 gün yoğun bakımda yattım. Yine dükkandaydım ama pakete çıkamadım sadece ufak tefek işleri yapabildim. Bunun iş kazası olabileceğini de senden öğrendim”.

K26, “Mutfakta olduğumuz için sıcak su ile iş yapıyoruz. Tencereyi taşıırken koluma kaynar su dökülmüştü ve kolum yandı. Hastaneye gittim hemen koluma baktılar ama iş kazası demedim evde yandı dedim”.

Görüşmeye katılan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlarından iş kazasına maruz kalanlar tablo 14’de gösterilmiştir.

Tablo 14: İş Kazası Geçirip Geçirmediğine İlişkin Cevaplar

KATILIMCI	Şu Ana Kadar Hiç İş Kazası Geçirdiniz Mi?	
	Evet	Hayır
K1		✓
K2		✓
K3		✓
K4		✓
K5	✓	
K6		✓
K7	✓	
K8		✓
K9	✓	
K10		✓
K11		✓
K12	✓	
K13	✓	
K14		✓
K15		✓
K16		✓
K17		✓
K18		✓
K19		✓
K20		✓
K21		✓
K22	✓	
K23	✓	
K24	✓	
K25		✓
K26	✓	
K27		✓
K28		✓
K29		✓
K30		✓

İş kazası olma ihtimalinin yüksek olduğu bu mesleklerle görüldüğü üzere iş kazası olmaması mümkün değildir. SGK 2021 yılı istatistikleri incelendiğinde kendi adına ve

hesabına bağımsız çalışanların iş kazası bildirim oranı %0,017 iken, yapılan görüşme sonucu görüşülen 30 kişi üzerinden 9 kişi iş kazasına maruz kalmış ve iş kazası oranı %30 çıkmıştır. Geri kalan katılımcılarda da küçük yaralanmalar mevcuttur.

Katılımcıların neredeyse hepsi küçük de olsa iş kazasına maruz kalmıştır. Yaşanılan küçük kazalar, katılımcılara göre iş kazası niteliğinde değildir. Büyük bir iş kazası yaşanılması halinde mecbur olarak bildirmeyi düşündükleri görülmektedir.

Soru 10: İş kazası sonrasında işinizi bırakmak-ara vermek zorunda kaldınız mı? Ne kadar süre ile? İşyerini kapatmak zorunda kaldınız mı?

K5, “İş kazası sonrasında 15 gün çalışamadım, yerime bakanlar vardı bu yüzden işyerini kapatmadım”.

K10, “Kendi işimiz olduğu için kapatamıyoruz, işi yürüten çalışanlarımız olsa belki ama zaten tek çalışıyorum”.

K9, “Kapatmak mümkün değil. Her gün, her saat önemli hasta olsak bile buradayız”.

K12, “6 ay çalışmadım ama dükkân kapalı değildi, yerime bakanlar vardı”.

K13, “Kapatmadık dükkânı, 6 ay boyunca hiçbir şey yapamadım yaptım ama yine de yapılmaması gerekiyormuş. Parmaklarını kesebiliriz demişti doktor”.

K22, “Bir buçuk ay çalışmadım ama dükkânı kapatmadık”.

K24, “Dediğim gibi ara vermedim ama tam da çalıştım diyemem en başta pakete çıkamadım zaten. Bu süreçte işyerini de kapatmadım”.

K28, “Çok şükür iş kazası geçirmediğim için kapatmadım hiç. Pandemi sürecinde kapandığımız dönem oldu tabi ama onun haricinde hep açtık”.

İş kazasına maruz kalan katılımcılar, yerine bakacak birilerinin olması ya da çalışanlarının olması ile istirahat edebilmektedirler. Kendi işyerleri olması sebebiyle her saatin geçinebilmek için önem arz ettiğini belirtmektedirler. Bu sebeple kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar iş kazasına maruz kalması, rahatsızlanması halinde de çalışmaktadırlar. Fiziki olarak çalışmasa da işin yürütümü için işyerinde bulundukları

görülmektedir. İşverenin yerini idare edecek kimselerin olmayışının, işverenin iş kazasına maruz kalsa bile iş kazası olarak bildirmemesine sebep olduğu görülmüştür.

Soru 11: Bu olayı iş kazası olarak SGK'ya bildirdiniz mi?

a) Hayır ise neden bildirmediğiniz? b) Evet ise kim bildirdi?

Bu soru iki farklı şekilde sorulmuştur. İş kazasına maruz kalan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların bu olayı SGK'ya bildirdiyse kim bildirmiştir eğer bildirmediyse neden bildirilmemiştir şeklindedir. İş kazasına maruz kalan sigortalılardan hiçbiri iş kazası bildirimini yapmamıştır. Bu sebeple ilk olarak iş kazasına maruz kalanların bu olayı neden bildirmediğine ilişkin bulguları inceledikten sonra iş kazasına maruz kalmayan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların yorumları incelenecektir.

Aşağıda iş kazasına maruz kalanların neden bildirim yapmadığına ilişkin yorumlar yer almaktadır.

K5, “*Olayı iş kazası olarak bildirmedim ve mutfakta kaynar su ile yandığımı söyledim. Olayı iş kazası olarak bildirmek demek bütün prosedürlerle uğraşmak demek. Örneğin; ben iş kazası olarak hastaneye bildirdim, polisi ile iki saat uğraşacaksın eve geleceksin eksik evraklar ile de iki saat uğraşacaksın, SGK ile uğraşacaksın. Bunların hepsi uzun işler, bu kadar uğraş sonra işyerine denetlemeye geldiklerinde illa bir eksiklik bulacaklar. Oradan alacağım gelir ödeyeceğim cezadan daha az olacak. Kurumun isteğini, bütün teferruatları karşılayacak bütçemiz yok. İş kazası bildirimini yapsam bilirkişi gönderecekler ve eksik bulup ceza yazacaklar. Bundan dolayı hakkımız olduğunu bilsek de başvurmuyoruz. Bir de şöyle bir durum var. Kendim için ya da çalışanı için fark etmeksizin iş kazası bildirimini yaptığımda yani birkaç kez iş kazası olup her seferinde bildirim yaptığımda sonra müfettiş denetlemeye geliyor neden çok iş kazası oluyor diye, ben neden böyle bir şey yapayım?”*

K7, “*Yandığım olayı bildirmedim çünkü prim borcum var. Prim borcu olunca hiçbir şey olmadığı için diğer şeyleri zaten bilmiyoruz. Sadece bu da değil kimse başına iş almak istemiyor bu yüzden bildirmez yani. Prosedür çok bizde”*

K13, “Benim orda iş kazası diye söylemememin sebebi araç sahibinin kabahati vardı. Adamın başı yanmasın bir şey demedim. Çünkü dükkânı daha yeni açmıştım her prosedürüm tamdı. Desem ki iş kazası adamı alacaklar, vicdanımızdan bildirmediğimiz”.

K16, “Bilgimiz yok zaten bu bir gerçek ama attığım taş ürktüğün kurbağaya değmiyor. Biz baskılı nesil olarak yetiştik. Hepimiz maliyeciden korkardık. Çıraklıkta bile maliyeciler geldi mi hemen bizi gönderirlerdi. Yani biz resmî kurumlara karşı korku ile büyüdük. Her resmi kurumun karşısına boynumuz bükük çıktık, ses çıkaramazdık. Böyle büyüyen nesil hakları bilse de ses çıkaramaz zaten”.

K22, “İş kazası olarak düşünmedim ve bu süreçle uğraşmak da istemem. İşveren olarak çalışanlardan biri iş kazası geçirirse ve büyük bir şeyse bildiririm. Daha sonra dava açma ihtimali var çünkü. Kendimi bildirmem. Çünkü bir şey çıkmayacak, parayı bu cebimden alıp diğer cebime koymaya benziyor”.

K24, “Olayın iş kazası olduğunu senden öğrendim. Zaten bilseydim de bildirmezdim. Alkollü bir adam bana vurup kaçtı sonra 2 yıl mahkeme sürdü. Adama sadece 307 TL ceza geldi. Şimdi devlet ona 307 TL ceza yazmış bana ne yapacak”.

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların iş kazasına maruz kaldığı halde iş kazası bildirimini yapmadıkları görülmüştür. Bunların sebepleri görüldüğü üzere genel olarak sonradan gelecek olan ceza korkusu, prosedürlerin uzunluğu, prim borcunun olması, bilgi sahibi olmama, resmî kurumlara karşı korku, çekince ve güvensizliktir. Sadece bir katılımcı müşterisini mağdur etmemek için bildirmediği belirtmiştir.

İş kazasına maruz kalmayan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların küçük de olsa iş kazasına maruz kalmaları ya da ileride iş kazasına maruz kalırlarsa bu olayı iş kazası olarak bildirip bildirmeyeceği sorulmuştur. Aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

K1, “Aslında bizim bu konular hakkında bilgimiz yok, endişemiz ve korkumuz var. Belki de ceza yemeyeceğiz ama çevremizde gördüğümüz çoğu şeylerde

resmen ceza yazmaya geldiklerini anlıyoruz. Destek görmüyoruz, kurumlar işçinin yanında. Bize destek vermesinler zaten rahat bıraksınlar yeter”.

K10, “Küçük kazalar bildirilir mi bilmiyorum ama zaten bu konu hakkında bilğimiz yok o yüzden nasıl bildirilir bilmiyorum. Muhasebeciye soralım desek sadece zamanı geldiğinde para almaya geliyor, bir şey yaptığı yok. İşçilere bakılıyor ama bağ-kurluya bakılmıyor. Devlete karşı güvensizlik var bizde”.

K15, “İşimizi gücümüzü bırakıp arkasını arayacak şeyimiz yok bizim. Burada 1 saatimiz çok değerli, 15 dakika ayrılırsam olmaz bile. Elim kesilirse niye bildireyim? Elim ayağım tutuyorsa kazadan sonra belki bildiririm, hadi bildirdim haklardan yararlanırsam ne olacak?”.

K19, “İşveren iş kazasıyla pek uğraşmıyor, büyük bir şey olsa mecbur yine. Gelip bir sürü şey araştıraraklar, işlemler olacak diye ufak şeylerde hastaneye gitse bile iş kazası demiyor. Zaten çoğu esnafın düşünme tarzı bu yöndedir. Çünkü araştırmaya geldiklerinde illa eksik bir şey buluyorlar, sana ceza yazmak istese illa bir şey buluyorlar. Büyük bir şey olursa da muhasebeciyi ararım”.

K20, “İş kazası geçirsem bile onları bildirmek için uğraşamam, uğraşacak vaktim olmaz. Yani bu prosedürler kolaylaşırsa neden olmasın, diğer türlü çok uğraştırıyorlar. Vurdumduymazlık hepimizde var. İşim duracak ben orda prosedürlerle mi uğraşacağım, esnaf zaten zor durumda”.

K21, “İş kazası geçirirsem borcum yoksa bildiririm çekincem yok varsa hakkım almaya çalışırım”.

K27, “Bir olay olduğunda bildirmeye çekiniyoruz, sen geldin başta çekindik mesela. Kurumlara karşı çekincemiz var bizim o yüzden uğraşmak istemiyoruz”.

K29, “En başta prim borcum var zaten böyle bir durumla da karşılaşsam ne yapacağımı bilmiyorum. Nereye, nasıl, kime başvuracağım. Aslında bizim bununla ilgili sıkıntımız var, başımıza bir şey gelse kime başvuracağımızı bilmiyoruz. Sanırım muhasebeciye sorarım o yönlendirir beni”.

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar iş kazası maruz kalırsa çoğunluğun iş kazasını bildirmek istemediği görülmektedir. Resmî kurumlardan çekinme, ceza korkusu, bilgi sahibi olmama, bürokratik işlemlerin karışıklığı ve uzunluğu, prim borcunun olması esnafın iş kazası bildirimi yapmamasına neden olan sebepler olarak görülmektedir.

Soru 12: Bir gün bile sigortalılığınız olsa ve iş kazası geçerseniz SGK tarafından aşağıdakilerden hangileri size hak olarak sağlanır?

- a) Sürekli işgücü kaybı ile karşılaşma halinde ömür boyu gelir bağlanır.
- b) Yatarak tedavilerde günlük iş göremezlik ödeneği verilir.
- c) Malul derecede sakatlanma halinde hem malullük aylığı hem iş göremezlik geliri bağlanır.
- d) Ölüm halinde eş ve çocuklarınıza aylık bağlanır.
- e) Bütün sağlık hizmetlerinden katkı ödemeksizin faydalanabilirsiniz.

Katılımcılara, yukarıdaki haklar tek tek sorulmuş ve iş kazasına maruz kalması halinde hangi haklardan yararlanabileceği cevaplanması istenmiştir.

- a) Katılımcıların sürekli işgücü kaybı ile karşılaşması halinde ömür boyu gelir bağlanıp bağlanmayacağına ilişkin bulgular tablo 15’de görülmektedir.

Tablo 15: Katılımcıların Sürekli İşgücü Kaybı Yaşanması Halinde Ömür Boyu Gelir Bağlanmasına Karşı Cevapları

	Sürekli işgücü kaybı ile karşılaşma halinde ömür boyu gelir bağlanır.
EVET	24 Kişi
HAYIR	5 Kişi
KARARSIZ	1 Kişi

Katılımcıların 24’ü yaşayacakları kayıp nedeniyle sürekli işgücü kaybı ile karşılaşarsa ömür boyu gelir bağlanacağını ve bağlanması gerektiğini düşünmektedir. Katılımcıların 5’i ise böyle bir hakkın iş kazası sonrası ömür boyunca bağlanmayacağını

düşünmektedir ve 1 kişi ise bu haktan yararlanıp yararlanılmadığı konusunda kararsız kalmıştır.

- b) Yatarak tedavilerde günlük iş göremezlik ödeneği verilmesine katılımcıların cevapları tablo 16’da görülmektedir.

Tablo 16: Yatarak Tedavilerde Günlük İş Göremezlik Ödeneğinin Verilmesine Katılımcıların Cevapları

	Yatarak tedavilerde günlük iş göremezlik ödeneği verilir.
EVET	13 Kişi
HAYIR	15 Kişi
KARARSIZ	2 Kişi

Katılımcılara soru ilk sorulduğunda çoğunlukla hastalık halinde verilen günlük iş göremezlik ödeneği ile karıştırmışlardır. Günlük iş göremezlik ödeneğine ilişkin bilgi verildikten sonra katılımcıların 13’ü iş kazası sonrası yatarak tedavilerde günlük geçici iş göremezlik ödeneğinin verildiğini düşünmüşlerdir. Katılımcıların 15’i ise yatarak tedavilerde günlük iş göremezlik ödeneğinin verilmediğini düşünmektedir ve 2 katılımcı kararsız kalmıştır. Esnafın, iş kazası sonrası verilecek olan günlük geçici iş göremezlik ödeneğinden prim borçları olması sebebiyle yararlanamayacakları düşüncesi de yer almaktadır. Katılımcıların neredeyse yarısı günlük geçici iş göremezlik ödeneğinin verildiğini düşünüyorken diğer yarısının verilmediğini düşünmesi kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların hakları hakkında çelişki yaşadıklarını göstermektedir.

- c) Malul derece sakatlanma halinde hem malullük aylığı hem de iş göremezlik geliri bağlanmasına katılımcıların cevapları tablo 17’de görülmektedir.

Tablo 17: Malul Derece Sakatlanma Halinde Hem Malullük Aylığı Hem de İş Göremezlik Gelirinin Bağlanması Katılımcıların Cevapları

	Malul derece sakatlanma halinde hem malullük aylığı hem de iş göremezlik geliri bağlanır.
EVET	16 Kişi
HAYIR	14 Kişi

Katılımcılara iş kazası sonrası malul derece sakatlanma halinde hem malullük aylığının hem de iş göremezlik gelirinin bağlanıp bağlanılmadığı sorulmuştur. Katılımcıların 16'sı bağlanır derken katılımcıların 14'ü ise bağlanmaz demiştir. Katılımcıların cevap oranları birbirine çok yakın olması sebebiyle bu hakkın varlığına ilişkin çelişkili düşünceye sahip oldukları görülmektedir. Katılımcıların genel görüşü olarak kişinin iş görememesi, malul kalması halinde böyle bir hakkın olması gerektiğine ilişkindir. Aksi görüş ise iki gelirin aynı bağlanması mümkün olmayacağı yönündedir.

d) Ölüm halinde eş ve çocuklarınıza aylık bağlanmasına katılımcıların cevapları tablo 20'de görülmektedir.

Tablo 18: Ölüm Halinde Eş ve Çocuklarınıza Aylık Bağlanmasına Katılımcıların Cevapları

	Ölüm halinde eş ve çocuklarınıza aylık bağlanır.
EVET	26 Kişi
HAYIR	4 Kişi

Katılımcılara iş kazasının ölümle sonuçlanması halinde eş ve çocuklarına aylık bağlanıp bağlanılmadığı sorulmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğu (26'sı), ölüm halinde eş ve çocuklara aylık bağlanır demiştir. Bu hakkın kullanılmasında büyük çoğunluğun evet demesi malullük, yaşlılık ölüm gibi diğer sigorta kollarında da olan bir hak olup çevresinde yararlanan insanların olmasıdır. Geriye kalan 4 katılımcı ise iş kazası sonrası bu haktan yararlanamayacağını ya da hem eşin hem çocukların aynı anda yararlanamayacağını düşünmektedir.

- e) Bütün sağlık hizmetlerinden katkı ödemeksizin faydalanmasına katılımcıların verdiği cevaplar tablo 19 'da yer almıştır.

Tablo 19: Bütün Sağlık Hizmetlerinden Katkı Ödemeksizin Faydalanmasına Katılımcıların Cevapları

	Bütün sağlık hizmetlerinden katkı ödemeksizin faydalanabilirsiniz.
EVET	22 Kişı
HAYIR	6 Kişı
KARARSIZ	2 Kişı

Katılımcılara iş kazası sonrası bütün sağlık hizmetlerinden katkı ödemeksizin faydalanıp faydalanamayacağı sorulmuştur. Katılımcıların 22'si iş kazası sonrası bütün sağlık hizmetlerinden katkı ödemedi faydalanabildiği ve faydalanması gerektiğini düşünmektedir ancak prim borcu olması sebebiyle de emin olamamaktadırlar. Katılımcıların 6'sı ise bütün sağlık hizmetlerinden hiçbir katkı ödemedi faydalanabileceğini düşünmemektedir, belirli bir ücret ödeyeceğini düşünmektedir.

K9, *"Hepimizde tamamlayıcı var, onlardan yararlanıyoruz. Çünkü sistem çok kötü randevu bile alamıyoruz"*.

K14, *"Primlerimi ödememe ve bağ-kurlu olmama rağmen devlet hastanesine gitmiyoruz, özele gidiyoruz"*.

Katılımcılar içerisinde prim borcu olanlar, zaten yıllardır devlet hastanesine gidemediğini, prim borcu olmayan çoğunluğuunda tamamlayıcı sağlık sigortasından yararlandıklarını ve devlet hastanesine gitmediklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların 2'si ise kararsız kalmıştır.

Katılımcıların, iş kazası geçirilmesi ile SGK tarafından sağlanan haklarına ilişkin cevapları toplu bir şekli tablo 20'deki gibidir.

Tablo 20: Katılımcıların Sigortalılık Haklarına İlişkin Genel Sayıları

	Sürekli işgücü kaybı ile karşılaşma halinde ömür boyu gelir bağlanır.	Yatarak tedavilerde günlük iş göremezlik ödeneği verilir.	Malul derece sakatlanma halinde hem malullük aylığı hem de iş göremezlik geliri bağlanır.	Ölüm halinde eş ve çocuklarına aylık bağlanır.	Bütün sağlık hizmetlerinden katkı ödemeksizin faydalanabilirsiniz.
Yararlanılır diyenler	24 kişi	13 kişi	16 kişi	26 kişi	22 kişi
Yararlanılmaz diyenler	5 kişi	15 kişi	14 kişi	4 kişi	6 kişi
Kararsız kalanlar	1 kişi	2 kişi	-	-	2 kişi

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar; sürekli işgücü kaybı ile karşılaşma halinde ömür boyu gelir bağlanması, ölüm halinde eş ve çocuklarına aylık bağlanması ve bütün sağlık hizmetlerinden katkı ödemeksizin faydalanması sorularına çoğunluk olarak evet yararlanılır cevabı verirken yatarak tedavilerde günlük iş göremezlik ödeneği ve malul derece sakatlanma halinde hem malullük aylığı hem de iş göremezlik geliri bağlanması sorularına yanıtları birbirine yakındır. Bu durum katılımcıların bu haklardan yararlanıp yararlanmadıkları hakkında çelişkiye düştüklerini göstermektedir.

K8, “Bize bu hakları sağlıyor ama bizden vereceği cezalarla verdiği bu hakları misli ile alıyor. O yüzden bu haklardan yararlanıyoruz diyemeyiz aslında”.

Soru 13: Sigortalılık haklarınız konusunda bilgilendirici eğitim aldınız mı? Bu amaçla yapılacak eğitimler için zaman ayırır mısınız? Ne zaman?

K1, “Herhangi bir eğitim almadık, bu konular hakkında bilgim yok. Eğitim yapsalar bile kimse vakit ayırmaz, o bilinç, kültür yok bizde. Türk toplumu her şeyi biliyorum havası yaratıyor. Biz eğitimler konusunda duyarsız gitmiyoruz”.

K2, “Usta öğreticilik belgesi alırken aldım o eğitimleri ama hatırlamıyorum. Başa gelinmeyince bilinmiyor zaten. Bizim toplumumuzda biliyorum algısı var

o yüzden eğitim olsa gitmiyoruz ya da gelmiyorlar. Zaman ayırmıyoruz, boşa zaman kaybı olarak düşünüyoruz”.

K3, “Bu bilgileri az da olsa usta öğreticilik belgesi alırken verdiler. Çalışanlarımız olduğu için onun haklarını bilmemiz gerekiyor zaten. Kendimiz için olanları da onlar hakkında bilmek zorunda olduğumuz için biliyoruz. Eğitim almamıza rağmen anlattığın çoğu şey bize yabancı geliyor”.

K7, “Başımıza bir şey geldi mi muhasebeciyi arıyoruz. Başımıza bir şey gelince sormak aklımıza geliyor. Tamamen bilgisiziz, eğitim de almadım. İnsan olarak öğrenmeye hevessiziz, bize eğitim verseler ne olacak zaten eğitim sistemimiz baştan aşağı yanlış. Bize gerekli bilgileri gerekli zamanda vermeleri gerekiyor. Altyapı önemli, bize en başta mesleğimizle alakalı her türlü eğitimi verselerdi daha bilgi sahibi çalışanlar olurduk”.

K9, “Eğitim almadım ama fabrikada çalışırken eğitim vermişlerdi o yüzden biraz bilgim var. Yüzeysel biliyoruz, nasıl işliyor bir fikrimiz yok. Eğer bu şekilde çalışıyorsam vakit ayırmam, fabrikadayken mesela link atıp zorunlu olarak izlememiz gerekiyordu, esnaf için de zorunluluk gerektiren bir eğitim olabilir”.

K13, “Biz bu işi bir türlü bırakamıyoruz ki. Şunu yapalım bunu yapalım sürekli buradayız, çıkamıyoruz bir türlü. Herhangi bir eğitim almadım, vakit ayırmam da zor. Sürekli bir şeyler çıkıyor burada”.

K15, “Hiçbir eğitim almadım, akşam olursa katılabilirim. Daha önce odalarda meslek ile ilgili bilgilendirici eğitim verdiler, ben de hepsine katıldım. Güzel eğitimlerdi. Haklar konusunda, meslekler hakkında her türlü eğitim verilmeli. Yeni bilgiler çıkıyor, esnaf her türlü bilgilendirmeli. Bilgilendirme konusunda eksiklerimiz var”.

K16, “Hiçbir eğitim almadım, vermediler de. Bizi bilgilendirmiş olsalar en azından bilgili oluruz. Bizden geçti artık ama yeni nesil bunlardan faydalanmalı. Maç desek herkes gidiyor ama eğitime esnaf katılmıyor. Bizim nesil korkutularak

büyüdü o yüzden bazı şeyler için hakkını aramıyor, sormuyor. Şimdiki nesil daha farklı. Eğitim sürekli olmalı her sene yenilenmeli ve tekrarlanmalı”.

Katılımcıların neredeyse hepsi sigortalılık hakları konusunda bilgi sahibi olmayıp aynı zamanda bununla ilgili doğrudan eğitim almamışlardır. Bazı katılımcıların ilk işe başladıkları dönemde aldıkları usta öğreticilik eğitiminde sorumlu olacakları işçiler sebebiyle iş kazası hakkında yüzeysel bir bilgi almışlardır. Ancak üzerinden çok uzun süre geçmesi sebebiyle edinilen bu bilgiyi, görüşme esnasında hatırlamışlardır.

Katılımcıların sigortalılık hakları konusunda bilgilendirici bir eğitim olursa vakit ayırabilir misiniz sorusuna cevapları ise tablo 21’de görülmektedir.

Tablo 21: Katılımcıların Sigortalılık Hakları Konusunda Eğitime Verdikleri Cevaplar

	Sigortalılık haklarınız konusunda eğitim verilirse vakit ayırabilir misiniz?
EVET	18 Kişi
HAYIR	12 Kişi

Sigortalılık hakları hakkında eğitim olursa bu konuda bilgi sahibi olmak isteyen kişi sayısı tablo 21 verilerine göre 18 kişidir. Bu kişilerin büyük çoğunluğu eğitimin akşam olması dahilinde katılabileceklerini söylemişlerdir. Sadece birkaç katılımcı eğitimde olduğu sürece yerine bakabilecek birinin olduğunu söylemiştir. Geriye kalan 12 katılımcı ise eğitime vakit ayırmamakta ya da ayıramamaktadır. Esnafın eğitimleri vakit kaybı olarak görmesi, eğitime katılmak için yerine bırakabilecek kimsenin olmayışı, eğitimde olacağı sürede çalışmayı tercih etmesi gibi sebeplerden dolayı katılımcılar eğitime vakit ayırmak istememişlerdir.

a) Hangi kurumlardan bu hizmeti beklersiniz?

K1, “Eğitimi Çalışma Bakanlığı verir herhalde”.

K7, “Bu tarz eğitimleri genelde İMEP³⁰ veriyor”.

K8, “Hak konusundaki eğitimleri SGK’dan beklerim”.

K9, “Böyle bir eğitimi tarafsız bir kurumdan almak isterim, danışmanlık sistemi gibi”.

K11, “Odalar verir eğitimi”.

K13, “Eğitimi resmî kurumlardan bekleriz”.

K15, “Esnaf odaları, SGK bu eğitimi verebilir”.

K16, “Bu tarz eğitimleri odaların düzenlemesi gerekiyor”.

K18, “İş kazası ile ilgili bilgileri sigorta şirketleri de verebilir ben bazı şeyleri oradan biliyorum çünkü”.

K25, “Böyle bir eğitimi SGK verebilir bence”.

Katılımcıların eğitimlerin hangi kurumdan sağlanması gerektiğine ilişkin cevapları genellikle Esnaf ve Sanatkarlar Odası ve Sosyal Güvenlik Kurumları şeklinde olmuştur. Diğer cevapları ise Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, danışmanlık şirketleri, İMEP olarak sıralayabiliriz.

³⁰ İstihdam için Mesleki Eğitim Programı. <https://imep.org> (2023).

SONUÇ

Bu çalışmada kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından doğan haklardan neden yararlanmadıkları ele alınmıştır. Çalışmanın temelinde SGK yıllık istatistiklerinde neden iş kazası bildiriminin yok denecek kadar az olduğu incelenmeye çalışılmıştır. Öncelikle kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların kimler olduğunu anlamak için tanımlar yapılmış ve hakları incelenmiştir. Daha sonra iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından sağlanan haklardan yararlanılmasını etkileyen faktörler incelenmiş, iş kazası bildirim süreci anlatılmıştır.

İş kazası ve meslek hastalığına maruz kalındığında neden bildirim yapılmadığını inceleyebilmek adına Bursa ilinde 30 kişiyle görüşülmüştür ve görüşülen katılımcıların 23'ü oto tamir-kaporta sektöründe 7'si ise lokanta sektöründe çalışanlardan oluşmaktadır. Katılımcılara teknik olarak kartopu yöntemi kullanılarak ulaşılmış daha sonra yönlendirme ile hedef kitle genişletilmiştir. Katılımcılarla ses kaydı alınarak yüz yüze yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile görüşülmüştür. Görüşme sonrası ses kayıtları hemen yazıya dökülmüş, hiçbir detay atlanmamıştır. İşyeri sahibi olmaları sebebiyle iş yoğunluğu fazla olan kendi adına ve hesabına çalışanların vakit ayırmaları konusunda zorluk yaşanmıştır. Herhangi tanıdıkları biri tarafından yönlendirme olmaması durumunda esnaf, görüşme yapılması için çekimser bir tavır sergilemiştir.

Araştırmanın bulgularına göre, ilk etapta esnafa tanımlayıcı demografik sorular sorulmuştur. Katılımcıların çoğunun eğitim seviyesi ilkokul ve ortaokul, 1'inin ise üniversitedir. Eğitim seviyesinin iş kazası ve haklarının bilinirliği konusunda önemli olduğu görülmüştür. Eğitim seviyesi arttıkça kişiler daha bilinçlidir ancak uygulama konusunda isteksiz görünmüşlerdir.

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların hizmet akdiyle çalışanı olması sebebiyle hem kendi hem de çalışanları bakımından belirli sigortalılık haklarında bilgisi olması beklenmiştir. Ancak çoğunluğun yanında çalışan olmasına rağmen iş kazası ve meslek hastalığı sigortası ve bu sigortadan doğan haklar konusunda bilgi sahibi olmadığı görülmüştür. İş kazasını ise büyük bir iş kazası olması ya da bildirilmesi zorunlu olan durumlarda bildirmekle yükümlü gördükleri bir olay olarak görmüşlerdir. Yaş aralığı

yüksek olan genellikle 55+ yaş üstü esnafın iş kazası gibi resmî kurumlara bağlanan olaylarda korku ile yetiştirildikleri ve baskı uygulanan bir nesil oldukları görülmüştür.

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar her ay düzenli olarak prim ödemek zorundadırlar. Aksi halde sigortalılık haklarından yararlanamamaktadırlar. Yapılan görüşmeler sonucunda primleri ödeyen esnafın, zor koşullarda ödediği kendi ifadeleri ile “yemeyip, içmeyip” ödediği, ödeyemeyenler ise yüksek bulduğu ya da sürekli çıkan “af algısı” ile yapılandırma gelip düzenli olarak ödeyeceği primden daha karlı olduğunu düşündükleri için ödemedikleri görülmüştür.

Yapılan görüşmeler neticesinde sigortalıların iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamında olduklarını bilmedikleri görülmüştür. İş kazası ve meslek hastalığı sigortasının sadece işçilere yönelik bir sigorta kolu olduğunu düşünülmüş ve işverenlerin de bu sigorta kolu kapsamında olduğu belirtildiğinde şaşkınlıkla karşılamışlardır. Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar iş kazası ve meslek hastalığı sigortası ve ondan doğacak haklardan haberdar değildirler. İKMH sigortası hakkında biraz bilgisi olan katılımcıların ise daha önce hizmet akdiyle çalıştıkları dönemden aldıkları eğitimden dolayı olduğu görülmüştür. En temel olan yararlandıkları sağlık hizmetinden bile yararlanıp yararlanmadığı konusunda emin olamamışlardır. Yanında işçi çalıştırdıkları için bu hakları bilmesi gereken kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların hem işçi hem de kendi için sigortalılık hakları konusunda bilgi sahibi olmadığı görülmüştür.

2008 yılında iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamına alınan kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların, SGK yıllık istatistiklerinde ilk iş kazası bildiriminin 2017 yılında yaptıkları görülmüştür. Yapılan görüşmeler sonucu, o yıllara ait iş kazasının olduğu ancak bildirim yapılmadığı görülmüştür. Bu durumun sigortalının şu an bile hala iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamında olduklarını bilmemesi, hakları konusunda yeterince bilgi sahibi olmamasından kaynaklandığı görülmüştür.

Sigortalılara hangi hallerin iş kazası olduğu sorulmuştur ve ilk tepki olarak çoğunlukla bilmiyorum cevabını alınmıştır. İş kazasına örnek verilmesi istendiğinde sigortalıların hepsi, işyerindeki iş kazalarından bahsetmişlerdir. Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların iki iş kazası hali vardır. İşyerinde bulunduğu sırada ve yürütmekte

oldukları iş nedeniyle meydana gelen, sigortalıyı hemen veya sonradan bedenen veya ruhen engelli hale getiren olaylardır. Yani sigortalı iş nedeniyle dışarıda bulunduğu sırada iş kazasına maruz kalabilmektedir. İşyerinde maruz kalabilecek zararı iş kazası olarak düşünebiliyorken, işyeri dışında meydana gelebilecek olayları iş kazası olarak düşünmemişlerdir. Ancak bu hallerden bahsettikten sonra bir katılımcı iş için işyeri dışında bulunduğu sırada iş kazasına maruz kaldığını söylemiştir. Sigortalılar işyeri dışında bulunduğu sırada maruz kaldıkları olayın iş kazası olduğundan habersizdirler. Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar, işyerinde rutinleşen ve kendileri için küçük olan yaralanmaları da iş kazası olarak görmemektedirler ve hangi durumların iş kazası olduğu konusunda tam bir bilgiye sahip değildirler.

Yapılan görüşmeler sonucu kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların iş kazasına maruz kaldığı ancak hiçbir katılımcının iş kazası bildirimini yapmadığı görülmüştür. Bu durum tezin ana konusunu oluşturmaktadır. Sigortalılar iş kazasına maruz kalmakta ancak bildirim yapmamasının nedenleri bulunmaktadır. Bildirilmemesinin en çok söylenen sebebi, iş kazası olarak bildirdiklerinde kazayı soruşturmak için gelen bilirkişilerin, işyerindeki tam olmayan prosedürlerden, eksik olanlardan dolayı ceza yazması korkusudur. Sigortalılar gelecek olan cezanın, edinecekleri haktan daha fazla olacağını düşünmektedirler. Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar arasında prim borcunu ödemeyen ya da ödeyemeyenler bulunmaktadır. *“Prim borcumuz olduğu için zaten hiçbir haktan yararlanamıyoruz”* düşüncesi ile hakları konusunda hiçbir araştırma yapmamaktadırlar.

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların, bürokratik işlemlerin uzunluğu ve karmaşıklığı, resmî kurumlara karşı duyulan korku ve güvensizlik, bilgi sahibi olunmaması gibi sebeplerden dolayı iş kazası bildirimini yapmadıkları görülmüştür.

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar, sigortalılık hakları konusunda daha önce bilgilendirici eğitim almamışlardır. Bu yüzden iş kazası, meslek hastalığı ve bunlardan doğacak haklar konusunda bilgi sahibi değildirler. Sadece bazı katılımcılar usta öğreticilik eğitimi alırken iş kazası hakkında yüzeysel olarak bilgi aldıklarını ama onu da hatırlamadıklarını belirtmişlerdir.

Görüşme sonucunda, sigortalılık hakları konusunda eğitim verilirse çoğunluk katılmak istediğini ancak akşam vakti olması dahilinde katılabileceğini belirtmiştir. Sigortalılar eğitim almak istese bile çalışma saatlerinin yoğun olması, işyerlerini bırakacak kimselerin olmayışı sebebiyle işyerinden ayrılmalarının zor olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Araştırmanın sonucunda kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların iş kazası bildirimini yapmaması ve bu haklardan yararlanmamasının sonuçları ortaya koyulmuştur. Birinci sonuç olarak iş kazası bildirimini yapıldığında bilirkişinin denetlemeye geldiğinde eksik olan prosedürlerden dolayı ceza yazma korkusu olduğu görülmüştür. Diğer sonuçlar ise hakları konusunda bilgi eksikliği, iş kazası bildiriminin nasıl yapılacağını bilmemeleri, uzun süren ve karmaşık olan bürokratik işlemler, hangi hallerin iş kazası olduğunu bilmemeleri, prim borçlarının olması olarak sıralamak mümkündür.

Sonuç olarak, kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların iş kazası ve meslek hastalığı sigortası hakkında bilgi sahibi olmadıkları ve iş kazasına maruz kalsalar bile iş kazası bildirimini yapmadıkları görülmüştür. İlk olarak sigortalılara, sigortalılık hakları konusunda bilgilendirici bir eğitim ve el broşürleri farkındalık yaratabilir. Kurumlar eğitimleri belirli ve düzenli aralıklarla yapabilir. Eğitim için bir araya gelinmesi güç olması dahilinde pandemi sürecinde hayatımıza giren zorunlu online eğitim ile bu eğitimden yararlanmak isteyen grup için verimli sonuçlar çıkabilir. İşyeri açılmadan önce alınması gereken zorunlu eğitimler verilebilir ve bu eğitimlerin sonucunda verimliliği ölçmek için sınavlar uygulanabilir. Yani eğitimlerin şartlara bağlı olması bilgi sahibi olunmasında etkili olacağı düşünülmektedir. Bu eğitimler de kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar ile birinci dereceden yakın olan Esnaf ve Sanatkarlar Odası tarafından ya da Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından verilebilir.

Sigortalılar, tam olarak hiçbir şeyde bilgi sahibi olmadığı için resmî kurumlara karşı korku ve çekince içerisinde. Sürekli ceza korkusu ile belki de almayacakları ceza dolayısı ile edinebilecekleri haktan vazgeçmektedirler. Dolayısıyla bu ceza sistemini netleştiren ve iş kazasından ayıran bir sistem ile sigortalılara bilgi verilmesi iş kazası bildiriminin artabileceği, kişilerin haklardan yararlanabileceği düşünülmektedir. İş kazası bildiriminin yapılmamasının sebeplerinden bir diğeri ise sigortalının bürokratik işlemleri

uzun ve karmaşık bulmasıdır. Bu sebeple uzun süren bürokratik işlemlere ayıracak vaktinin olmamasıdır. Öncelikle anlaşılması zor olan iş kazası bildirim formundaki soruları anlaşılabilir şekilde güncellenmesi ve internet üzerinden iş kazası bildiriminin varlığını yaygınlaştırmak iş kazası bildirimini kolaylaştırabilir. Yani bürokratik işlemler, sigortalıya külfet oluşturmayacak, vaktini almayacak şekilde kolaylaştırıp iş kazası bildirimi yapmaya teşvik etmelidir.

Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlara özellikle küçük esnafa baktığımızda primleri yüksek bulup ödeyemedikleri görülmüştür. Prim oranlarının küçük esnafın da ödeyeceği şekilde düzenlenmesi ile iş kazası bildiriminin önündeki engellerden birinin kalkacağı, kişinin haklardan yararlanabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKEL Ömer, *5510 Sayılı Kanun'a Göre İş Kazası Sayılan Haller ve İş Kazasının Bildirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019
- ALTUNIŞIK Remzi vd., *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, 1. Baskı, Sakarya: Sakarya Kitabevi, 2001.
- ALPER Yusuf, *Türk Sosyal Güvenlik Sistemi ve Sosyal Sigortalar Hukuku*, 8.b, Bursa: Dora Basım Yayınevi, 2016.
- Alper Yusuf, *Türkiye’de Sosyal Güvenlik Ders Notları*, Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bursa,
- Çalışma Gücü ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı Tespit İşlemleri Yönetmeliği, 11.10.2008
- DÖMBEKÇİ AKMAN Hilal & ERİŞEN Mehmet Akif, “Nitel Araştırmalarda Görüşme Tekniği” *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mehmet FIRAT& Murat Doğan ŞAHİN& Hakan ALTINPULLUK, Cilt 22, sayı Özel sayı 2, Eskişehir, 2022, ss 141-160
- DURMUŞ ARSLAN Seda, “Covid-19’un İş Kazası ve Meslek Hastalığı Bakımından Değerlendirilmesi”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, Abuzer Kendigelen & Ali Paslı, C.78, Sayı 2, İstanbul: ON İKİ LEVHA Yayıncılık, 2020, ss 363-393
- DURUSOY ÖZTEPE Nagihan & AKBAŞ Sezgi, “Türkiye’de Kendi Adına ve Hesabına Çalışanların Sosyal Güvenliği” *Sosyal Güvenlik Der*, Erdem Cam & Selda Demir, C.8 sayı 1, Ankara: PERSPEKTİF Matbaacılık Tasarım, 2018, ss 67-94.
- ERGÜN Yasemin, *Türk Sosyal Güvenlik Sistemi’nde Ölüm Sigortası Uygulaması Üzerine Nitel Bir Araştırma: Çorum İli Örneği*, Çanakkale: Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020
- GÜNDOĞAN Naci & BİÇERLİ M. Kemal, *Çalışma Ekonomisi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın no:1461, Eskişehir,2003
- GÜZEL Ali & OKUR Ali Rıza & CANIKLIOĞLU Nurşen, *Sosyal Güvenlik Hukuku*, 16.b, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2016
- İŞİĞİÇOK Özlem, *İstihdam ve İşsizlik*, 3.b, Bursa: Dora Yayıncılık, 2017
- KARADENİZ Oğuz, “Türkiye’de Çiftçilerin Sosyal Güvenliği ve Sosyal Güvenlik Reformunun Çiftçiler Üzerine Olası Etkileri” *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.8, Sayı 4, İzmir, 2006, ss 91-127.
- METİN Ergün, *Türkiye’de Tarımda Bağımsız Çalışanların Sosyal Güvenliği: Manisa Örneği*, (Doktora Tezi), Denizli: Pamukkale Üniversitesi, 2022

Sosyal Güvenlik Kurumu 2022 Aralık (Aylık) İstatistikleri, 2023

Sosyal Güvenlik Kurumu Yıllık İstatistikleri, 2023

Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği, 31.05.2006

ŞÖZER Ali Nazım, *İşçi, Bağımsız Çalışan ve Kamu Görevlileri Bakımından Türk Sosyal Sigortalar Hukuku*, güncellenmiş 4.b, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2019

ŞAHİN Ali, *Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanların Sosyal Sigorta İçindeki Yeri: Honaz Örneği*, Denizli: Pamukkale Üniversitesi, 2018

ŞAHİN Damla, *Sosyal Güvenlikte Norm ve Standart Birliği Sağlanması Bakımından 5510 Sayılı Kanun'da Bağımsız Çalışanların (4/B) Sosyal Güvenliği*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011

ŞENEL Dilek& KUMAŞ Handan, “Kendi Hesabına Çalışanların Kayıt Dışı İstihdama Bakışı”, *Sosyal Güvenlik Der*, Erdem Cam & Selda Demir, C.9 sayı 2, Ankara: PERSPEKTİF Matbaacılık Tasarım, 2019, ss 361-388.

TOZAN Celal, *İş Kazaları ve Meslek Hastalığı Uygulamaları*, Ankara: Aydoğdu Ofset, 2011.

TUNCAY A. Can & EKMEKÇİ Ömer, *Sosyal Güvenlik Hukuku'nun Esasları*, İstanbul: Legal Yayıncılık ve SAN. ve Tic. LTD. ŞTİ, 2008

TÜİK (2022) İşgücü İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2022-> (Erişim tarihi 01.03.2023)

TÜİK Haziran 2017 Eğitim İstatistikleri, (Erişim tarihi: 10.06.2020)

TÜİK (2020), İşgücü İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1>, (Erişim tarihi: 02.03.2023)

TÜİK İşgücü İstatistikleri Mikro Veri Seti 2021 (Erişim tarihi: 04.03.2023).

TÜRNÜKLÜ Abbas, “Eğitim Bilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Araştırma Tekniği: Görüşme”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, S 24, 2000, s.543-559.

YIKMIŞ SAŞMAN Meral, “Nitel Araştırmalarda E-Görüşme Tekniği”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Der*, Cilt 22 Sayı 1, Edirne, 2020, ss 183-197

YILDIRIM Ali & ŞİMŞEK Hasan, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 10.b, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016, s 129.

ZAİM Sabahattin, *Çalışma Ekonomisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1990.

ILO (2020),19th International Conference of Labour Statisticians, Revision of the International Classification of Status in Employment (ICSE-93, erişim tarihi Mayıs 2020)

12.10.2008 tarih ve 27021 sayılı Resmî Gazete

GVK, 06.01.1961 tarih ve 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu

2008/108 sayılı Genelge-5510 sayılı Kanunun Kısa Vadeli Sigorta Kollarına İlişkin Uygulamaları

SGK (2016), 14.09.2021 tarih 2016/21 sayılı Genelge, Kısa Vadeli Sigorta Kolları Uygulamaları

28.09.2008 tarihli 27011 sayılı Resmî Gazete

30.12.2020 tarih ve 31350 sayılı Resmî Gazete, 2020/1 sayılı Asgari Ücret Tespit Komisyonu kararı

2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu, 20.10.1983

3194 sayılı İmar Kanunu, 31.05.1985

5362 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Meslek Kuruluşları Kanunu, 21.06.2005

5488 sayılı Tarım Kanunu, 25/4/2006

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 31/5/2006

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, 30/06/2012

6964 sayılı Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu, 23/5/1957

7326 sayılı Yapılandırma Kanunu, 09/06/2021

<https://www.sgk.gov.tr/> (Erişim tarihi:02.02.2023).

<https://www.sgk.gov.tr/Content/Post/fd3822ec-1d90-49fb-bd98-09ba1560465a/Cenaze-Odenegi-2023-01-24-09-49-51> (Erişim tarihi Ocak 2023).

<https://www.tesk.org.tr/> (Erişim tarihi: 05.07.2021).

<https://uyg.sgk.gov.tr/IsvBildirimFormu/welcome.do>. (Erişim tarihi: 21.09.2022)

http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/form_ve_dilekceler/formlar adresinden “SGK-032 (2022).

İstihdam için Mesleki Eğitim Programı, <https://imep.org> (Erişim tarihi: 15.01.2023).

BAĞ-KUR ödemezsem ne olur? <https://medium.com/mali-m%C3%BC%C5%9Favir-evren-%C3%B6zmen> (Erişim tarihi: 10.01.2023).

<https://cozumavukatlik.org/is-kazasi-raporu> (Erişim tarihi 05.01 2023).

(ILO 2013) <https://www.ilo.org/Search5/search.do> (Erişim tarihi: 05.06.2020).

EKLER

Ek1: Etik Kurul Onay Formu

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULLARI
(Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu)
TOPLANTI TUTANAĞI

OTURUM TARİHİ
25 KASIM 2022

OTURUM SAYISI
2022-10

KARAR NO 17: Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nden alınan Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Yusuf ALPER'in danışmanlığında Yüksek Lisans öğrencisi 701813013 numaralı Melek PALDEMİR'in "5510 Sayılı Kanun Kapsamında Kendi Adına ve Hesabına Bağımsız Çalışan Sigortalıların İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sigortası Hakları" konulu tez çalışması kapsamında uygulanacak görüşme sorularının değerlendirilmesine geçildi.

Yapılan görüşmeler sonunda; Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Yusuf ALPER'in danışmanlığında Yüksek Lisans öğrencisi 701813013 numaralı Melek PALDEMİR'in "5510 Sayılı Kanun Kapsamında Kendi Adına ve Hesabına Bağımsız Çalışan Sigortalıların İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sigortası Hakları" konulu tez çalışması kapsamında uygulanacak görüşme sorularının fikri, hukuki ve telif hakları bakımından metot ve ölçeğine ilişkin sorumluluğu başvurucaya ait olmak üzere uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

Görüşme Soruları

1. Yaşınız?
2. Öğrenim durumunuz?
3. Mesleğiniz-faaliyet alanınız?
4. Kaç yıldır bu mesleği yürütüyorsunuz?
5. A) işyeri sahibi+kendisi çalışıyor B) İşyeri sahibi+çalışan(ı)ları var (kaç)/ (İşyerinizde sizinle birlikte kaç kişi çalışıyor?)
6. Kaç yıldan beri sigortalısınız ve prim borcunuz var mı?
7. Bağ-Kur'lu (4/b'li) sigortalı olarak iş kazası ve meslek hastalıkları sigortası kapsamında olduğunuzu, ve hangi haklarınız olduğunu biliyor musunuz?
8. Hangi hallerin iş kazası olduğunu biliyor musunuz?
9. Şu ana kadar hiç iş kazası geçirdiniz mi? İş kazası geçirdiğinizden haberiniz var mıydı?
10. İş kazası sonrasında işinizi bırakmak-ara vermek zorunda kaldınız mı? Ne kadar süre ile? İşyerini kapatmak zorunda kaldınız mı?
11. Bu olayı iş kazası olarak SGK'ya bildirdiniz mi?
 - a. Hayır ise neden bildirmediğiniz? B) Evet ise kim bildirdi?
12. Bir gün bile sigortalılığınız olsa ve iş kazası geçirseniz SGK tarafından aşağıdakilerden hangileri size hak olarak sağlanır?
 - a) Sürekli işgücü kaybı ile karşılaşma halinde ömür boyu gelir bağlanır
 - b) Yatarak tedavilerde günlük iş göremezlik ödeneği verilir.
 - c) Malul derecede sakatlanma halinde hem malullük aylığı hem iş göremezlik geliri bağlanır.
 - d) Ölüm halinde eş ve çocuklarınıza aylık bağlanır
 - e) Bütün sağlık hizmetlerinden katkı ödemeksizin faydalanabilirsiniz.
- 13) Sigortalılık haklarınız konusunda bilgilendirici eğitim aldınız mı? Hangi kurumlardan bu hizmeti beklersiniz? Bu amaçla yapılacak eğitimler için zaman ayırır mısınız? Ne zaman?